

ANTOINE WATTEAU.

AHhoz, hogy megértsük azt a fenomént, amit Antoine Watteau egyénisége a művészet történetében jelent, ismernünk kell azokat a művészeti viszonyokat, melyek Franciaországban uralkodtak közvetlenül Watteau fellépése előtt. Charles Lebrun, H. Rigaud, Largillière, Mignard s a többiek, heroikus és pompázóan hivalkodó műveket alkottak s nagy méretekben, nagy formákban, mozgalmas, legfőképen történeti tárgyú jelenetekben adták elő művészi mondanivalójukat. E retorikus ízű, reprezentatív munkák, irodalmi és allegorikus célzásokkal voltak teletömve, ami néha egész élvezhetetlenné, sőt groteszkké teszi őket számunkra. A minden áron ünnepélyesen nagyotmondás korszaka ez.

A művészet, mely a XVII. században elsősorban udvari, azaz uralkodói művészet volt, Versailles körül központosult s XIV. Lajos életének dicsőítésében, a király rendelkezésére készült történeti munkákban nyerte legfőbb táplálékát. A XVII. századnak ez a nagy stílusa azonban a század vége felé irodalomban és művészetben egyaránt végvonaglását éli, új kor hajnala derengett s az új embereket ez a művészet már nem elégítette ki. Minden tekintetben jelentős változásokat észlelhetünk. Mindenekelőtt a művészet központja Versaillesból lassan Párisba tevődött át. Ezzel karöltve járt az, hogy a művészet ügyét az udvar helyett észrevétlenül a felvilágosult polgárság, a nagy pénzemberek, a nagy gyűjtők vették kezükbe s ezen fordult meg minden. Mert magától értődik, hogy a polgárságnak egészen más művészeti igényei vannak, mint az uralkodónak.

Szabadabb szellem honosult meg, mely új atmoszférát teremtett, nem a méltóság volt már a főideál, hanem a szellem, a könnyedség, a természetes grácia és közvetlenség. Ez a nagy változás abban is nyeri magyarázatát, hogy a század végén tömegesen vándoroltak ki művészek Németalföldről, saját hazájuk nyomorúságos művészeti viszonyai elől menekülve. A francia király nagyszabású vállalkozásai, ragyogó udvara, messze vidékekről vonzották magukhoz őket és sokan közülök el is tudtak helyezkedni a királyi műhelyekben. Lassan egész kolóniát képeztek már Párisban. Ezek a flamandok erősen polgári szellemet s egy más világnak művészi felfogását hozták magukkal, a hétköznapok s a természet szeretetét. S a francia művészet, mely már az elmúlt századokban is felváltva hol Olaszország, hol Németalföld felé orientálódott, most hirtelenül elszakította magát a XVII. század folyamán uralkodó olasz befolyástól s kitért a németalföldi hatások felé.

Nagy harc ütött ki a művészek között, hogy az olasz művészethez irányuló Poussin-e a követendő példa, vagy a flamand Rubens, kinek Medici Mária életét tárgyazó nagy sorozata már jó ideje a Luxembourg palotában volt látható. A felállítását közvetlenül követő időben azonban, mivel az az olasz befolyás virágkorába esett, ez a sorozat, mely ma a Louvreban van, nem nagy tetszést aratott, nem találták elég előkelőnek. Most egyszerre kinyílt a szemük a benne rejlő rendkívüli, festői értékek megértésére. Poussin

szigorubb formái, olaszosan idealizáló s rajzosabb modora vívták itt meg a harcot Rubens festői és realiztikusabb előadásával és Rubens maradt a győztes. A harc a Poussinisták nagy vereségével végződött.

Rubensen kívül Rembradt, Teniers és a többi hollandus és flamand festő is ismertté vált s törekvéseik nagyon messze estek mindattól, amit a hivatalos francia festészet akkor jelentett.

Az építészetben, a bútorokban is ugyanaz a törekvés mutatkozott a szabadabb felfogásra. A szigorú szimmetria enged, a nagy és nehéz formák itt is a báj, a lazaság felé enyhülnek, a nagyobb természetesség keresése mindeütt felüti a fejét. Minden téren mutatkoznak a formabontás jelei.

Ebbe a forrongó világba csöppent bele Watteau, mikor fiatalon, — a festészet alapelemeit flamand hazájában elsajátítva, — őt is magához vonzotta Páris. Mert Watteau is flamand volt, bármily meglepően hangzik is, hogy a legnemesebb értelemben vett francia szellemnek ez a csodálatos testté válása — idegen származású volt. De ehhez hasonló példát már ismerünk: Napoleon olasz volt. Valenciennes, ahol Watteau 1684-ben született, csak hat év óta, a nimwegeni béke óta tartozott Franciaországhoz. Igaz, hogy ez az esemény csak politikailag pecsételte meg a már régóta fennálló gyakorlatot: Valenciennes francia műveltségű és francia ajkú város volt. Mindamellett nem volt mégsem egészen francia és Watteau a vérében is — s mint első képei mutatják — az addig látottakban is, magával hozta a feltételeit annak, hogy független és idegen tudjon lenni a francia mult hagyományaival és előítéleteivel szemben. Genieje szabad kifejlődésének tehát semmi sem vetett korlátot.

Párisba megérkezve, egy ideig egy képgyáros szolgálatában tengette napjait. Pár fillérért gyártotta a szentképeket s munkájáért heti három frankot és naponta egy tál levest kapott. Végre *Claude Gillot* figyelmessé lett rá és 1705-ben magához vette. Watteau három évig volt Gillot tanítványa, ki döntő befolyással volt rá. Mindenekelőtt egy egészen új témakörrel ismertette meg, a színpad világával. Párisban ekkor két színház is játszott, a Comédie française színpada, koturnusos, hősi világával és az olasz színtársulat, amely a Commedia dell'arte szabad szellemét hozta a francia fővárosba; természetesebb és közvetlenebb, rögtönzések bájával és szellemességével teli világot. Gillot fő témakörét innen merítette. Gillot-tól vette át Watteau is e kedvenc témáját, noha első idejében ő maga nem láthatta az olaszokat, hisz akkor már jó ideje ki voltak utasítva Franciaországból «*La fausse prude*» című darabjuk miatt, melyben Mme de Maintenont gúnyolták ki. Mindamellett Mezzetino, Colombina, Arlecchino, Pierrot, Gilles, Scaramouche kezdettől fogva ott szerepelnek képein. De Gillot-tól nemcsak a témakörre nézve nyert Watteau ösztökélést, hanem képeinek formai és hangulati tartalma tekintetében is.

A második nagy lökést akkor kapta Watteau, mikor nyugtalan és türelmetlen természeténél fogva, összeveszett Gillot-val és Claude Audran műtermébe ment át. Audran nem volt jelentékeny művész, de azért dekoratív panneauk, ú. n. arabeszkek festésében tőle is sokat tanult. De nem is ilyen szempontból fontos ez a korszak Watteure nézve, hanem azért, mert Audran a Luxembourg képtárának volt őre. Watteau tehát általa megismerkedhetett Rubens művészetével, ami fontos irányító volt egész életére. Természetesen nem úgy kell ezt érteni, mintha Rubenset utánozta volna, de a találkozás Rubens művészetével a lelke mélyén szunnyadó ösztönöket ébresz-

tette tudatra: a szín ezer árnyalata utáni elemi vágyat és a csoportok egymásba hajló lágy melódiájának szeretetét. Úgy kell képzelni, hogy Rubens művészetének érintésére nyílt ki Watteau igazi festői énje, hogy újszerű szépségében kibontakozhasson.

Ugyanezen időre esett találkozása a velencei művészettel is, mégpedig a nagy párisi gyűjtőnek, Crozatnak képtárában és rajzgyűjteményében. A Crozat-kabinet, a legnagyobb magán-rajzgyűjtemény, mely valaha létezett, 20.000 elsőrangú lapból állt. Minden iskola képviselve volt benne. Ezeket bújta a fiatal Watteau szüntelenül, ezeken képezte magát és csiszolta ízlését, hogy végül kilépve a világ elé, betölthesse nagy hivatását.

Csendes és visszavonult ember volt. Kortársai úgy írják le, mint kevés beszédű, sokat gondolkodó, könyveket szerető embert, ki minden szabad idejét a természetben töltötte. A megfeszített munka kissé melankolikussá tette; ingerlékeny volt és gyorsan megvonta az emberektől a szeretetét.

1709-ben szeretete volna régi vágyát teljesíteni: olasz tanulmányutat tervezett s ezért megfolyamodta az Akadémián a Grand prix de Rome-ot. Nem nyerte el. Elkedvetlenedve hagyta el Párisot és visszavonult szülőföldjére. De csak rövid ideig bírta ki s visszavágyott Párisba. Itt életének újabb, fontos eseménye következett: megismerkedett egy Julienne nevű gazdag gyűjtővel, ki ettől fogva hűséges barátja és pártfogója lett. Lelkes és rajongó baráti kört szerzett, kik műveit megbecsülték s munkára serkentették. Megfeszített munkával dolgozott, kis képeket készített, zenélő emberekkel a szabadban, gáláns kis társaságokat, egészen új és szabad felfogással. Ezenkívül rengeteg rajzot, egyes alakokról, tájakról, folytonosan tanulmányozva a természetet. Ezeknek köszönhető, hogy míg az előző kor olasz értelemben vett heroikus tájképeket csinált, vagy kulisszákkal dolgozott, az ő tájképei tele vannak étellel és egyéni átéléssel.

Szép táj közepette enyelgő, zenével vagy tánccal mulatozó, szerelmeskedő ifjú párok, már régóta kedves témája volt a művészeknek, az új, amit Watteau tárgyi szempontból ehhez a hagyományos témához hozzáadott, az volt, hogy a színpad típusait, kosztümjeit, helyzeteit sűrűn vitte bele ábrázolásaiba s belőlük egész külön világot teremtett magának. Az olasz Commedia dell'arte alakjai nála vagy egyenként fordulnak elő, mint az újabban a newyorki Metropolitan Museumban levő *Mezzetino*-t, ábrázoló képén, vagy csoportosan, mint például berlini és potsdami kedves festményein. Legfeljebb újítása azonban nem is a témában volt, hanem a galantériának abban a szellemében, mellyel alakjai mozognak s ami az előző kor merev ünnepélyességétől merőben idegen, — sőt egyenes visszahatás volt arra.

Körülbelül ebből az időből való a Louvre gyűjteményének «A közömbös», «L'indifférent» című kis képe, Watteau egyik legbájosabb alkotása. A cím nem fedti a kép tartalmát s nem is tőle származik; csak utóbb kapta nevét s azóta rajta ragadt. A kép egy táncoló ifjút ábrázol, kasztanyettal a kezében s a halvány színek tündöklő csillogásában, testetlen könnyűséggel élénk lebegő alak a legteljesebb gondtalanság és életöröm megtestesítője. Mintha a rokokó szelleme kelt volna életre, hogy üdén és fiatalon, táncolva és mosolyogva le-
rázza magáról a barokkor bilincseit.

Watteau 1712-ben újra megfolyamodta a római díjat s akkor az a váratlan kitüntetés érte, hogy az ösztöndíj kiadása helyett az Akadémia tagjává választotta. Az indokolás pregnánsan kifejezésre juttatta, hogy milyen fajtájú képek azok, melyek alapján ez a nagy tisztesség érte s azt is,

hogy kortársai miben látták a fiatal művész újszerűségét és jelentőségét. A megjelölés ez volt: «maitre des fêtes galantes». Watteau a székfoglaló festményre öt évig váratta az Akadémiát, de akkor remekművet adott be, az «Elindulás a Szerelem szigete felé» című képet, ma a Louvre egyik főbűszke-ségét, a híres «*Embarquement pour Cythère*»-t.

Watteau műveinek rendszerint nincsen semmiféle mesével elmondható tartalma. A festés a festés kedvéért történik. Egészen feltűnő és kivételes dolog tehát, hogy az «*Embarquement*»-ban valami mégis történik. Ez azért van, mert noha a képen nem a színház alakjai szerepelnek, az ösztönzést a megfestéshez mégis csak a színház adta. Egy kis opera comique, «*A három cousine*», amit abban az időben látott a művész. E darabban három fiatal ember rábeszél három fiatal lányt, hogy zarándokoljanak el velük a Szerelem szigetére. Sovány kis történet, s Watteau kezében és képzeletében ebből a szerény kis magocskából mégis a francia művészet egyik legillatosabb virága fakadt. A jobbról ülő leányka még kéreti magát, a másik döntött és engedni készül, a harmadikat már körülöleli ifjú kísérője és elindulnak a kép mélyén feltűnő hajó irányába, mely körül nyüzsögnek a párok. Amorettek kísérik a menetet a párás, rózsás légen át a Szerelem álomvilága felé. Nem lehet eléggé megcsodálni az egymásba fűzészerűen fonódó csoportok elrendezésének könnyed és lágy ritmusát, azt a bűvös lírát, mely előnti a képet, a ragyogó párába és ködbe foszló levegőt, a tájképet és az enyhe színeknek sugárzó gazdagságát.

A képet később kisebb változtatásokkal a művész még egyszer megfestette Nagy Frigyes számára, ki művészetének tisztelője volt. Ez a kép ma Berlinben van. Noha ez a kép és művei általában nagy elragadtatást keltettek, mint látjuk, külföldön is, s művészetét barátai, tisztelői és a művészek sokra becsülték, nem kell azt gondolni, hogy Watteaunak könnyű dolga volt a kritikusokkal. A kritika akkor is csak olyan volt, mint minden időben. Szám-talan dolgot kifogásoltak rajta. Felhozták ellene például azt, hogy «végtelenül modoros», vagy hogy «nem komoly» és «burleszk genreből dolgozik». Ez utóbbi, a burleszk genreről valóban kritikai remek, mert alig volt a művészet történetében raffináltan finomabb művészet, mint a Watteaué. Dehát kisebb elmék még hagyján, mit szóljunk azonban Diderothoz, ki kijelentette, hogy tíz Watteau szívesen adna egy Teniersért; nem is beszélve Voltaireről, ki félvállról azt írta róla, hogy «kis dolgokban sikerrel dolgozott s jól csoportosított, de semmi nagyot nem csinált, képtelen volt rá». S Voltairenek még azt sem lehet mentségére felhozni, amivel Goethet szoktuk mentegetni, amiért képtelen volt Beethovent megérteni, hogy t. i. az új irány volt idegen és ellenszenves neki. Hisz Voltaire valamivel fiatalabb volt, mint Watteau s a maga területén, a gondolat világában ugyanúgy küzdött a felszabadulásért, mint Watteau a formák birodalmában.

De azért mégis a régi művészet dicsérete hangzik ki Voltaire szavaiból, írók sokszor nevelésesen konzervatívok művészeti kérdésekben. Watteau műveiben, melyek az előző kor monstruózus vásznaira való természetes visszahatásképen aránylag kis méreetre sűrítették a jeleneteket, nem látott egyebet, mint apró képecskéket, jelentéktelen kis csoportokkal. Hol maradt Nagy Sándor? hol XIV. Lajos? és a többi, daliás nagy hősök? Voltaire és a többiek nem láttak mindebben egyebet, mint a «grand gout» és a «petite manière» ellentétét s nem is álmodtak arról, mily mély és forradalmi okai vannak e kis méreteknek és a könnyed kis csoportoknak.

Azonkívül, Voltaire a méreteket illetőleg nem is egészen igazságos, mert pl. a Louvre gyűjteményében van a művész egyik legszebb képe, a «Gilles». Persze, történet ebben sincs, csak egyetlen életnagyságú alak, de micsoda gazdagságot tudott belevinni. Mily páratlanul merész vállalkozás volt s a művészi kifejező erőnek mily biztonsága kellett hozzá, hogy ezzel az egyetlen fehér ruhás alakkal merje az egész vásznat kitölteni. És nemcsak kitöltötte, hanem meg is töltötte. Ez a kép az utolsó idejéből való és azt az óriási utat jelzi, melyet Watteau fellépése óta befutott. Képeinek előadása mind nagyobb vonalú lesz, esetkezelése szélesebb. Színei egyre áttetszőbbek és a legnagyobb derűbe és ragyogásba mennek át.

Az «Embarquement» után már csak négy évig élt Watteau, összesen tehát körülbelül tizenkét évre terjed egész működése. Alig lehet megérteni, hogy ily rövid idő alatt hogy volt képes annyit dolgozni. Barátja, Julienne, óriási anyagi áldozatokkal és fáradsággal, halála után olyan emléket állított neki, amelyet még művész nem kapott. Minden elérhető rajzáról és képéről rézkarcot vagy rézmetszetet készíttetett kora legjobb művészeivel, többek között François Boucherval és több kötetben kiadta őket. E kiadvány becse az idők folyamán, művészi értékén túl az által nőtt oly nagyra, mert a metszetekben ránk maradt kompozíciók fele azóta elveszett vagy lappang valahol s e nagy mű nélkül nem tudnánk magunknak képet alkotni Watteau művészi teljesítményéről. A megfeszített munka azonban amúgy is gyenge szervezetét aláasta. Tüdőbaj támadt rá s noha gyógyítására egy híres specialista Londonba is kiutazott, onnan még betegebben jött vissza s kénytelen volt Nogent sur Marne-ba menni. Semmi sem használt, 1721 július 18-án meghalt.

Utolsó pár hónapjában készítette el életének az «Embarquement»-on kívül legnagyobb mesterművét, mely utóbb ugyancsak Nagy Frigyeshez került: «*Gersaint műkereskedő cégéréb*». A képet később ketté vágták s csak a Julienne-féle kiadványból tudjuk, hogy a két vászon összetartozik. Ebben a képében Watteau eltávolodott előbbi gálans témakörétől, korábbi festményeinek álomvilágától és a valósághoz közelebb jutott. Felfokozott idealizmus azonban természetesen itt is kifejezésre jutott. A Gersaint-féle cégér a jellemzés remeke. Egy műkereskedésben vagyunk, melynek falai roskadnak a képektől. A látogatók viselkedésében a műélvezés különféle módjának egész gazdag skálája bontakozik ki szemünk előtt. Emellett az előadás finomsága és nyugalma, a csoportok elrendezése tekintetében e kép felülmulja Watteau minden addigi alkotását.

Watteaut sokszor szokták egy lélekzetben említeni utánczóival és követőivel, sőt az egész XVIII. századi francia művészettel, melynek kétségtelesen megindítója és irányt adó egyénisége. Csakhogy a különbség közötté és a követői között éppen abban a jellemvonásában rejlik, amit a francia Akadémia tagjai ezekkel a szavakkal fejeztek ki: *maitre des fêtes galantes*. Műveitől teljesen távol áll minden erotikus vonatkozás. Alakjai szép szavakat mondanak ugyan egymásnak, zenélnek és táncolnak együtt, de mindez csak ártatlan galantéria, minden szabadosságtól mentesen és minden sikamlósságtól. Hiszen természetes, hogy benne van a képekben egy beteg ember vágyódása az élet után, az elnyomott életösztön sóvár kiélése, de ez a vágyódás hófehér. Ezen felül Watteau szemérmes természete és mély tisztelete a művészet alkotásai iránt, nem tűrte volna, hogy bármiféle mellékes szempontok fokozzák képeinek vonzóerejét. A képeknek, mint említettem,

semmiféle meséjük nincsen, önmagukban, ezzel a tárgynélküli szépségükkel, a festés raffinált tökéletességével, az alakok szívhezszóló gráciájával és azzal a csodálatos poézissel hatnak, mellyel átítatta őket. Nem véletlen, hogy minden képen zenélnek vagy énekelnek az alakok vagy legalább valamely hangszer fekszik mellettük. A zene át- és átjárja ezeket a műveket, ritmust ad a csoportoknak, misztikus kapcsolatokat teremtve az alakok és a szemlélő között. Mindez hiányzik az utódokból, akik műveinek mély lelki motívumait meg sem értették.

Watteau álmodó volt. Noha páratlan sok természet utáni tanulmányt készített s műveiben sokkal nagyobb a valóságközelség, mint kortásai közül bárkiben, mégis csupa fantázia az, amit festett. Soha nem létező tájak, soha nem látott emberek, mulatságok, sőt kosztümök töltik meg vásznait. Átszellemült, a végsőkig kifinomult művészet ez, mely a legmagasabb formai és színproblémákért küzdött és éppen ezért került mindent, ami a legtisztább törekvéseit profanizálhatta volna. Nem véletlen, hogy elenyészően csekély az olyan képek száma, melyen női aktok vannak ábrázolva. S még ennél is jellemzőbb, hogy halála előtt visszakért néhány képet, hogy megsemmisítse őket. Olyanokat, melyeknél az volt az érzése, hogy rajtuk a mellékes szempontokat nem tudta eléggé kiküszöbölni. És ez nem azért történt, mintha a halál közeledésének érzése bizonyos álszenteskedést vagy a túlvilági bírák előtti ijedtséget váltott volna ki belőle, nem is valami spekulációféle, hogy az utókor előtt szentnek lássék, mert mondják, hogy legkevésbé sem volt tudatában annak, hogy munkái egy ritka lángelme alkotásai, sőt hogy egyáltalában nem sokra becsülte műveit. A kétesebb értékű munkáknak ez a visszavonása, egyszerűen logikus következménye volt a legmagasabb ideálokért küzdő művész következetes megtisztulásának.

Az utódoknál mindez természetesen másképen alakult. Közvetlen utódai, egyetlen tanítványa Pater, ezenkívül Lancret és a többi utánczó, csak művészetének külsőségeit tudták felfogni, — a témakört. Az új, amit hozzáadtak, az éppen a mese volt. Az ő műveivel szemben képeik úgy hatnak, mint illusztrációk. A tartalom egyszerre csak túlteng, homályos és kevésbé homályos célzások hatalmasodnak el éppen abba az irányba, mely elől ő kitért. Hiába égette el erotikus dolgait, az út a gáláns témakörrel akarata ellenére ki volt jelölve és ezen az uton gördült tovább a francia művészet. Hamarosan Boucher erősen erotikus művészeténél tartunk s a század második felében Fragonardnál. De Fragonard ismét olyan nagy szellem volt, ki nemcsak a tartalmi elemeket fogta fel Watteau művészetében, hanem újra a legjelentősebb festői problémák fejlesztéséhez is nyúlt.

Azonkívül, hogy rövid életében egy századra kiható irányítást adott az európai művészetnek, Watteau a francia művészet szempontjából megvan az a nagy érdeme is, hogy ő vívta ki számára a vezető szerepet. Ezt a vezető szerepet ma szinte magától értődőnek érezzük. Páris ma mindenki szemében a művészet birodalmának vitathatatlan fővárosa. De ez nem volt mindig így. Csak Watteau személyében jutott el a francia művészet arra a magaslatra, mely most a francia nemzeti büszkeség egyik legfőbb alapját képezi. De nemcsak a franciáké ő! Születésének 250 éves fordulóján minden művelt ember hálával hajol meg Watteau lángelméje előtt a legtisztább szépségnek azért a kinyilatkoztatásáért, mellyel műveiben megajándékozta a világot.

AZ Ő ÉLETÜK, MEG A MIENK.

ODABENN kialudt az utolsó láng is és megcsikordult, kettőt csikordult a kulcs abban az utolsó zárban, amely ezt a világot attól a másiktól elválasztotta. Most már csak az utcai lámpák kívülről bevetődő fénye sávozta a termeket s ekkor végre megkezdhetette uralkodását a csend. Mert ketten uralkodtak e különös birodalomban: napkelte után a hangos és parancsolószavú Zaj, s csak mikor ez az uralkodó kivonult a lármás, sokszínű és zagyva udvartartásával, akkor vette át a hatalmat a másik, a hangnélkül való, de az igazi mégis: a Csend.

S akkor elkezdődhetett az ő országlása s a sívár nappalokon leigázott alattvalók is élhették végre a maguk életét.

Megjött tehát a Csend s kezdetben darabig csend volt. Néha egy-egy roppanás, reccsenés hangzott — nappal azt mondták volna, a bútorok roppannak-reccsennek ilyenkor, vén fájuk hallatja ezeket a kísérteties hangokat — de hát az éjszakai birodalom lakói előtt mindez a megmozdulás természetes volt; ők tudták, hogy ilyenkor válnak élőkké.

A Birodalmat a Nappali Lények foglalták szigorú rendszerbe, felosztották és számokkal nevezték meg az egyes részeit, így aztán tudni lehetett legalább, hogy valamilyen esemény hol esett meg.

A Hangszer például akkorát nyujtózott, hogy ó-rózsafából való izmai megroppantak belé s belsejében jajgatva tiltakozott az egyik vékonyuló húr. A pókhálószerű koros csipketerítő sárgásra válva ijedten rebtent meg felette: De uram!

S már tudták a XVII-ben, szinte abban a pillanatban tudták, tudta mindenki, hogy a XV-ben a «Clavecín a XVIII. századból» milyen rusztikusan viselkedett. Össze is dugták a fejüket a Lények azonnal.

— Ó, a szívtelen! Önző, vén csont! Nem hiába, hogy agglegény! De ilyen volt mindig, világéletében. Ezzel a viselkedésével is lám, csak a gazdájának árt. Mert ha így megkínozza az öreg csontjait, s ásítván-ásít húr-repedésig, nem lesz többé «Teljesen ép, jó állapotban» mint a Lajstrom hirdeti, s akkor nyilvánvaló, hogy feleáron sem fog elkelni. És mirevaló ez a nyujtózás, hiszen úgyis elég hosszú, éppen elég hosszú így is.

Ezt mind egy alabástrom-váza beszélte — «Talpastál a XIX. század elejéről, alabástromból» — akit valamikor sok-sok esztendő

előtt sok-sok esztendeig a hátán hordott a Hangszer — s beszélt még egyebet is, ha már beszélhetett.

— A gazdánk, a Nagy Mester ükunokája még a léghuzattól is féltette. Drága indiai selymet borított vén csontjaira s engem fölébe ültetett, hogy le ne csusszék róla a selyemtakaró. Jóformán hozzá se mert nyulni, csak végigsimogatta néha féltő szeretettel. Nagyritkán, ha leült melléje egy-két futamnyi időre. Csak mikor elvitték — s a váza hangja megcsuklott — utolsónak vitték el, ő volt az utolsó, akitől megvált végül is — akkor búcsúzott el tőle egy Nocturnoval.

Most is eljön, mindennap, s lesi, hogy itt van-e még. Mert nagyon kellene ám, hogy megvegyék. Itt volna az ideje már, hogy a Hangszer is segítsen a Gazdán. Úgy van, a Hangszer is . . .

S a váza levélékítményei, a dermedt alabástrom-cseppek, mint alabástrom-könnyből való jégcsapok, bús, hideg csillogással lógtak lefele kerek perméről.

A Birodalom elkezdte élni a maga életét. Innen is, onnan is hangok kaptak lábra, halk nyögések és jajdulások, szisszenések és zörejek támadtak a nappali dermedés után és jajjok és sóhajok tették elevenné a csendet.

Úgy látszott, ennek a birodalomnak is meg voltak a maga sebei.

A padlóra terített perzsaszőnyegek símára nyírott göndör szálai morogva egyenesedtek fel s hajlott hátukat panaszolták.

— Ilyen értékek, mint mi, s a földre dobva sinylődünk és tűrnünk kell, hogy tapossanak rajtunk . . .

De nem volt senki, aki megmondhatta volna nekik, hogy ez már így van, hiába — ezért csak tovább morogtak.

Morogtak, úgy, hogy «A céda» kíváncsian pillantott le rájuk a falról. Ó, «A céda» is — «A céda» is nagy panasz-folt volt azon a falon.

Hogy hogyan is teheték ide, a szolid és konzervatív XIV-be, mikor itt sötét pompájú perzsaszőnyegek, sápadt ezüsthalmi, széles-aranyrámás képek és régi-régi fegyverek társalogtak egymással. S az ilyen maga a Lajstrom is hétszáz pengőre becsüli!

Úgy ám, meg van írva a Lajstromban: kikiáltási ára 700 P s az «Infánsnő» megvetően fordul el a bűnös leányzótól, a három Ikon pedig gyöngyökkel és ékkövekkel kirakott tiarája alatt, ott szemben, mereven behúnyja a szemét, nehogy arra keljen néznie, odaát. Az már mit sem változtat a dolgokon, hogy az Infánsnőt ilyen gögös félfordulattal, a szenteket pedig ilyen hozzáférhetetlenül mereven állította be az alkotójuk. A leányzó azért nem húzza összebb a válláról is lecsuszott vörös selyemrongyot, s a mezítelen melle továbbra is felhaborítóan villan elő. Nem csoda, igazán nem csoda, ha behúnyják tőle a szemüket a bizánci szentek. De sem ők, sem az Infánsnő nem tudhatja amit «A céda» tud, hogy az ő szépségébe vetette valaki minden reményét, mert ha elkél, ez egy esztendőnyi, egy egész esz-

tendőnyi haladékot jelenthet a számára. Egy esztendőnyi szükség-szerűen mért megkönnyebbulést. Azért hát nem sajnálja a leány az ígéretes mosolyát, — ő tudja mért teszi — s a sáfrányszín hajával összehangolt sárga rózsát kacéran himbálja továbbra is az izzó szájában.

— Könnyű neki! Jó helyre akasztották, jó beállítást kapott, szembetűnőt, mindjárt a bejáráttal szemközt — kesereg egy másik rámába-helyezett, egy csupafodor, abroncsos szoknyájú kisleány. A haja furcsa csigákba szedetten ereszkedik a vállára, a nyakán bársonypántlika s nagykarimájú szalmakalapját a karján lóbálja, szalagon; szegény «Gyermekportré 1841-ből». Szegény. Mert nem kell senkinek.

— Édeskés és jelentéktelen — szokták róla mondani a Nappali Lények, akik kiméretlenül dulkan ilyenkor Aukció-országban. Mert ha már családi képre szórja a pénzét valaki, akkor annak, ugyebár, jelentősnek kell lennie. De egy ilyen kis Bidermájer-mázolmány, á . . .

Igy a Lények.

Mert mit tudhatnak ők arról, hogy az ezernyolcszáznegyvenegyéből származó Gyermek-képmás néhai eredetijének hajlotthátú unokája hány álmatlan éjszakán ült tanácsot önmagával, amíg ezt a képet «átengedte». Átengedte. Csakis. Mert az ő nyelvükön, az úri-szegények nyelvén nem mondják azt, hogy «elhoztam, adjátok el, mert nyomorgok», hanem így, hogy: átengedem . . .

S a kép is szenvedett. Szegény műtárgy, ő is szenvedett. Testét ezer és ezer tör járta át s ez fogcsikorgató fájdalommal töltötte el egész mivoltát. Tudták körülötte, mindenki tudta róla, hogy halálra ítélten vonszolja az életét. A szű nem tréfa-dolog!

Az öreg «Szárnyas-oltár a XIV. századból» recsegő hangján injekciókat ajánlott. Lenolaj-injekciót.

— Én is kaptam, többízben — recsegte. — Az nagyszerűen konzervál.

De a Kép már siketen-vakon csüggött a falbeli kampón s csak ráhajának kínlódásos rezzenéseit figyelte.

— Még egy ilyen éjszaka, — gondolta — s elemészttem magam. Leugrom innen a magasból, le én. Úgysem kellek senkinek. Hadd hulljon ezer darabra nyomorult testem, fájó csontjaimtól hadd szabaduljak meg örökre. A Vászon, a Lélek úgyis megmarad.

A XII-ben sem volt nyugalom, nehogy valaki azt higye. Sőt, parázs veszekedés hangzott az egyik nagyemeletes bérház — négy-polcos vitrin-környékről.

— Kérek egy kis helyet! Nem járja, hogy egyes familiák teljesen elveszik az ember elől az előnyös helyeket! Tessék egy kicsit összébbhúzni magukat, kérem!

Hát egy pohos vizes-flaska, «Mária Terézia korából» tuszakodik ott előre, merthogy mellőzöttnek érzi magát a mostani helyén.

De a hatgyermekes karlsbadi kávékészlet «valódi aranyozással» —

mint a csibéit őrző kotlós — rá se hederít, persze. Az ilyen prolinépség, már mint a flaska, ha egyszer beszabadul a jó társaságba, mert valaki valamikor egy dukátot fujt az aljába, nem hogy meghuzná magát szerényen, de még neki áll feljebb. Tolakodó fráter!

— Ne hallgassatok rá, leánykáim — és tényleg, a hat aranyban-kékben pávázó csésze meg sem moccan a helyén.

Ez a második emeleten történt. De egy emelettel lejjebb sem volt csend, a színes üvegholmik lakosztályában. A csipkeszőnyegeken üldögélő üvegbokályoknak éppen vendégük volt: egy kecses formájú Bonbonnière — «Sèvres, XVIII. század» — traktálta őket a legújabb pletykákkal. Éppen azt mesélte, hogy hogyan lett özvegy — a párját leverte a szobalány, takarítás közben és így ő most tulajdonképpen értékesebb, mert solitaire-darab, — tette hozzá kacéran — s aztán minden átmenet nélkül szapulni kezdte a második emeleti lakót, már mint az aranypénzt rejtő vizesflaskát. Hogy az így nyilatkozott, meg úgy nyilatkozott volna, hogy ezt mondta, meg azt mondta kedves házigazdáira. Többek közt például, hogy csak egyet említsen, hogy nem érti, mért kaptak elsőemeleti lakást az igen tisztelt színes üvegpoharak, mikor mindenki beszéli, hogy csak a fele anyag valódi és nagyrészük közönséges nyomott cseh bazáraru.

— De ilyet! Elhallgat mindjárt, nagysád! — s a flaska, aki elejétől-végig hallotta az egész beszédet, hevesen hadonászva a kijárat felé tartott. De hiszen, majd megtanítja ő az ilyen fullánkosnyelvű fehérsépet!

Nagy riadalom támadt s a méregtől elvakult Flaska — aki nem vette észre, hogy a vitrin-palc közepén szelíd félköralakú hajlat van — az aranyat rejtő pocakjával a lenti társaság nyaka közé zuhant.

Jajgatás és szertehulló cserepek lármája töltötte be a termet. A szomszéd vitrin egyik lakója — «Bonbonnière, Meissen, XIX. század eleje» kárörvendve fordult az ezüst cukortartóhoz — «Szelence, barokk ötvösmunka»:

— Nézze csak! Madame Sèvres is megkapta a magáét! Letörött az egyik füle!

Rajzott, zúgott a levegő szerte a termeken, mint a méhkas. Csak az orientális teremben, a XI-ben honolt béke és nyugalom. A ki tudja, honnan való Buddha-szobor, hasára kulcsolt kézzel, stoikus megvetéssel tekintett alá trónusáról. Szeme messzire nézett, elnézett a Birodalom felett valahová messzire. Képzletben bizonyára ott járt, ahol egyedül lakozik a Nyugalom, mert ott nincs más, csak a Semmi.

Béke volt itt a keleti negyedben, a bronzból való sárkányok, lakkedények és papírvékonyaságú porcellánok fertályában. Csak ha az ember jobban megfigyelt egy hosszú varkocsos vén bronzot, láthatta a kaján mosolyfintort az arcán, a torz grimaszt, amelyet az egész torzsalakodás fölött vágott.

És az Arany is mosolygott. Megvetően mosolygott az Arany

is az egész kavarodás felett, ott, a másik teremben. A Nappali Lények üveglappal ellátott asztalvitrinákat bocsátottak az Arany rendelkezésére és az Arany mosolyában ezért — amint sápadt-sárgán lélekzett kékbársony nyoszolyáján — «Különböző pénznemek, stb.» — sok dolyf is rejtőzött. Ez a gőgös mosoly a szájaszélén mintha csak azt mondaná :

— Tülekedjetez csak, verekedjetez ! Úgyis minden érettem történik a világon !

És a rokonai is hasonló lakosztályokban laktak, ilyen asztalvitrinokban, a különböző aranyból való lények. Ékszerek és kisebb aranytárgyak lakoztak itt látszólag előkelő elszigeteltségben, valójában azonban mindent tudtak egymásról. Pontosan ismerték a két szerelmes tragédiáját is.

A két szerelmes két karikagyűrű volt. Valamikor egymáshoz tartoztak, amint egymáshoz tartozott a két kéz is, amely viselte őket. De egy napon úgy történt, hogy el kellett válniok. Egyik is, másik is új társat kapott. Azután itt találta magát az egyik a kék bársonypárnán. Egy éjszaka halk, ismerős sóhajtást hallott. Megfordult és arrafelé gurult. Hát ott pihegett a másik, a vékonyabb, a kisebb a rég nem látott, elveszett szerelmes. A párja. Elmesélték egymásnak a sorukat. Különböző utakon, de lám, mégis csak idekerültek.

— Bárcsak megvenne már valaki engem — sóhajtozott egy aranyos tubákszelence, akit kettejük közé helyeztek el. — Bárcsak elkelnék már — így a «Tabatiére, belső fedele tükörrel» — hogy megint összekerülhetnének, kedveseim !

Ó, mert a tubákszelencének kettős fenéke volt, s ebben a kettős fenékben sok-sok eldugott édes levélke rejtőzött titkon, annakidején. Nem csoda, hát ha ilyen megértő volt.

A cserépkancsók, csobolyók és kulacsok ott a tálasokon csak nevetik az ilyesmit.

— Mit kell már azon keseregni, hogy megveszik-e az embert, vagy nem ?

Könnyű nekik, a Lajstrom szerint ők voltak itt a legolcsóbb és legkelendőbb lények.

— Volt úgy, hogy háromszor kerültem vissza az előbbi gazdámhoz, — kacag harsogva az «Erdélyi mázas cserépkancsó». — Mikor megszorult, behozott ide. Mikor meg pénzre tett szert, kiváltott megint. Úgy ám. Mit kell annyit gezemicézni ! Az élet azért megy tovább !

És ebben van is valami igazság.

Azért másnap, mikor már ellepték a termeket a Nappali Lények, mégis érdeklődve figyelték a Tárgyak, rejtetten és titkoltan persze, hogy mi fog történni a Hangszerrel. A Talpastál elbeszélése az ő érdeklődésüket is felcsigázta, már csak azért is, mert sokan ismerték a kicsike, aszottra-töpörödött Nappali Lényt, ódon csipkealapjával

és fakó gyöngyhímzéses gallérjával, aki valaha a Hangszer gazdája volt. Ott tipegett-topogott naponta a termeken és lázrózsák gyultak pergamentbőrén, ha valaki a Hangszerhez közeledett. A Sapkás Lények már ismerték és nem zavarták el onnan. Ma sem zavarták el, noha ezen a napon több nyugtalanító esemény történt, amely a Tárgyak némelyikének életébe is változást hozott. Mindjárt, amint bevonult a Nappal-Uralkodó, a Sapkások észrevették a holtrazúzott Gyermekeket a földön.

— Ugyan, hogy eshetett le, hiszen a szög a falban most is jól tart? Valaki ledobhatta? — tanakodtak ezek a szűk látókörű Lények, mert hiszen többnyire csak találgatnak és rendesen értetlenül állnak mindég, mikor egy gyermek öngyilkos lesz.

A XII-ben is észrevették az éjjel lejátszódott eseményeket. Tüstént kinyitották a vitrint és átrendezték a polcokat, de előbb gondosan összegyűjtve a legparányibb törmeléket is, eltávolították a cserepeket.

— Mondtam, hogy ne tegyük ide ezt a megragasztott figurát, — dohogott az egyik. — Nem megmondtam? Most levált a talpazatról, ráesett erre az üvegre, itt ni, s a súlyánál fogva magával rántotta az üveget is az alsó polcra. Még ezért a flaskaért nem nagy kár, de nagyobb baj, hogy ez a szép kis cukorszelence is megsérült.

S azután elkezdtek költöztetni a tárgyakat, szívtelenül és közömbösen, egyedül a célszerűséget tartván szem előtt.

A Tárgyak keserűen bólongattak. Hiszen mindenki tudta közülk, hogy a Pásztorlányka csak azért vált le a talpáról, mert kíváncsi lévén, túlságosan előrehajolt, hogy láthassa az eseményeket, persze elszédült s aztán ájultan zuhant a polcra; de nincs igazság, az igazi bűnöst még sajnálják is, pedig hiszen tudván-tudja mindenki, hogy a Bonbonniére alaptalan pletykálkodása váltotta ki az egész dolgot, mert az olyan hirtelenharagú egyént, mint a szegény tönkrement Flaska is volt, igazán nem volt nehéz kihozni a sodrából... Aztán most még ők bűnhődnek, az ártatlanok...

A Hangszer felett pedig ez alatt már nagy vitát tartott két Nappali Lény. Az egyik, aki pantallót hordott és kis kerek üvegablakot viselt a szemén, a Lajstrommal a kezében hadonászott felette. Úgylátszott, nem hisz a Hangszer épségében. A másik, aki selyemleplekbe burkolta magát és valamivel hosszabb haja volt, mint a pantallósnak, esdően fektette a kezét a másik Lény karjára.

— De akkor is ki kellene előbb próbálni, — szólott amaz.

S mintha a földből bujt volna elő, hirtelen ott termett a Csipkefölkötös. Pergament-orcáin két tűzfolt rózsállott.

— Ha megengedik... talán én... Valamikor sokat játszottam ilyen ódon hangszereken...

S kecsesen elébe ül és ahogy csomós, görbedt ujjai végigsimogatják halkan az ismerős billentyűket, a Hangszer — vén bűnös — maga is

meghatódik s rozzant torkából selyemlágyan egy búbajos Gavotte csilingelt. Jaj, nagyon, nagyon vigyáz most, hogy rekedtségét palástolja és hogy billentyűinek kihagyó működését titkolni sikerüljön.

A selyemköntösű Lény örvendve kacag és tapsol hozzá.

— No ugye, hogy ép! Teljesen jókarban van! Hiszen itt áll, ni — s a Lajstromot lobogtatja fölleskülten.

Aztán bevonulnak hárman a Fő-sapkás birodalmába.

A Tárgyak titkon örvendve összenéznek. Mert ez már komoly. Ez már rendszerint igen komoly dolgokat szokott jelenteni.

Akkor kijön a Pár és lelkesen és sürgetően utasításokat ad a készségesen bólogató Sapkásoknak.

Végül kijön a Csipkefőköttös is.

Ahogy eltipeg a Hangszer mellett, lehajlik, hogy a lecsuszott terítőt megigazítsa rajta.

Egészen mélyen hajlik a Hangszer fölé. A mozdulata most olyanféle, mintha ráborulván, megáldaná, vagy megcsókolná.

Fertsek Ferenc.

Egyszerű ének az édesanyámról.

Nem volt soha békessége;
most a lelke ékessége
Isten és a csend.

Jó apánkat eltemette,
két leányát sírba tette
s majdnem a szívét!

Mások harcát nem kavarta,
szőttesét is könnyel varrta
s járta a mezőt.

De, ha megroskadt a válla,
ránézett a keresztfára
s jött velünk tovább.

Ha nehéz volt, mindig bírta,
jóságát lelkünkbe írta,
pazarolt, szegény!

Utainkat elrendezte,
gondjainkat megfelezte,
akármennyi volt.

Mosolygását ránk aggatta,
Istent a tejével adta,
nem pihent soha.

Most, hogy végre kikötöttünk,
lelke ott virraszt fölöttünk,
mint a tiszta hold.

Adott, osztott énekelve,
még, ha könnyes volt a lelke,
akkor is adott!

Lelke kertje mind virág most,
hogy a vágyott, égi Várost
ékesítse majd.

Nem volt soha békessége;
most a lelke ékessége
Isten és a csend.

Vitnyédi Németh István.

AZ ÚJABB ÁSATÁSOK EREDMÉNYEI.

ANEMZETEK öntudatában, annak kialakításában és hordozásában mindig fontos szerepe volt régi művelődésének, a belé vetett hitnek. Magunkra vonatkoztatva, régi kultúránk, ezenkívül szellemi és nemzeti értékeinknek a külföldön való propagálásában és elismertetésében is jelentékeny feladatot kell, hogy teljesítsen. A magyar kultúrának pedig egyik legfontosabb alkotó része a művészet. Régi irodalmunk mellett művészetünk a legutóbbi időkig meglehetősen elhanyagolt studium volt. És nemzetközileg is nagyrabecsült több kiváló építészeti, szobrászati, vagy festészeti alkotásunkról a magyar közvélemény keveset tud. Jó fogalmai vannak a középkori legenda-irodalomról, s nagy lelkesedéssel beszélünk a külföldi utazásaink alatt megismert művészeti emlékekről, de a magyar művészet kiváló alkotásait, a templomokat, várakat stb., melyekhez pedig annyi történelmi esemény fűződik, igen hiányosan ismerjük. Pedig kétségtelenül éppen olyan értékes alkotó elemei ezek a magyar művelődésnek, mint az irodalmi, zenei, vagy egyéb szellemi alkotások. S ha nagyrabecsüljük és szeretjük is az olasz, francia, vagy német művészeti emlékeket s tisztában vagyunk is azok egyetemes jelentőségével, tisztában kell lennünk azzal is, hogy a magyar művészetnek is számos egyetemes értékű alkotása van. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a magyar művészet is a magyar szellem kifejezője, a magyar történelemnek pedig gazdag színezésű, élő illusztrátora. És tisztában kell lennünk azzal, hogy művészi kultúránk multjának ismerete és megbecsülése, a belőlük merítés nélkül nem sok joggal beszélhetünk művészetünk, általában kultúránk jövőjéről.

Tagadhatlan tény, hogy a magyar közvélemény az utóbbi évtizedekben érdektelenül haladt el a műemlékek mellett. Okát elsősorban a milléniumi kornak inkább a jelen, mint a mult iránt való érdeklődésében, a liberális történelemszemléletben s nem kis mértékben a háború utáni közállapotokban kell keresnünk.

Nem célunk most a közelmúlt és sok esetben a jelen mulasztásait felsorolni, de figyelmeztetnünk kell, hogy a magyar művészet kutatóira, ismertetőire, a tudományoson felül, de szilárdan arra épülő, a nemzeti öntudatot, gazdag szellemi és művészi multunkba vetett hitet formáló feladat hárul. Ennek a feladatnak a nagyságát az érti, aki tudja, hogy a magyarságnak mily nagy szüksége van arra, hogy a jelen küzdelmeiből kiutat találjon a multnál is, gazdagabb jövőbe.

Örvendetes tényként állapíthatjuk meg, hogy az újabb magyar történezs-, régész- és művészettörténezs-nemzedék már világosan látja és lehetőségeihez képest teljesíti is ezt a feladatát. A legfontosabb munkát ezen a téren a Műemlékek Országos Bizottsága végzi. Új feladatok kitűzése és megoldása jellemzi utolsó évi programját. Az előző évek kisebb eredményeivel szemben újabban a fontos leletek egész sorával lepte meg a magyar és külföldi tudományt s az egész magyar közvéleményt. A magyar értelmiség részéről tapasztalt nagyfokú érdeklődés, mellyel a mult évi ásatásokat figyelte,

meglepő bizonyítéka annak, hogy a hiba sohasem benne, hanem az irányítókban van.

A Bizottság természetesen nemcsak azokkal az emlékekkel foglalkozott, amelyek a honfoglalás után keletkeztek, hanem azokkal is, amelyek a magyarság előtt jöttek létre, s amelyeket részben még itt találtak őseink. Így új feladatául tűzte ki a római kori antik és ókeresztény emlékek fokozottabb feltárását és ismertetését, de kiterjesztette figyelmét a népvándorláskorra vonatkozó kutatásokra is. Az eddigi eredményekből ítélve az ásatások egészen új problémákat fognak felvetni a magyarság átalakulását, a nyugati társadalmi, állami és műveltségi életbe való bekapcsolódását illetően. A régészet nem lehet csak önmagáért való tudomány, hanem elsőrendű feladata, hogy a történettudománynak segítve, világot vessen a magyarság égető kérdéseire, amilyen pl. — egyet a sok közül kiragadva — a Kelet-Nyugat sokat vitatott és még többet félremagyarázott kérdőjele.

A magyar régészet a nemzetközi tudománynak régóta adósa a római limes magyarországi szakaszának feltárásával. De tartozik ezzel a római gondolatnak, a Pax Romana gondolatának is, amely megteremtette a mai civilizáció alapjait, s a kereszténység mellett az emberi kultúra legnagyobb kincseit hozta el a Duna medencéjébe.

A Műemlékek Országos Bizottsága tisztában volt ezzel a sokrétű feladattal. Kiépített programmal s a kiváló képzettségű fiatal régész- és műtörténész-generáció bevonásával látott a munkához. Ez magyarázza az alább vázolt gazdag eredményeket. Nagy Lajos és Paulovits István magyarországi limes egy-egy szakaszát tárták fel. Paulovits a Duna balpartjának Vác és Nógrádverőce közti szakaszán, barbár területen fekvő római erődöt ástott ki. A háromméter vastag falazatú, hatalmas erődítmény a barbárság állandó fékentangása mellett a feljűk irányuló kereskedelem lebonyolítására is szolgált. Emellett azonban fontos szerepe volt a római kultúra barbár területen való terjesztésében, amiről tanuskodnak a leletek. Hasonlóan jelentékesek Nagy Lajos ásatásai is, aki az *equincumi* zónában a *bivalyosi*, *derapataki* és *budakalászi* őrtornyokat, valamint a *szentendrei* tábort ásta ki. Megállapította keletkezési idejüket, miáltal fontos, új adatokat szolgáltatott a limes védelmének fejlődéséhez és a felbomlás folyamatához.

Új lendületet nyert a kereszténységnek magyarországi, honfoglalás előtti terjeszkedésére, s az itteni kultúra átalakulásában játszott szerepének megismerésére irányuló kutatás is. A pécsi sírkamrákhoz, a pécsi, sárisápi, kisdíópusztai és óbudai (Raktár-utcai) temető-kápolnákhöz, a fenéki és kékkuti bazilikákhoz, mint legnagyobb méretű és legjelentősebb csatlakozik a Marosi Arnold és Horváth Tibor által felásott *jónyusztai* (Fehér megye) ókeresztény bazilika. Ez a régi Herculia területén talált nyugati típusú, öt hajós bazilika egyidőben keletkezett a legkorábbi itáliai ókeresztény templomokkal. Őnként következik belőle, hogy a kereszténységnek jóval korábban gyökeret kellett vernie Pannoniában, ha ebben az időben már ilyen nagyméretű templomra volt szükség. Részben már korábban, részben most előkerült emlékek és leletek alapján állíthatjuk, hogy a kereszténység az egész Pannonia területén elterjedt, s nem szorult Pécs és Szombathely falai közé, sőt hogy a kereszténység nem aludt ki a népvándorlás korában sem. Hogy a római kori emlékekből mi állott fenn épségben a honfoglaláskor, még pontosan körül nem írható. A közeli kutatások erre is bizonyára fényt fognak vetni. Bizonyos azonban már most is, hogy a magyarok kereszténység-

felvételében a több százados *multra* visszatekintő helyi tényezővel is számolni kell.

Középkori építészetünk több emléken is jelentős feltárások és helyreállítások történtek. Így a már korábban megkezdett *egri Szent János székesegyház* feltárása ez évben is tovább folytatódott. A középkori egri székesegyház érdekes példája az akkori építkezési módnak, de a történelem eseményeit is illusztrálja. Egy-egy templom évtizedeken, sőt évszázadokon keresztül épült. A Szent János székesegyház először román templom volt, építése még Szent István korába nyulik vissza. A tatárjárás alatt megrongálódott templomot IV. Béla korai gótikus stílusban állíttatta helyre. A XV. században Dóczy Orbán és Bakócz Tamás egri püspök (1493—97.) körülötte egy sokkal nagyobb méretű, gótikus székesegyház építését indították meg. A török háborúk azonban megakadályozták a hatalmas terv teljes kivitelét, s a fölemelt falakat is nagyrészt elpusztították. Példa ez az építkezés arra, hogy a magyar szellem nyugalmasabb időkben a külfölddel minden vonatkozásban vetekedő alkotásokat hozott létre. Példa arra, hogy a sok áldozattal létrehozott saját kultúráját a nyugati kultúra védelmében a pusztulásnak kellett kitennie.

Nagy érdeme a Műemlékek Országos Bizottságának, hogy a XIII. századi *zsámbéki templom romjait* megmentette a költséges és hamis «kiegészítés»-től, s a modern műemléki elvek alapján, semmit hozzá nem téve, csak a megmaradt részeket konzerválja. A templomrom mellett előkerültek a régi kolostor maradványai, szépen faragott kövekkel és falfestménytöredékekkel. Hátra vannak még bizonyos feltárások és biztosítási munkálatok és az egésznek egyszerű, de a történelmi hangulatot meg nem változtató ligetben való tereprendezése, amit a Bizottság közeli programjába illesztett.

Csak az ősz folyamán fogtak hozzá a *diósgyőri vár* veszélyeztetett részeinek megerősítéséhez, s a több évre tervezett ásatási és helyreállítási munkálatokhoz. Nagy Lajos, Zsigmond és Mátyás király pompás lovagvárának helyreállítása régóta foglalkoztatja a magyar közvéleményt és tudományt. Az ásatások rövid idő alatt is meglepő eredményeket hoztak. Így bizonyítást nyert, hogy a kassai kőfaragó és szobrászi iskola messze elágazó szerepet töltött be közép- és reneszanszkori művészetünkben. Kassai István Mátyás király megbízásából készítette az egyik újonnan feltárt terem gazdag faragású csillag-boltozatát.

A Bizottság programjának legfontosabb pontja az *esztergomi várhegyen* folytatott ásatások voltak. És ezek az ásatások hozták a leggazdagabb, minden várakozáson felüli, valóban szenzációsnak nevezhető eredményeket.

Alig volt fogalmunk eddig az Árpádok udvari életének helyéről, nem ismertük palotájukat, udvari épületeiket. Ez pedig igen fontos, mert minden valószínűség szerint innen sugárzott ki a magyar építészet és művészet irányítása. És most Esztergom, ahol a keresztény magyar királyság és az első magyar érsekség keletkezett, gazdag képet tár az olvasni és látni tudók elé.

Történelmünk sivárabb és durvább korszakaiban idekerült minden ásó föld eltávolítása után gazdagabb és gazdagabb lett a kép. Az Árpádok, a világtörténelem egyik legzseniálisabb uralkodó családja olyan palotában lakott, amely méreteiben és művészi kivitelében egyaránt bátran állítható a kor bármely fejedelmi, vagy királyi udvara mellé. Építéstörténetének pontos részleteit még nem ismerjük. Az ásatások csak a kezdet kezdetén vannak. Bizonyos azonban, hogy az építkezések még Géza korában megindultak s

új részek csatlakoztak hozzá mindaddig, amíg a török ostromok bé nem temették. A maradványok megerősítik a történelemből már ismert tényeket: a magyarság kulturális és politikai kapcsolatai elsősorban Itália és Franciaország, tehát a latin-nyugat felé irányultak.

A sok pusztítás ellenére is csodálatos épségben fennmaradt, s a XII. században III. Béla által emeltetett várkápolna architektúrája s plasztikai díszének nagy része, elsősorban gazdag félköríves záródású kapuzata s klasszicizáló oszlopfői, valamint két belső oszlopfőnek — mint Gerevich Tibor megállapította — a francia vezetőmestert és magyar munkatársát ábrázoló önarckép-domborműve Dél-Franciaország felé mutat.

A kápolna gazdagon kiképzett román stílusú kapuja a kiindulási pontja lett annak a román kori magyar kapustílusnak, amelynek legszebb állomásai Zsámbék és Gyulafehérvár, s koronája a hatását külföldön — Bécsben és máshol — is éreztető jáki kapu. Más plasztikai díszek viszont a longobard kőfaragással mutatnak rokonságot.

A kápolna belső falfestmény-díszítése már határozottan az Itáliával való szoros kapcsolatainkról győz meg. A még a XII. századból származó geometrikus díszítés a római Cosmata család márvány-inkrustációs stílusát juttatja eszünkbe, míg a XIV. századi szibilla- és proféta-falképek, melyek a kápolna két oldalsó fülkéjében foglalnak helyet, a firenzei Orcagna iskola egyik tehetséges mesterének a kezére vallanak. A kápolna homlokzatát Vitéz János a XV. században tataroztatta és új, reneszansz stílusú ornamentikával látta el, amelynek azonban, sajnos csak kis töredéke maradt fenn. A kapu fölötti timpanonban ugyancsak XV. századi kiváló minőségű Madonna képet látunk. Gazdag faldíszek borították a beomlott diadalívet és a baloldali kisebb kápolnát, valamint a jobboldali sekrestyét is.

A kápolna mennyezete teljesen beomlott. Sok szép faragású töredéke azonban előkerült a föld alól. A kapu fölötti hatalmas oromrözsza, melynek átmérője négy méter, felsőrése elpusztult, de alsó fele tanuskodik az egész homlokzat pompás kiképzéséről.

A kápolna szorosan a várpalotához csatlakozott, amelybe a kápolna kapuzatához hasonló, de valamivel egyszerűbben képzett kapu vezetett. Az egyik felső teremben még egy kettős kapuzat került elő, amelynek boltívei a Porta Speciosára emlékeztetnek. Ez a kapu valamennyi között a legzebb és legdíszesebb.

A «castrum regale»-t IV. Béla 1256-ban az esztergomi érseknek adományozta, királyi székhelyét Székesfehérvárra tette át, amely eddig csak a királyi család temetkezési helye volt. Ettől kezdve a volt királyi palotában székeltek a primások, többek között Vitéz János, Mátyás király nevelője is, aki több helyreállítást végeztetett, de Bonfini tanúsága szerint új építkezések is fűződnek nevéhez. Valószínűleg az ő megrendelésére készültek az ősz folyamán feltárt egyik teremnek Filippino Lippi stílusában festett, a négy kardinális érenyt ábrázoló allegorikus falképei. Nem lehetetlen, hogy a képeket maga Filippino Lippi, a firenzei Quattrocento egyik legkiválóbb, lírikus lelkületű festője, Botticelli barátja és munkatársa festette. Filippino Lippiről tudjuk, hogy dolgozott Mátyás király számára is. Gerevich Tibor kimutatta, hogy a Nemzeti Múzeumban őrzött, eredetileg Budáról származó miseruhának a figurális díszje az ő rajza után készült. A falképek szerzőségéről azonban csak a további kutatás, beható stíluselemzés után lehet végleges véleményt alkotni.

A kápolnát az 1594—95. évi ostromok alatt temették el, míg a várpalota nagy része csak a XVII. század folyamán került a föld alá, s egyúttal a feledés homályába.

A Műemlékek Országos Bizottságának új ütemű, lendületes munkássága a magyar művészettörténetnek sok problémájára vet világot. Művészetünk eddig idegen hatásokkal magyarázott több emlékeről kiderült, hogy a helyi fejlődésnek egy-egy állomása. A magyar művészettörténet több fejezetét bizonyára újra kell írni, amikor ezek az ásatások befejeződnek, s időközben új kutatásokkal és eredményekkel fognak gazdagodni.

Nagy Zoltán.

A mult segítette és emelte létünket jelenlegi polcára; a haladás csak megváltozott élet; a jelen csak elváltozott mult. PROHÁSZKA.

***

Az igazi műveltség gyűlöletet támaszt a szolgaság ellen. MERESKOVSZKY.

***

Az isteni ifjúság mindig hitte és hiszi ma is, hogy könnyű dolog megújítani a világot. PANZINI.

***

A hívő azért tanul, hogy értse s azért akar érteni, hogy annál jobban szerethessen. MERCIER.

***

A hazugság olyan híd, amely nem támaszkodik partokra és mindjárt leszakad. TORMAY CECILE.

***

A földnek golyóbisán egy nemzet sem tehette magáévá a bölcseséget, valameddig a tudományokat a maga anyanyelvébe nem huzta. BESSENYEI GYÖRGY.

***

Be kell ismernünk, hogy mindig önmagunkról beszélünk, ha nincs erőnk — hallgatni. ANATOLE-FRANCE.

***

Minden törekvésnek van végcélja, azaz olyan célja, amit már önmagáért akarunk elérni. ARISTOTELES.

***

A művészet szenvedély, amelyben még a gondolat is érzellemmel színeződik. A lélek pillanatnyi állapota, hangulata itt a döntő, amit nem lehet tudományos formulákba kényszeríteni. WILDE.

VIHAR.

Ültünk otthon a kályha tüzénél én meg a bátyám
 édesanyánkkal nézve, hogyan libeg erre meg arra a
 lángok sárgás, lenge szakállá, amíg odakint sirt,
 házról-házra suhant a vihar koldulva, kopogva.
 Tél volt és zokogott szél-járt kara a gonoszoknak.
 Éji homályban a fák tetején köpenyes, garaboncás
 szellemek ültek. Sejtelmek vén baglyai keltek
 a szobasarkokban s bennünk csendben, szomorúan
 feldideregtek a korhadtt, régi időkről, apámról,
 törpe tanyánkról, zuzmaraverte, fehérlő
 emlékek. Bús kriptai karban búgtak a multnak
 lassan szálló dallamai s mint pelyhei hónak,
 már betakarták téltakaróval a csendteli lelket.
 Nem feledem soha, mily különös volt, mintha suhogva a
 sors árnyéka osont el volna az ablak alatt és
 égő fürtökkel maga Isten látogatott vón
 életem oltárához alá, úgy vert, dobogott a
 szívem borzongón, mikor elmondotta anyám az
 én születésem megrendítő, furcsa regéjét,
 lelkem zordveretű jelképét, jósszerű árnyát,
 mely létem ősjorrása jelelt bontotta ki szárnyát.

* * *

Már alkonyra hajolt az idő odakint a Tiszánál.
 Káprázó, rőt permeteg árban szórta a nap, e
 haldokló Krózus aranyáldását, adakozva
 küldte utolsó, csókos ajándékát a fiának,
 a földnek s rózsák jeslettek a homloka táján,
 fenséges, gyönyörű rózsák, míg nézte öröklött
 díszét az hogyan ölti magára. Szellő vöröses fény
 terjengett a parti világon, a béke nyugalma
 szunnyadt mindenén és csupa álom volt a világ.

Messzemerengve pihent az anyám a komp tetején, hol
 sorban rozga parasztszekerek hada állt, a lovak friss
 szénát majszoltak s aludoztak a nyurga halászsok.
 Ott ült drága apámnak a jobbján, régi barátok
 és rokonok seregében s messze a többi zajtól,
 sorsbogozón távolba suhanva, a virradozó, új
 lélek járt az eszében, amely most szíve alatt kelt.
 Édes tervek képei rajzolták körül, édes
 álmodozás lángként aranyozta a többi halandók
 lelkét is, míg bámulták mily sejtelemtető

lent a folyó közelében a kákás földek, a nádas élő zöldje. Az erdőkből kirepült a szagoknak mákonyfellege. Mindenkit csak a szép jelen áldott, elszunnyasztó enyhe kötött. Ó, senkise gondolt még a viharra e szépség nyugzó arca előtt, se arra, hogy itt majd végzetes évek görgetege fog útnak eredni. S ím így lett. Távol a szürke határon felhők keltek lassú menetben, nesztelen-orvul, mint rejtelmes tűznek vagy vulkánnak a füstje s egyre növvő seregekben, szétkavarogva tolultak az űr magasába, a légben surgó gyászmadaraknak jósraja szállt s a teremtés ősi nyugalma terült el. Szinte ijesztő volt a csend, mely szerte-növekvőn árjával betakarta a földet, amelynek alatta már gyülekeztek a vésznek az árnyai fojtón. Tipró csendben így állt néhány percig a környék. S akkor ím egyszer csak meginogtak a fáknak a lombjai, lúdbőrzőn bevonódtak a tócsák s messze jajongva felrázó útjára elindult búsan a szél és egyre erősebb hangon kürtölgette a hírt, hogy itt van a szörnyű vihar s költötte az alvó erdőket s fűzfákat a parton s zengve nyomában felharsant a vidék és megperdültek az égnek dörgő dobjai. Árnyak emelték testeiket fel, intőn és komoran s jeleikre megindult sűrű, sötét özönével a zápor s verte a földet. Mintha bilincses szörnyeknek vasláncai hulltak volna le, népesedett a kísérteti mennybolt. Szörnyű tétéletidő lett. Még nem láttak ilyet e népek. Sűrűn vetve magukra keresztet, imába kezdtek az ébredt nyurga halászok. Félelem éje szálla alá poklokról, bögtek, felnyertettek a megrémült paripák és szétszakított gyeplőkkel, borzolt hajjal söpröft rajtuk végig a szelvész. Vad görcsökben tornyosodott fel a víz. Nyikorogva srtak s szívbe nyilalló bús panaszokkal a deszkák és egyszerre csak elvált mély, szomorú ropogással a komp kikötőjétől s tovakelt tehetetlen hullámrengetegen, hintázó, lomha menetben tétova, mintha maradni akarna s fájna a búcsú.

És azután csak ment, lebegett lefelé mord zúgásban, vadonárva, komor sorsának élébe marcona falvak zord, feketéllő városi partok sorfala közt és ritkás, pislávilágu tanyák meg tömbös vén várak tünedeztek el oldala mellett. Néhol rengetegek hívták harsanva, köszöntve s ódon csárdák intettek neki, vagy penyigés fűzfáknak a karjai nyúltak kérlelgetve utána s ő csak ment, mint egy félelmes szörnyeteg állat

egyre viharzóbb, kongó, szörnyű síri helyekre.
Ment lefelé és vitte magával, búsa fatestén
emberek éltét és a hallgatag ajku jövendőt.

S bárhova ment, vele voltak a borzalom orv keselyűi
és mint fojtogató köd gőze feküdte lakóit,
hegynagyságura terpedt, roppant csöndje halálnak.
Erre is, arra is éj feketés tenger-sivatagja
ülte a lelket s ők már vágytak vajmi sugárra,
mely gyötrelmük balsam-gyengéden beragyogja.
De jaj, még a fény életkeltő erejében
is csak hasztalanul bizakodtak, mert amikor meg
lassúdan sorban kilobogtak, reszketeg, ingó
lánggal a lámpák és az esőnek lenge porára
permetezett le a fényük szertederengve, kísérteti
glóriaként. Ó, akkor sem könnyíteni gyultak,
akkor is új szörnyűség várta csak, álmokat orzó
új szomorúság hirtelen éledt, tört szemüket, mert
hirtelen ácsolt, gyenge fedéllel védve feküdt ott
szénaalomból készült kis, jászolszerű ágyon
sápadt arccal, zártpillájú szemekkel anyám és
fekhelye mellett holtan a gyermek, akire íme
nem virradt fel a nap, nem a szépség, éjből az éjbe
költözködven, meg sem pillantotta e gyöttrő,
mégis imádott élet zengő hajnali táját,
Fergeteg-éjjel kapta zimankós szárnya alá és
vitte meleg fészékéből a rontó, hűvös időbe,
még mielőtt kis teste e szörnyű világra megért s most
elringatta örök békének az ágya, körötte
bősz elemek rázták szörny-ökleiket s a viharnek
csellóhangjai búgtak, a természet maga gyászolt
és siratott görcsös kínokban, majd odagyültek
mind a barátok és rokonok s hajlón odavitték
mind, akiket megtört a vihar s halk, egyre erősebb,
egyre növe emberzokogás kelt, szertesikongó,
csukló fájdalom indult, úgy, hogy messzebetöltve
visszhangzott a vak ür s villámérintve megálltak
a zúgó szélvész meg a zápor s templomi csend lett.
Elnyugodott a hullám öblös, mély morájával,
messzevonultak a felhők és sorban kiragyogtak
könnytől csillant, sárga szemekkel a csillagok és a
föld olyan enyhes lett, mint csókra jövő szelíd órák.
Szinte a víz is alig csobbant már, lassura válva,
szinte alig moccan a világ s a tornyosodó szent,
mély nyugalomban ekkor felzengett a mogorva,
lomha hajósok zord torkán bús érczel az ének.
Mint temetési zord menet, úgy lebegett le a komp a
tisztelgő, katonás, morc partok előtt beragyogva,
ment, lebegett le a végzet elé, mint egy bús üstökös,
éző bús ravatal fénylőn, a néma nagy éjben.

Felkukorékolták már mély álmából a hajnalt
 a cingár kakasok, mikor elfogták odalent a
 titeli révnél a kompot köizmű legények,
 s hányt-vert népét partravonatták. Rezge verőfény
 jött remegőn és felragyogott a világ bús, gondteli arca
 Dalba fogott zengőn, csicseregve a fákon az elbűt
 fülemilék, a pacsírták s fürjek lombbeli népe
 s áldva magasztalván az Urat, lebegett fel a hála
 délceg füstje tar oltáráról a szívek.

Már csupa felszabadult öröm és kedv lett az imént még
 borzalmakkal agyonhajszolt, bús emberi lélek.

Jaj, csak az én szüleimnek nem kelt jójelül ennek
 a napnak teli fénye s durva nyugágyú szekéren
 ők vittek csak gyászt haza, az otthonba, amelynek
 termeiben szomorúság hulltfejű szüzei jöttek,
 mentek azontúl, halk lett a léptek kopogása
 s elnémultak a víg, lakomás poharak s a köszöntők.

Strok baljós anygala állt a kapunkba sötéten
 koldus, hírmondó örömet se eresztve be s ágynak-
 dőlten aludt az anyám bent s nyüzsgő orvosok éber
 őrhada állta körül s a reménynek kis kupolájú
 gyertyavilága fölött az aggodalom szövögette
 ősi homályát, éjét, melyből vashatalomként
 látták kelni a földi tudásnak a papjai intőn
 a zord, tompa tilalmat, hogy többé soha gyermek
 nem jöhet által e ház küszöbén és jaj az anyámnak
 s ennek a háznak, hogyha megint jön, virradatával
 éjt hoz majd, a halálnak alkonyatát s amikor kel
 napja, az édesanyámé mélyre leáldozik akkor.

Aztán elrebbentek a zord hetek, eldübörögtek
 a zord hónapok. Újra megnyugodott a viharzó,
 felvert szív, az anyámra megint kiderült az öröm, de
 csak sietősen, kurta időjű látogatóként,
 s mámortólte virágait ontva alig lebegett le
 pozsgás, gömbölyű arcával, máris tovatűnt és
 máris a bú repesett denevérszerű szárnyon alá, mert
 most én keltem vívódó szíve alatt, mint
 néma, hivatlan, félt jövevény, ki mitse tudott még
 erről a földről s gyászairól, mik prédalesőn már
 nézték kémlőn zord magasából a téres időnek.
 Én jöttem s a bolond tilalom bús átka gyötörte
 a házat s az anyám a halálon révedezett el.
 Tompa halálnak az árnya terült rám, zúgva fölöttem
 szálltak a bánat fellegei s zord gondolatok raja,
 míg ott értem szíve alatt. Baljós jelek és a
 tétova feltétel, hogy tán jobb volna, ha tőle
 elvennének félve kísérte életem át a
 szörnyű kilenc hónap szakain, míg szertelobogva

egyszer csak rángyult a fény s megjöttem a földre,
egy hűs hajnalon, amikor ott kint messze-zörögve
száguldott a szél pergő, zord harcszekerével
és a vihar lapozott a Sybillák könyveiben,
amikor ódon kéményünkben holt lelkek nyöszörögtek
és intón lengették ingó fényük a lámpák.

* * *

Zúgva vihar szántott a vén bánáti lapályon,
amikor én életre lobogtam a néma homályból,
öblöses éjből vágyakozón, szomjazva a fényre.
Zúgva vihar szántott és zápor verte a földet.
Bösz viharok jártak hírnöklön sírva előttem.
Kémlő, baljós csillagok álltak jent születésem
első perce felett s rontó árnyak seregén át.
Mégis elértem e bajban is áldott szomorú földre.
És ez a kezdés ősjele lett s jelképe jövőmnak!
Később is, mint ekkor a léthasadás idejében,
bösz viharok s torz árnyak dőltek alá, a kamaszkor
gyujtogató zivatarjai szálltak, nyugtalan árnyak
jöttek lengve felém, sebesen zajlottak az évek
s én viharokban, barna homályban tévelyegém el
az ifjúság dús, legszebb idejét s a piros fény
fénye örömnak csak lankadtan, késve vetült rám.
Lassan forrtam ki s viharok vittek fel a szenvedésnek
a szárnyain, a szeretet s jószág koszorúzott
ormaihoz fel: s így lett mély és isteni szókkal
terhes a sorsom.

Viharok edzették türelemre az életemet s ők
hozták nekem e nyárt kezdődő férfikoromnak
erő, szép szakaszát a lemondás napsugaras szent
áhitatát, a kedvet, a bölcsességet, a békét.
Ők hoztak ki a semmiből, ők taszítottak a mélybe,
ők adakozták mind ami ért: a rosszat, a jót, ők
zúgjanak akkor is erre, ha végóráim közeleg, zord
széles szárnyaikon jöjjön majd értem e nyár mul-
tával, az őszben a végső Istenajándék, majdani létem
távoli, enyhés, szent bölcsője, ki elringatja a sorsom,
sári szerelmem a mennyei Csend is.

Govrik Elemér.

A FÖLD.

SZÜRKÜLT. Ostoros Mihály megmozdult a kuckóban, ahol az este levackolt. Azon csizmástól-ruhástól feküdt ott. Feje fölé nyújtóztatta ólmos karjait, lábával előre rúgott. Föülte. Horkant egyet. Álomittas szemei meredten nézték a csizmája hegyét. Kezével végigszántotta összekócolt haját. Huzakodva állott föl és tántorogva tett néhány lépést. Beleütközött az asztalba. Nehéz mozdulattal vetette föl a fejét. Kitérta a karját és megropogtatta a derekát. Zúgó agyában lassú indulással jöttek elő a gondolatok. Fölnyögött: — Jaj Istenem.

Öntudatlanul ment az ajtó felé. Kinyitotta. Két lépéssel keresztül ment a konyhán. Szemébe ütődött a hajnali világ. Az ég alján — kelet felé — egyetlen ködös-bíbor csík hasított végig. Hajnali harmattól volt borzongós a levegő. Égtől a földig egyetlen szürke fátyol. Komoran szűrődött ég felé az utolsó nyárfa. Ezt már nem volt lelke eladni. Hisz ez alatt csókolta meg először a Rozit. Rozi a felesége volt: szelíd szemű, dolgos parasztasszony — igaz meddő volt, de azért mindig szerette. Most két éve halt meg szegény...

Az egybeépített istálló és fészker vertfalú, nádfödelű épülete düledzön vádaskodott a szürkességben. Elnyult, mint valami halálra sebzett állat. Mert abban sincs már semmi. Lovát, szerszámát régen eladta Ostoros Mihály.

A sövénykerítésen túl pedig ott hevert az őszi föld. A tarló szúrós szálai között fölütötte fejét minden gaz. Úgy kínálkozott ez a tarló. Várta, akarta az ekevas hasítását, hogy kiforduljon termő, fekete belseje. Hogy magot vessenek bele. Búzamagot, kukoricamagot. Szomorúan könyörgött a tarló Ostoros Mihály kemény, földet túró marka felé. Mert a földnek is van lelke...

Szívébe nyilallott, mintha késsel szúrták volna meg. Hát mivel szántson ő? Minden szerszáma elment adósságba. Amint hogy az idejű termés is a bankba ment. Most meg itt ez írás: ha nem tud fizetni, a földjét is elárverezik. Előhúzta lajbija zsebéből az írást. Nézegette, forgatta. Eltette megint. A tornácon ott volt a favágó-tőke, mellette a balta. Még tegnap valami fát gyűjtött a kiserdőben. Most nekiállt azt föl vágni. Kísértetiesen csapkodott le a balta éle. Mintha minden ütés a megkínzott paraszt fejére sujtott volna le. Abban a megkínzott fejben mindig itt motoszkált egy gondolat. Régi volt már az, de csak akkor merte egészen végiggondolni, mikor tegnap megkapta az írást.

Mert keserves volt ez a gondolat. Minden vére a fejébe szaladt tőle. Jobb keze olyan keserőséggel sujtotta meg a baltát, hogy annak éle mélyen belevágódott a tőkébe és a nyele recsegve repedt meg.

— Az istenfáját! — lökte ki a szájába gyült keserőséget.

Furcsa, kellemetlen érzése volt. Akkor vette észre, hogy nincs a fején kalap. Meg hogy a gyomra is üres. Visszabandukolt a házba. Előkereste a kalapot, fejbűbjára nyomta. Még tegnap estéről volt kevés száraz kenyere, egy pár falatka szalonna-bőre. A sógorasszonya hozta át neki, pedig azok is ugyancsak szűkös sorban vannak.

A házban már világosabb volt. Ledobta magát a lócára a kerek asztal mellé. Elővette a bicskáját, párszor odafente a lajbija ujjához; nekikezdett falatozni. Kicsit megnyugodott. Befejezván az evést, megint megtörölte bicskáját és zsebredugta. Ujja hegyével csipegette föl a morzsákat. Azután méginkább hátrtolta a kalapját, két könyökére támaszkodva félig lehúnyt szemmel ült sokáig.

Az ablakon piros derengés kandikált be. A homályból mindjobban előléptek a bútorok. Kemence a kuckóval. Sublat, de azon ugyancsak rendtelenségben voltak a rájarakott csecsebecsék. Szomorú roncs volt az ágy. A szép tollas párnák, melyek azelőtt olyan tornyosra dagasztották, régen eltűntek. Úgy meredtek ki a rideg deszkák, mint a koponya fogai. Az ágy fölött ott csüggött a falon Krisztus. A felfeszített Krisztus.

Erre a képre esett az ülő paraszt tekintete. Valami olyant gondolt, hogy — ime — Krisztus is hiába szenvedett a keresztfán, csak nem váltódott meg a világ. Nehéz mozdulattal emelkedett föl, mintha keserüségének egész malomkönyi súlya a vállán volna. Szemével és kezével végigtapogatott a szobán. Hosszan, nehezen megváltó szeretettel. Hirtelen megállt a Krisztus képe előtt. Csizmájának patkója megdobbant a földes padlón. Így állott kevés ideig. Azután lekapta a kalapját és megszólalt:

— Jaj, Urám-Jézus, csak most adj erőt!

A mindig erősödő fényben még egyszer végignézte a szobát. A konyhában is elszöszmösölt pár percig. Kilépett. Keleten kidugta már aranykoronáját a Nap. Aranyos, bíboros volt körülötte az ég. A ház fala és a kis tócsa az udvaron rózsaszínűn tündökölt. Ostoros Mihály bevágta az ajtót és nehéz nyikorgással fordította rá a kulcsot.

Fáradt léptekkel ment oda a nyárfához. Megsimogatta a törzsét. Az szellőtől borzongatva megingatta szép koronáját. A férfi elé dobott egy sárgult levelet. Ősz volt. Tovább ment. A kerítésajtónál megállott. Visszanézett. Hervadó, halottas volt minden. A kémény nem füstölt, mintha meghalt volna a ház. Meghalt a fészter, a kút, az udvar. Szemébe rántotta kalapját, összehúzta a lajbit. Hideg volt, borzongós hideg.

— No, gyerünk.

Még nem száradt föl a harmat. Ott csillogott a levágott kalászkok csonkjain, a giz-gazok hegyén. Pocsogott a csizma benne. Mihály válla közé vágta a fejét; nézte a földet, hogy majdnem kiszakadt a szeme, hogy majdnem kiszakadt a lelke.

Szép, termőerős föld volt. Szederindás. Megállott. Egy helyen fölszakadt a föld. Kimutatta ázott, dús belsejét. Olyan fiatal volt. A föld mindig fiatal...

A paraszt megbüvölten nézett lefelé. Sunyin körülpillantott, mintha lopásra készülne. Lehajolt. Fölvette a rögöt. Morzsolgatta ujaji között, simogatta, megszagolta. Ó, a földnek szaga is van: erős, egészséges, vidám szaga. Egy morzsányit a szájába vett. Mert a földnek íze is van; olyan mint a tejé és kenyéré, simogató, mégis reszelős jóíze.

Lassan ért ki a dülőútra. Még egyszer visszanezett. Magába itta a növekedő napban éledő tanyát és rögöket. Torka elszorult. Már nem az övé ez a föld, sem a tanya. Oda kell adni adósságba — megszorította zsebében a tanyakulcsot. Kivert, földönfutó kutya lett őbelőle. Beállhat más cselédjének. Nincs egyéb kiút. Jobb így, ha megadja, mintha ellicitálnák. Azután mi történik vele?

Megrándította a vállát és tovább indult, de minden harmadik lépésnél visszanezett, egész addig, míg nem ért a kőútra.

A fény zendült. A nap győzelmes korongja rákacagott a földre. Hosszú sugarakat bocsájtott ki, olyanok voltak, mint roppant orgona sípjai. Hideg fényben ragyogtak a fölszántott földek. Igéret volt minden rög, kitarult erő. Mert földből vétetett az ember, föld táplálja és földbe tér meg a teste.

Ostoros Mihály ment. Gondolat nélkül nézte a lába alatt futó utat. Szájában ott lógott a pipája. Szortyogatva szíppantott bele. De biz, abban nem volt dohány. Csak úgy szárazon szopogatta.

Kerékszörgés riasztotta föl. Az öreg Almási Laci jött utána kocsin. Vigan futott a két sárga. — Az öreg csendesített.

— Aggy Isten.

— 'gy Isten — adta vissza a szót Mihály. Csak úgy morogva a pipa mellől. S jobb keze mutatóujjával megbökte a kalapja szélét.

— A városba mégy?

— Ühüm.

— Én is oda tartok. Úlj fő no. Van még itt hej.

— Nem mék! — mordult Mihály. Az öreg kicsit elcsudálkozott; megpödörintette kajla, deresedő bajuszát.

— Jó van no. Isten álgyon. — Avval se szó, se beszéd — meghúzta a gyeplőt és elkocogott.

Mihály tovább bandukolt. A város messze volt. Jó másfélórát gyalogolt már, mikorra a fák közül kibukkant a kettős torony. A föl-

deken itt is, ott is munkába álltak. Parasztok ballagtak az eke után. Valahol egy legény dalolt nagyon szívből-lélekből:

Csillagtalán, sötét éjjel
megyek hozzád búcsút venni . . .

Egy kis fiú tehenet legeltetett az árok szélén. Egyik tanyában irgalmatlanul sivalkodtak a disznók. Köröskörül tág végtelenség volt a föld. Itt-ott fehér tanyák, fák meg facsoportok nyultak föl. Az ég nagy kékség volt, melyen diadalmasan szállott följebb-följebb a nap.

Mihály elérte a város első házait. Ismét rárohant a keserűség, mint csúf, fekete kutya. Mire a bank elé ért, dühhé mérgesedett benne a fájdalom. Döngő lépéssel ment föl a lépcsőn, a pipáját zsebre dugta. A tanyakulcsot úgy szorongatta, mintha kinyilott bicska volna, melyet ő rögtön beledöf valakibe.

A toronyóra épen félkilencet ütött.

Bent a rács mögött pirosította magát a gépiró kisasszony. A pénztáros úr a füle tövét vakarta a toll másik végével. Mihály feléje tartott. Nagy bámulatára szolgált a pénztáros úrnak, hogy ilyen komoran, föltett kalappal jön ez a paraszt. Mert különben illemtudó ember volt.

— Mi jót hozott Mihály gazda? — mondta mézédés mosollyal. Nagyon büszke volt erre a mosolyára; azt hitte ezzel mindenkit levesz a lábáról.

Mihály megállt előtte fenyegetően, kinyultán, mint a tilalomfa. Zavaros szemeiben veszekedett villámok cikáztak.

— Itt a tanyakúcsom. Csinájjanak vele az urak, amit akarnak, én nem birom az adósságot!

Azzal odavágta a kulcsot. Csakúgy csattant. Sarkon fordult és kicsörtetett. A pénztáros úr szája tátva maradt. Füle mellé dugta a tollat.

— Ez megbolondult az adósságába. — mondta nagy lelki nyugalommal. — Szentelen paraszt! — tette hozzá megbotránkozva azon az indolencián, hogy Ostoros Mihály még csak kalapot se emelt előtte.

Az már kinn volt azóta. Cél nélkül ödöngött az utcákon. Majd meg nekilődült, majdnem szaladt. Csak most érezte igazán mi lett belőle. Mindenki kutyája, földtelen földönfutó. «Nincs föld, nincs föld» — beszélt lekoppanó csizmája. «Nincs földed, nincs földed» — kongotta benne egy nagy, fekete harang. Mintha még az emberek is ezt vigyorogták volna az arcába.

Maga sem tudta hogyan ért a város szélére. A feje zúgott: kis kalapácsok verdesték a halántékát, szívét sűrű vérhullámok ömlesztették el.

— Nincs föld, nincs földem, jaj Uram-Isten, mingyán megzavarodok. Ment össze-vissza az utakon-dülőkön. Kiverte a verejték, nagy

csöppek csorrantak a kalapja alól és végigfolytak nyütt, borostás arcán. A pipáját elvesztette valahol útközben.

Keserű őszi szél cibált bele. Az égen is terhes felhők gyülekeztek. Szinte földig lógott a lábuk. Nagy testükkel rásulyosodtak a világra, mintha föl akarnák falni. Néha nehéz esőcsepp hullott le.

Ostoros Mihály nem tudta merre jár. Csak ment — baktatott az ősztöne után. Egyszerre ott volt a földjén. Súlyos eséssel bukott le, kalapja leröpült. Tíz, kemény parasztkörmét belevágta a rögbe.

— Uram-Isten, nem hagyom a földem!

Pillanatra megmerevedett, mint földből kinőtt szobor. A hangja rekedt segítségkiáltás volt. Azután összeesett. Úgy maradt.

Az eső hosszú-síró csöppekben hullott a földre és a mozdulatlan parasztra.

Kanizsai-Nagy Antal.

CSODABELI ERDÉLYORSZÁG.

(Reményik Sándornak.)

Felhagyott út, Biharerdő,
Csipkebokor nótatermő,
Ezüstszikla, álompatak,
Délibáb a Körös alatt.

Játszik a szél, cseng a malom,
Ibolyállik a ködhalom,
A ködhalom, a gyöngyhalom,
Túlhat azon mi is vagyon?

Túlhat azon mi is vagyon,
Nem délibáb, nem szélmalom,
Tündérr király birodalma,
Ott terem az aranyalma.

Mesebeli vén pásztorok
Onnan hajtják fel a napot,
Erdők szárnya, hegyek árnya
Garabonciások vára.

Kincskúton ül tüzes sárkány,
Gyémántsobor a kirádlány,
Ha valaki hozzá érne
Meggzólalna, menten élne.

Hószakállas csomák verik
A szeretők csillagait,
Pásztorsíppal, furulyával
Szívárványt szőnek párvával.

Medvék járnak varázstáncot
Csörgetik az aranyláncot
Gyopártövű fenyők alatt
Éj igéz csodamadarat.

Tündérország, meseország,
Csodabeli Erdélyország,
Körös partján, Biharzáélen
Álmodoztam rólad régen.

Számadó Ernő.

A FELVIDÉKI MAGYAR IRODALOM TIZENÖT ÉVE.

SZLOVENSZKÓI magyar irodalom a fordulat előtt nem volt. A szlovenszkói magyar irodalom a szükségszerűség szülötte. A háború előtt Pozsonyban, Komáromban Kassán már dolgozott néhány magyar író, akik abban a pillanatban, amikor a tettvágytól duzzadó fiatal írónemzedék megjelent, évtizedet öregedtek egyszerre. A világ alaposan megváltozott körülöttük, lelkük már nem volt eléggé rugalmas ahhoz, hogy a változott körülményekhez hozzáigazodjanak s nem volt bennük annyi erő sem, hogy az éltre álljanak s az irodalom vándormadarainak vezetését átvegyék.

Legendás idők voltak ezek. Az ájult tehetetlenségbe süllyedt magyarság szelleme tért magához legelőbb. A nagy lidércnyomás elmúlt, a háborúnak vége lett, a lélek békés délutánokra vágyott, kelettje lett a könyveknek, folyóiratoknak. A határokat elzárta a politika s ez a lélek az ajtón se be, se ki elv megfosztotta az idegen imperium alá került magyarságot attól a szellemi tápláléktól, amelynek kenyérosztó centruma Budapest volt. A közönség ízlése megmaradt a régi, vágyódása a betű után, ha lehet fokozódott. Az a tömeg, amely ambícióval teli, az irodalom mezejét elöntötte, mint harcra kész fekete sereg, nem nyujthatta azt, amit ez a közönség elvesztett. Jönni kellett egy olyan folyamatnak, amely B-listára tette a diletánsokat, másrészt fokozott munkára buzdította a hivatottakat. Néhány év s kialakult az élgárda, írók csoportja, akik ma együttesen adják a szlovenszkói magyar irodalom arculatát.

Sok-sok munka kellett még, hogy ez a kezdetleges eszközökkel tapogatózó, de a művészi élménykereséshez egyre biztosabban közeledő irodalom eljusson valamelyes biztos talajra. A fellendülés és elhanyaglás grafikonja a magyar lélek sajátosságából származik, bár minden szellemiség mutat idők folyamán efféle ingadozást, ami faji sajátosságokon túl a lélek labilis voltából származik. Ma a tizenötéves szlovenszkói magyar irodalom az írók politikai sodortatása miatt úgylátszik, hogy tesped. A lázas órák éjfélét ütöttek, a versengés megszűnt s valahol forr a szlovenszkói lélek.

Kezdetben a folyóiratok raja támadt életre, hogy tiszavirág sorsuk beteljesedjék. Az Új Élet című folyóirat volt az első Kassán, dekadens irányzata már indulásakor eljegyezte az elmúlással. A liberális Kassának sem kellett ez az Új Élet. Pozsony, amely emberemlékezet óta a konzervativizmus fellegvára volt, Tavasz című folyóirattal próbálkozott. Ez már hosszabb ideig élt, de a kisebbségi magyar folyóiratok sorsa ezt is elérte.

Szerkesztői Kumlik Emil dr., majd Szeredai Gruber Károly voltak. Tűz, Revű, Képes Világ, Mátyusföldi Lapok, Vagyunk, Hajnal, Turul, Vakáció s még sok-sok folyóirat sietett ennek az új szellemiségnek segítségére. A napilapok is foglalkoztak irodalommal, legjelentőségtejtesebb volt a Kassai Napló vasárnapi melléklete, amely megszólaltatta hasábjain mindazokat, akik értéket jelentettek a szlovenszkói magyar irodalomnak. 1925-ben a Prágai Magyar Hírlap adott másfél esztendőig irodalmi mellékletet, ez azonban érthetetlen okokból megszűnt. A Prágai Magyar Hírlap, amely ma is a vezető lapja az

ottani magyarságnak, vasárnapi és ünnepi számában gazdag irodalmi rovatot nyújt. Véleménye ma is döntő, fennállása a magyarság élniakarásának s nemzeti hűségének bizonyítéka. Több mint egy esztendeje a Híradó című pozsonyi napilap ad vasárnaponként irodalmi mellékletet. Az asszonyok lapja, a Péchyiné Bartóky Mária szerkesztésében megjelenő kitűnő Nagyasszony. Az ifjúsággal kezdetben a Jövők, majd pedig a Mi Lapunk, jelenleg a Tábortűz foglalalkozik. Gyermeeküjság a Szivárvány.

A szlovenszkói könyv nehéz stációkon született. Az író maga adta ki művét, nem szánta a halhatatlanságnak, lehetőleg 500—1000 példányt nyomtatott belőle, mielőbb biztosította azonban a megjelenést az előfizetési felhívások szokásos kibocsátásával. Amikor már megfelelő számú előjegyző gyűlt egybe, a nyomdász hozzáfoghatott a szedéshez. Ilyen körülmények között kelt útjára a szlovenszkói könyv. Külföldről a Voggenreiter Verlag nyúlt a könyvkiadás hona alá, jóval később a kiváló Farkas Gyula vezetésével. Több, mint húsz könyv jelenhetett meg. Apróbb próbálkozásnak számít az írók kiadvállalata, amelynek anyagi ereje négy kötet erejéig bírta. Még későbbi időre esik a Kazinczy Szövetkezet megalakulása, amely évi hat kötetével maradandó értékű irodalmat adott nívós folyóirata a Magyar Írás mellett.

A szlovenszkói próza első nagy ígérete és meglepetése Darkó István Két ember egy árnyék című kötete volt. Előtte az első szlovenszkói magyar könyv Sziklay Ferenc kultúrreferens Hangzatka c. regénye, melyben a szerző jól látó szemmel csehszlovák problémát akart feldolgozni, amikor a magyarrá lett Csermák Antal cseh hegedűművész életét írta meg. A hegedűművész magyarrá alakulása az első kísérlet a szlovenszkói regény felépítésére. Darkó István székely szülők gyermeke s míg ő maga Szentendrén született s Losoncon, a palóc szó hazájában diákoskodott, mégis izzig-vérig székely maradt. Nyelvében, meséinek színes szövögetésében a székely népi lélek csodálatos építőgerendát találjuk fel. Minden regénye egy-egy kísérlet arra a regényformára, vagy éppen írásformára, amelyben Darkó István tehetsége igazában kibontakozhat. A szép ötvöslegény c. kisregénye áll lelkeségéhez a legközelebb, ahol valamelyes történelmi háttérben különleges erdélyi tehetség nyomaként pompás színekben festette meg az ötvöslegények életét. Modernebb témákkal találkozunk A legnagyobb úr c. utolsó novelláskötetében, ahol közelebb jutott jóval a mai élet határvonalához. Erőben s dinamikában rögtön Tamás Mihály következik utána, erős, nyers naturalismusával, az érzéki élet túlságos kihangosúlyozásával. Tamás Mihály egyes novelláiban egészen közel jutott a mai élet szociális problémáihoz, közelebb mint Darkó, bár itt is vérvörös színű erotika hálózza be meglátásait. Ez a hatalmas lökő erő, amely írásait elindítja s a forróság, ami milióit átfűzti, elnyeli az élet apró színeit, a mozdulatok finom árnyalatait, az érzések egy-egy villanását. Nyugodtabb, lehiggadtabb művész juthat el az élet örök igazságaihoz, másrészt a gondolatoknak s érzéseknek ahhoz a magasságához, ahova csak igaz művész emelkedhetik. Mozgékonytságban, termékenységben különleges tehetségével Szombathy Viktor jön soron, akit a csonkaország olvasó közönsége is ismer a magyar folyóiratok hasábjáról és napilapok tárcarovatából. Én kedves népem c. kötetében a Szlovenszkóba szakadt magyar nép igazi rajzát adja. Finom humor melegíti át írásait, jó megfigyelőképeség jellemzi, bár itt-ott meglátszik írásain az újságíró sietsége. Rácz Pál valamelyest konzervatívabb író, a szlovenszkói Gárdonyi, akinek Könyvnyíró asszony c. kötete eseménye volt

az akkori könyvpiacnak. Nyugodt konzervativizmus árad írásaiból, nem nyúl nagy problémákhoz, erején felül nem gyürkőzik, hogy fennakadjon, maga köré néz s amit ott lát, azt komoly alapossággal s minden szenvedély nélkül vetíti elének. Egri Viktor finomtollú, franciás író, irodalmi műveltsége egyedülálló. A zsidóság problémája él benne kielégítetlenül s Demeter megtérésében ezt a kérdést veszi bonckése alá. Franciás könnyedséggel, apróra kidolgozott részletezéssel egészen elmélyledt mondanivalóiban, halálosan komolyan veszi az írást. N. Jaczkó Olga az újabban jelentkezett Palotai Boris mellett igen tehetséges prózaíró. Amit maga körül lát, azt biztos színekkel festi fel. Elmélyedt lélek. Különös nosztalgia sötétlik az eseményekben az Ismeretlen után. Jaczkó Olga nem néz messzebb a maga falujánál, a család vonatkozásai érdeklik túlságosan, de amit megír, az egy darab élet, egy színfolt s valóság. Sebesi Ernő gazdagtermésű lírája mellett prózája is számottevő. Az elesett emberek írója, egyetlen megjelent novelláskötete efféle embereket ábrázol megkapóan. A régibb generációt Jankovich Marcell a színes meséjű pozsonyi író, Alapi Gyula a szlovenszkói tudományos irodalom megalapítója, Sziklay Ferenc kultúrreferens képviselik. Nyiresi Tichy Kálmán a festő-író főleg népművészeti kutatásaival Farkas István pedig szlovák fordításai s eredeti falusi történetei révén követelik az említést.

A líra gazdag termésben bontakozott ki Szlovenszkon. Mécs László, az egyetemes magyarság ma élő egyik legnagyobb költője is innen indult el, hogy széles sorokban hömpölygő ezernyi mondanivalójával és tökéletes előadóművészetével meghódítsa a magyarságot határon innen és határon túl. A tragikus végű Őlvedi László után az ő lírája vált valójában szlovenszkóivá és magyarrá. Az erkölcsi bázis, amelyről Mécs László ma az erkölcsében megrendült emberiséghez szól, történelmi jelentőségű s egyelőre felmérhetetlen. A Hajnali harangszó a líra irodalmi eseménye volt s ebben a kötetben kapcsolódott a szlovenszkói magyar irodalom az egyetemes magyar irodalom maradandó értékelésű alkotói sorába. Utána közvetlenül Györi Dezső következett, aki az Újarcú magyarok ideológiáját dobta a közvéleménybe. Györi személye túlnőtt az önmaguk világába záródott poéták gyakorlati jelentőségénél, Györi vezetőknek született volna. Sajnos a politika elszakította a magyarságtól, ma egyedülálló Szabó Dezsónél. Tehetsége bizonyítatlan sorsba hullott, vágyakozó közönsége s hívei odahagyták valamennyien. Rimaszombatból indult el, friss gömöri szelek átfűtötte szántóföldek különös illatát vitte szerte Szlovenszkóba. A szlovenszkói magyar irodalom igaz arculatához szervesen hozzátartozik. Tamás Lajos egyre szlovenszkóibb halkhangú poéta. Pozsonyban él, ott figyeli az élet zakatolását maga körül s minden, amit énekel, a valóság tiszta költészete. A líra Szombathy Viktorja, mélyen rezzenő költői lélek. Fejlődésének grafikonja egyre magasabb régiók felé emelkedik, egyre színesebb és teltebb. Nem mutat utat, de az útról énekel, nem dönget kapukat, de szélesre nyitja maga előtt a kapukat s tágabb horizontok felé néz vágyakozva. Érzik az átélés biztonsága a sorokon. Darvas János, aki legutóbb szlovák verses antológiájával keltett a magyar közönség körében is feltűnést, hangulatos, színes líra mestere. Vozári Dezső modern költő, mondhatnánk nagyvárosi költő, világa nem apró momentumokból tevődik össze, nem a részlet érdekli a mindenségből, hanem az egyetemes világ. Kelembéri Sándor színesedő lírája is egyre jobban fejlődik. Erdőházi Hugó kollektív költő, verseit szociális átérzés jellemzi. Rövidke soraiban egy nyugtalan lélek apró kételyei csitulnak el. Simon Menyhért meleg lírája emberi hangokat üt

meg a szlovenszkói magyar költészetben. B. Palotai Boris és Szenes Erzső nő-költők, utóbbi magyar viszonylatban is jelentős.

Az idősebb generáció kedvelt költője Kersék János a szlovenszkói magyar irodalom halottja.

Ma Szlovenszón a Kazinczy-szövetkezet végez jelentős munkát a szlovenszkói magyar írók irányításában. Szent-Iványi József képviselő, aki annak idején évről-évre szentiváni kúriákat rendezett, hogy az írókat egymáshoz minél közelebb vigye, aki maga is kiváló mestere a tollnak, újra kezébe vette a szlovenszkói magyar irodalom ügyét. A teljesen új alakban s új irányban elindult Magyar Írás az egyetemes magyar szellemiség lapja kíván lenni s így találkozájává vált az új, fiatal szellemiségnek. A könyvkiadás értékes terméke az a három könyv, amely a múlt esztendőben hagyta el a sajtót s mindenütt osztatlan érdeklődést váltott ki: Darvas János szlovák versfordításai, Tamási Áron népies játéka az Énekes madár és Feja Géza a neves esztéta mesegyűjteménye. A program, amelynek nagy része még megvalósulásra vár, tartalmazza Zerdahelyi József novelláskötetét, Branecky József szlovák történelmi regényének fordítását, Darkó István Deszkaváros c. regényét s talán ifjúsági regénykiadást is. A tiszta irodalom szolgálatában áll a Magyar Minerva v. havi folyóirat Reinel János szerkesztésében, az Új élet c. inkább katolikus szellemű folyóirat Rády Elemér irányítása mellett, az újonnan indult Magyar Család Farkas István szerkesztésében.

Ha megkevesbbedett az írók és folyóiratok száma, ez korántsem jelent elkedvetlenedést. Oka főleg gazdaságpolitikai. A magyarság is mintha megfáradt volna. A lelkesedés tüzeit eloltotta a nehéz élet milliányi gondja, csoda-e, ha elsősorban az irodalmat áldozza fel tehetősége oltárán? A derékhad, amely most a Tátra alatt kissé tanácstalanul, olykor fellobbanva megszólal, örök időkre eljegyezte magát a tiszta irodalommal. A szlovenszkói regény, amelyet a decentralizált kisebbségi irodalom ajándékaképpen vár a magyarság, kell hogy megszülessen. Tizenöt év csak a kisebbség életében nagy idő. A nemzetek s emberöltők életében csekélyke idő az. Hiába számít minden esztendő kettőnek, a levágott végtagok csak lassan nőnek ki, sejt sejt mellett, milliányi oszlás útján alakul, nem lehet siettetni, csak bátorítani. A magyar irodalom vezetői számtalanszor nyujtották feléjük segítő kezeiket, a grafikon lefelé zuhant vonalát csak erős kéz emeli majd a megérdemelt magasságba. A hit mindenkiben megvan, hol kisebb lánggal lobog, hol hatalmas lángoszlopok forrósodnak, éltetője a siker s tápja a kitartó, következetes munka.

Marek Antal.

HOLNAPOM.

*Nyugtával sem dicsérem én
a lassan áldozó napot.
Nem is hizlalja vágy, remény
számomra már a holnapot.*

*Álmatlan éjek reggelén
kísértetként lebeg felém,
s jöhet a télre új tavasz,
képmása mindig ugyanaz.*

*Lesorvadt róla hús, izom,
a szín, a szépség élesztője,
szemüregében bús iszony.*

*Ha rám mered, nem félek tőle
s olyan lesz, mint egy szép leány,
ha majd utólszor néz reám.*

Réz Gyula.

A változatok kérdéséről.

A változatokban eddig inkább a bomlás, széténeklés: Zersingung jelenségeit vették szemügyre. Nem lesz szükségtelen a kérdést egy ellentétes, de ugyanolyan jogosult szempontból is megvizsgálni.

Talán nem egyszer lapozza bosszankodva s unalommal az érdeklődő a különböző népköltési gyűjteményeket: egy-egy motívum, téma, stílusfordulat, sőt egész ének, mese újra és újra szeme elé került több-kevesebb változtatással. Ha még különböző vidékekről közölt változatokkal találkozunk, ez az ismétlődés nem bántja annyira, de tapasztalnia kell azt is, hogy ugyanegy tájegység, sőt ugyanegy község is dicsekedhetik ilyen — szerinte — bosszantó és lényegtelen változatával ugyanannak a témának vagy fordulatnak. Nem a népi kultúránk valaminő szegénységét, vagy gyűjtőink ügyetlenségét, esetleg túlbuzgalmát bizonyítja ez? Mi értelme van a változatok gyűjtésének, közlésének? Nem inkább takargatni való fogyatékoság-é ez a sok hasonló változat? Hiszen még a kritika is — erősítve ezt a közfelfogást — nem egyszer bírálta és bírálja a népköltési gyűjteményeket a közölt anyag «új»-sága szempontjából s kárhoztatja az ismerős változatok közlőit. Kiséreljük meg röviden kimutatni e felfogás igaztalanságát.

Ugyanis — bármennyire különösen hangozzék ez — a népköltési gyűjtemények monotonnak, szegényesnek tetsző ismétlései, változatai a népi kultúra nagy rugalmasságáról, állandóan változó, hajlékony stílusáról, benső gazdagságáról és teremtő készségéről is tanuskodhatnak. Ezek a változatok leplezik le előttünk a népi kultúra nem egy alapvonását, és rávilágítanak az európai írásos irodalomtól — amelynek alapszempontjai a könyvnyomtatás után alakulnak ki — való lényeges eltéréseire. Ha a népi művészkedéseknek akármelyik területére tekintünk is, két, határozott erővel kiütköző vonásra kell figyelmeseknek lennünk. Az egyik: a stílusnak, formálásnak, alkotásmódnak valami alapvető azonossága, valami szigorú közösségi stílusrend, amely a maga benső törvényeivel a közösség szellemének megfelelő módon formálja az alkotást. A népi kultúra stílusában a konvencióknak, a formuláknak döntő a jelentőségük: amíg az alkotás — kerüljön az valamelyik szomszédos parasztkultúrából, szivároгjon le fölülről, legyen «egyéni» alkotás — nem azonosul a közösségi stíluskonvenció szellemének megfelelően, nem akklimatizálódik, addig nem lesz élő, hatékony tagja népi kultúránknak, idegen anyag csupán. Ez a közösségi stílus őrzi a régi hagyományokat, formálja az új hatásokat és egyben alkalmat ad újabb stílusrétegek kialakulására is.

Való igaz: erről a nagy, korlátozó konvenció-, formularendszerről is tanuskodik népi kultúránk — tanuskodnak a változatok is. Balladáink ritmusában, a mesék stílusfordulataiban, népdalaink ötleteiben, a fafaragások

díszítőmotívumaiban, a cserépedények figuráiban, színezésében, a szőttesek mintáiban, a táncok szerkezetében, dinamikájában a nagy azonosság, a törvényszerű rend mellett észre kell vennünk mindig valami *egyszerit*, egy hanglejtést, színárnyalatot, vonalat, mozdulatot, amely esetlegesnek, egyszerűnek hat, amely a nagy egyezések mellett mindig a soha vissza nem térő egyénit jelenti. A népi kultúra művészkedéseiben — ennek alkotáslélektani, szociológiai okaira itt nem térhetünk ki — egyenlő erővel jelentkeznek ez a két ellentétesnek látszó erő: a közösségi stílus egységesítő, összepántoló ereje és az állandóan felvetődő egyéni javaslat, egyéni ötlet, amely színezi, gazdagítja, változatokban bővelkedővé teszi a népi kultúra alkotásait.

Már Seprődi János panaszkodott, hogy az énekmondó a következő napokon változtatásokat tesz ugyanannak a szövegnek, dallamnak a testén. Hasonló vonásokról tudósít C. J. Sharp az angol népzénéről szóló klasszikus művében, s Bartók és Kodály is felhívják figyelmünket a népi éneklésmódnak erre a sajátosságára, amely néha strófáról-strófára — pl. a Kőmives Kelemenné dallamának esetében — irracionális értékváltoztatással teszi fluktuálóvá, feszültté, gazdag ornamentikájúvá a dallamvonalat. Ezt az örökös változandóságot, hullámzást azonban nemcsak a dallamok, a szövegek is tanúsítják, s megfigyelhetjük, a népi művészkedések minden területén. Ez a változatokat teremtő variációs kedv példázza a legszembetűnőbbben a népi kultúrák és a mi európai írásos kultúránk («magaskultúra») közötti lényeges különbséget. Amíg az európai írásos kultúra megtalálta a könyvnyomtatásban a maga megrögzítő eszközét, amely elejét veszi az ilyen variációs gyakorlatnak — e kérdéssel foglalkozik irodalmi síkon Thienemann Tivadar szép könyve: *Irodalomtörténeti alapfogalmak* — és kivívtá lassan az egyéni szerzőség, az eredetiség fokozott diadalát, addig a népi kultúrában a személytelenül rejtőző egyéni kezdeményezés ezekben a változatokban tűnik elő. Így alakul a közösségi stílus és a variációs gyakorlat hatása alatt a népdal, ballada, mese, a fafaragó pásztorok, a gölöncsérek művészkedése, a dallamvonal gazdagsága, a tánclejtés-formáknak egyéni s mégis egyező változata. S így találunk a népi kultúrában egyszerre állandó egyezésekre, törvényszerűségekre s meg sem is ragadható változatokra, egyéni fordulatokra.

A változatok éppen erről a tipikus kettősségről tesznek bizonyosságot. Az írásos irodalom egyszerűsége törekvő eszközeivel megrögzítve, megmeregítve ezek a változatok jelzik a népi kultúra alkotó természetét és a népi alkotások sorsát. Jelzik a bomlás, pusztulás, alakulás, gazdagodás: az állandó változás útjait. A lejegyzés, kinyomtatás okozta merevségükben, változatlanságukban azt a hajlékonyságot, örök változandóságot és megegyezést hirdetik, amely oly gazdaggá, szinessé tette népi kultúránkat. Így igyekszik tehát a gyűjtő egy más kultúra idegen eszközével megragadni a megragadhatatlant, az örökké továtűnőt, amely más és más árnyalattal, jobbarrosszabbul ugyanegy stílus arculatát mutatja. Így tanuskodik tehát a változat nem a népi kultúra szegényességéről, monotonijáról, hanem inkább annak tevékeny, termő energiáiról, mindig megújuló formáiról és örök rugékonyságáról

Ortutay Gyula.

Brunsvik Teréz, a „Halhatatlan kedves.“

A zenetörténelemnek még mind mai napig felderítetlen problémája, hogy kihez intézte Beethoven ismert lángoló sorait, ki volt a «Halhatatlan kedves», aki ezeket a szaggatott, szenvedélyben és szenvedésben fogant vallo-másokat sugallta. A legvalószínűbb feltevés Brunsvik Teréz grófnőre irányult, akinek családjában Beethoven a leghívebb barátságra talált. A Brunsvik név mindörökre hozzákapcsolódott a Beethovenéhez, aki maga írta fel két gyönyörű művének homlokára: az «Appassionata»-t Brunsvik Ferencnek, a Fis-dur szonátáját Teréznek ajánlotta. A halhatatlan kedvesre vonatkozóan azonban Brunsvik Teréznek eddig kiadatlan naplói — amiket jelenleg a Történelmi Társulat számára Czeke Marianne dr. rendez sajtó alá — sem adtak felvilágosítást. Nem bizonyítják, de nem is cáfolják a fenti feltevést, ellenben rávilágítanak arra, hogy milyen mély és sokoldalú szellemi kapcsolat volt az, ami Brunsvik Terézt Beethovenhez fűzte. Legelső találkozásukat Teréz maga meséli el naplójában. Édesanyjuk kívánsága volt ugyanis, hogy a Brunsvik-testvérek 1799. év tavaszán bécsi tartózkodásuk ideje alatt Beethoven-tól vegyenek zongora-órákat.

«Hónom alatt tartva a hegedű- és csellokísérettel ellátott Beethoven-szonátát, beléptem, mint egy iskolába menő kis leány — írja Teréz. — A halhatatlan drága Ludwig van Beethoven igen kedves volt s annyira udvarias, amennyire csak telt tőle. Néhány mondat hangzott el, de part et d'autre, azután leültetett hangolatlan zongorájához s azonnal játszani kezdtem; tisztességesen játszottam, a csello- és hegedűkíséretet pedig énekeltem. Annyira el volt ragadtatva, hogy megígérte: mindennap meglátogat bennünket az Arany Griff-fogadóban. Ez 1799 május havában volt. Szavának állt, de ahelyett, hogy egy óráig maradt volna, ottmaradt déltől négy meg öt óráig: sohasem ünt belé, hogy fölemelje és behajlítsa az ujjaimat, mert én megszoktam, hogy vízszintesen és kinyújtva emeljem fel. A nemes művész nagyon meg lehetett velem elégedve: mert tizenhat nap alatt egyetlen egyszer sem maradt el. Délután öt óráig észre sem vettük, hogy éhesek vagyunk. Jó édesanyám velünk böjtölt, de a fogadó emberei felháborodtak...

Ekkor kötöttük meg Beethovennel «azt a benső, szívbeli barátságot, amely élete végéig tartott».

Ezek a napok ajándékozták meg Brunsvik Terézt és Josephint azzal a bájos 6 négykezes zongoravariációval is, amiket Beethoven «Ich denke dein» címmel a két testvérnek ajánlott.

Később is értesülünk e naplókából, hogy Teréz mennyire az elsők közé tartozott, akik felismerték Beethoven lángelméjét. Nagy szeretettel és művészettel játszotta Beethoven zongora-szonátáit, énekelte dalait, amiket nővérei rögtön megküldenek neki Bécsből.

Kérdjük, hogy nekünk, utókornak, csakugyan olyan fontos volna az a tudat, hogy Teréz éppen a «halhatatlan kedves» címen tartozott a beethoveni művészet ihlető forrásai közé? Mert hogy ezek közé tartozott, az már az eddigiekből is kiviláglik. Igen érdekes azonban, hogy Beethoven viszont Terézt egy vers írására ihleti, midőn utóbbi feleletet ír arra a Matthison-versre, amit Beethoven «Andenken» címmel megkomponált s ami talán legerősebb szubjektív bizonyítéka volna egy barátnál is melegebb kapcsolatnak. Éppen

eme különös érdekessége miatt itt közöljük Teréz versét. (T. Szent-Tamási Alma fordítása.)

*Reád emlékezem, ha rámragyog a reggel,
Reád, ha nappalom szelíden elpihen,
S ha jó az éj boldog és dús álomsereggel,
Reád emlékezem.*

*Reád emlékezem, kegyében az örömnak,
Reád, ha csönd s szenvedéssel rejtezem,
Reményeim, ha strva elköszönnek,
Reád emlékezem.*

*Reád emlékezem, míg életet lehelvén
Lelkem eszmélni tud és verni a szívem,
S ha egyszer meghalok, ó, túl a föld keservén
Reád emlékezem.*

Prahács Margit.

---

*A zene a legszimbolikusabb művészet, mert benne forma és tartalom,
jel és jelentés kezdettől fogva egyek, tökéletesen fedik egymást.* KASSNER.

* * *

*A zene magasabb kinyilatkoztatás, mint minden bölcsesség és filo-
zófia.* BEETHOVEN.

* * *

*A dolgok magukban sohasem szépek, csak mi tehetjük azokká. Azok
az igazi művészek, akik úgy eltávolodnak a valóságtól, hogy abból már
sokat nem látnak, vagy sokat hozzá kell tenniök, hogy még láthassák őket.*
NIETZSCHE.

* * *

*Sohasem látná meg szemünk a napot, ha maga nem volna napszerű,
sohasem látná meg lelkünk a szépet, ha maga nem volna szép.* PLATON.

* * *

Sohasem minket csálnak meg, mindig mi csaljuk meg önmagunkat.
GOETHE.

* * *

Mindig csak a multból élünk és ezen a multon megyünk tönkre.
GOETHE.

* * *

*A művészet anélkül, hogy az erkölcs szolgálatában állna, mély-
ségesen erkölcsös.* PAULER.

Bánffy Miklós : Megszámláltattál.
(Regény két kötetben. Révai-kiadás, 1935.)

Bánffy Miklós műve emlékirat és regény egyidőben. Politikus és író szólal meg benne s a magyar (pontosabban mondva erdélyi) politikai és társadalmi élet háború előtti félmultja az epikum hordozója. Az erkölcsi mondanivaló pedig ítélet, mely Bánffy Miklós szerint erre az időre, valamint az ezt az időt irányító arisztokráciára nem lehet felmentő.

Ez az ítéletmondás ma már, legyen bár a legkíméletlenebb és legőszintébb, a maga önismeretre nevelő erejét igen kevésbé tudja érvényesíteni. A magyar történetírás már előbb vállalta ezt a feladatot s Bánffy művének e tekintetben, mint minden emlékiratnak, van valami utólagos és elkésétt jellege. Az ítéletet megfogalmazták, a szokásos túlzásokkal, az arisztokrácia politikai ellenségei, valósággyá váltotta a politikai gyakorlat, midőn más szelekciós elv alapján kijelölt emberekre bízta a vezetést, igazolta a saját osztálykereteit ilyen módon is megerősíteni igyekvő polgári köztudat. Az a társadalmi réteg, melynek a mű igazában szól, nem is mondható manapság valami nagyon érzékenynek az irodalom szavával szemben s legfőlegbb valamelyes enyhébb méltatlankodással fogadja saját osztálya egyik tagjának elmarasztaló ítéletét.

Az elkésétség önmagában még alig csorbítaná Bánffy regényének értékét, ha az alkotásra készítő erkölcsi igényesség külsőleges arányai-val lépést tudnának tartani a regény belső elemei. Áll ez első helyen alak-

jaira. A jelennél sokkal több aktivitást sugárzó osztály-múlt kötő és elrendelő ereje csak felszíni máz rajtuk s még két legfontosabb férfifőalakban is minden más fontosabb az író számára, semmint annak a végzetnek a tudata, hogy egy feladatokra hívott és majdan «megszámlálandó» társadalmi réteg tagjai. Nem igazi reprezentánsai emberi és osztály-társadalmi erőknél, mert az íróból éppen az a megszállottság, a prófécias «fúror» hiányzik, mely embereket és eszméket látomássá növel, elemeket és egészet szimbolummá tágit.

Amit regényéből kiolvashatunk, inkább csak az, hogy minden ember kicsi és többé-kevésbé mulatságos vagy útálatot keltő. Ezért legszívesebben mellékalakjait és ezek alkalmi együtteseit tudjuk követni a legtisztább olvasmány-örömmel. Bánffy Miklós írói természete itt van igazán a helyén. Öltözetnek, gesztusoknak az ember lelki torzképével való összekapcsolásai, jelenetekre figyelő és kevés vonásból is a fonákul lényegest kilátó szemvillanásai írói ereje meglétének, de egyúttal minőségének is biztos jelei. Analitikus fantáziája a kis jelenetekben rendkívül eleven. Regénye így nem is fátum-folyamat, hanem az emlékezés részben szikasztó, részben érzelemmel telítő mozzulatainak változatos sorozata.

Mégis pusztán abban, hogy Bánffy Miklós ily műre vállalkozott, van valami jelentős. Az erdélyi arisztokráciát a politikai változás eddigi életformáiból kiszorította, cselekvésének és anyagi létének kereteit megszüktette. E szűkebb keretekben is volt e nagy múltú osztálynak ereje,

hogy megállhasson és a vezetés, a szervezés munkáját a szellem területén átvegye. Megtanult önmagába is nézni s amint Bánffy Miklós, ez osztály egyik legműveltebb tagja, megpróbálta a felelősséget önmagában is megkeresni.

Kerecsényi Dezső.

Bangha Béla S. J. : Dél keresztje alatt. Budapest, 1934. Pázmány Péter Irod. Társ. kiadása. Az útleírás mindig kedves olvasmánya az embernek, annak, aki impresszionista beállítottságú és az utazónak közvetlen élményétől, az impresszió melegétől áthatott, színes leírásai ragadják meg képzeletét; annak, ki szereti a távolságokat és világrészek, messzi népek életfolyamatának az összehasonlítását és annak is, aki olyan nagyon elvágynak a szűkre méretezett életkerektek közül és mégsem jut ki belőlük, tehát legalább a más utazásában kívánja kiélni magát. Így az útleírás az a mindenkor divatos műfaj, mely a kor hangulatának és érdeklődésének megfelelően szükségszerűen találja meg művelőjét, a tudós földkutatót az általános, tudomány felé való fordulás idején, a szellemes riportert, meg a nagyvonalú, apostoli lelket, aki szinte egyetemes közösségeket érintő eszmétől vezetve fáradozik és számol be küldetéséről.

A szerző, ez a nagyvonalú apostoli lélek, ki most újra tengerre szállt a valósággal szentnek mondható misszió tudatával, hogy a Délamerikában szerteszórt és már-már elfelejtett, félszázézer magyarnak vigye meg üzenetünket, biztosítsa őket mindvégig együvé tartozásunkról és hirdesse nekik az örök élet ígét. Ez a cél vezette utazása egész során, kétségtelenül el is érte azt. Mégis minden áldozatos munka és fáradozás ellenére kedve volt arra is, hogy mindent megfigyeljen és tüstént a lényegre látók szemével nézzen mindent és adjon is ol-

vasóinak. Így ez a könyv az egyetemes kitekintés eredménye, nem egyszerű útinapló, jóval inkább művelődéstörténet, beható utánjárással szerzett és lelkiismeretesen ellenőrzött adatokkal. Módszere is az, hogy mielőtt missziójáról időről-időre hűségesen beszámolna, előzőleg kimerítően és érdekesen mutatja be a szóbanforgó ország egész kulturális hosszmetzetét. S ami minden más útleírással szemben feltétlenül többlet, történeti fejlődésében vonalazza meg az egyes országok vallási helyzetét s az állam és nép viszonyát a katolicizmushoz, amelynek során rengeteg ismeretlen adatról, tényről tájékoztat.

Azt hihetnők, hogy a küldetésben járó, harcos szerzetes elfogult az akatolikus és egyházellenes megnyilvánulásokkal szemben. Ez azonban még távolról is tévedés volna részünkről. Előlegezett lelkesedéssel és tisztelettel megy a csodás történelmű latin fajok, a spanyolok és portugálok földjeire és mikor közöttük van, lelkesedése és tisztelete nem hagy alább és különös strukturájú lelküket, ferdeségeiket megértő szeretettel nézi el, vallásüldözéseik pedig nem gyűlöltre, csak mélységes szomorúságra ösztönzik. Igazában e fájdalmas lapok olvasásakor az a gondolatunk lép a tudat előterébe, hogy szerző legszívesebben maga viselte volna el hajdani rendtszerei és Isten annyi más katonájának vértanuságát. Egyébként a magyar jezsuitizmus missziós történetére vonatkozólag is sok becses, eddig teljesen ismeretlen adatot kapunk az útleírás keretében.

Bangha Béla stílusművész. Kiforrott, érett és érzelmes nyelvezeten adja elő mondanivalóit és ami különösen figyelemreméltó, nem esik abba a hibába, mint a legtöbb, sokat prédikáló, papi író, aki még akkor is szónokol, amikor egyszerűen leírnia, előadnia kell.

Dénes Tibor.

Verseskönyvek.

Marconnay Tibor : Az ember ellen. Kecskemét, 1934. — **Havas István** : A városok városa. Singer és Wolfner. 1934. — **Harangi László versei**. A szív-
gárda kiadása. Budapest, 1934. — **Ifj. Szász Károly** : Pipacs. Kecskemét, 1934. — **Gróf Hadik Etelka** : Versek. Lampel R. kiadása. — **Gyurányi László** : A végtelenség sodrán. Athenaeum. — **Karácsony Vencel** : Harangoz a mult. — **Gáldi László** : Szomjúság balladája. Arad, 1934. — **Bakó József** : Kié ez a lélek? Kecskemét, 1933. — **Pakocs Károly** : Istent kiált a tenger. Nagyvárad, 1934. — **Hunyady István** : Zengő kövek. Budapest, 1934. — **Nagy Ferenc** : Esthajnali csillag ragyog. Debrecen, 1934. — **Lázár József** : Lángok a tarlón. Csongrád, 1934. — **Molnár József Árpád** : Új hárfán felzengő dalok. Budapest, 1935. — **Könnyű László** : Tavaszi úton. — **Szomorú Árpád** : Kis síp az ürben. Szombathely. — **Bakos József** : Ezüst malom.

Marconnay Tibor keserű kötetét említjük első helyen, engedve ingerült, ember-ellenes hangsúlyának, mely «már a címlapon mennydörögve» kíván, követel figyelmet a maga és sokak sorsa iránt, kiknek szószólója. Talán a legizgatottabb könyv az év elég bő termése közt, s hatalmas elkanyarodást jelent a fiatal, világmentes poéta pályáján, fejlődés tekintetében is. Egyetlen jajkiáltás ez a vesztébe rohanó emberért s a harc a mai ember ellen, azt mondhatnók, az egész mai élet ellen. A költő kiábrándultan fordul el tájaktól, országoktól, melyek nemrég még elbűvölték, versekre ihlették. Ma már meghaltak a számára, mert csupán a hiábavaló szépséget nyújtották. Új tájak, új országok felé sodródott hát, hogy megnyugodjék más életre keljen egy rousseau-i emberlátás által. De csak pillanatnyi

örömei vannak itten is : be kell látnia, hogy bármennyire kikél is a társadalom ellen, nem bír nélküle élni, s egymaga kevés, hogy boldog lehessen. Ennek az érzésnek tehetetlen dühössége fut végig a szélesen hömpölygő sorokban, melyek szinte végtelenné tágulnak. Ritmusát mindig az alkalom szabja meg, s az szentesíti. Talán nincs két hasonló sora, mint ahogyan nincsen két hasonló pillanata sem. A meghajszolt ember ziháló életvallomása ez s csaknem minden szavából a megcsalatottság fájdalma beszél. Egy élet regénye tárul ki előttünk, régi és új szenvedélyek összeütközése, elkeseredett, halálos harc a szerelemért, a gyermekért, s mindvégig a kenyér gondja, mely mint fekete felhő a tó tükreben sötétlik a hosszú, zaklatott sorok alatt. *Marconnay*nak mindig a természeti képek sikerültek legjobban, mostani, egzaltáltságig fűtött lírájában is ebben tetszik az értéke. Litvánjáról még nem volt jelentékeny versünk : ezúttal nem csekély költői erő jóvoltából kapott markánsan kifejező hangot az új magyar lírában.

Havas István, a régebbi generáció tagja, ma is ifjonti lelkesedéssel szolgálja a költészetet. Eszközei az Arany-, a Petőfi-követő századvégi boldog költők hagyatékából való. Tisztes hangú, takaros köntösű líra ez, melynek tegnapelőtti mivoltát a költő olthatatlan lelkessége, nemzetbálványozó, csöndes szerelme óvja az elavultságtól. Annyi önzetlen hevű gyermekdalt, hazafias verset, mint *Havas* István, kevesen írtak, s legújabb kötete, a «Városok városa» is ilyen, ifjú szívekbe épített költészet. Mert ennek a műfajnak a serdültebb ifjúság az igazi közönsége ; a felnőttekből már hiányzik a megihletődésnek ily nagy foka. *Havas* István benne él állandóan e magaválasztotta kis világban s ezért is van annyi rajongó olvasója. A mult

alakjain kívül a jelen is gyakran megihleti, itt bizonyos szociális problémák foglalkoztatják. természetesen tompított hangon: a lázongás nem az ő természete. Legfőbb értéke újabb kötetének is az a törhetetlen világnézet, mely a századvég konzervatív költőit éllette, a századforduló után is, több évtizeden át. Önvivódás szinte semmi sincs ebben a kötetben, az egész Havas Istvánban: a lélek sziklaszilárd, önmaga nem probléma seholsem, elvégzett s elkövetkező kötelességek kettős védelme alatt a határozott, egyenes irányú, kevés gesztus nélkül is nagyon vallásos, hazafias költő kifelé tekint gyakran, a társadalom sebeire mutogatva. Szociális érzékenység s multtisztelet kettős ihletforrása e költészetnek.

A fiatalon elhunyt *Harangi* László verseskötönyve messze kimagaslik a mai átlagtermésből: nemcsak tragikus sors szépíti, hanem kivételes etikája művészi egyszerűsége, mely a hétköznapok nyelvén is a legtisztább poézis birodalmába vezeti az embert. *Harangi* a legszerencsésebb egyéniség volt, mert mérhetetlen szenvedései fegyverezésére törhetetlen lélek lakozott benne s az élet egy-egy röpke mosolyáért feledni tudta napok, hetek, sőt hosszú évek kinszenvedését is. Gyógyíthatatlan kór győtri már kora gyermekkorától, öröme nem is volt más — az átlagember szemében — mint a fájdalmak kisebb-nagyobb időre való meg-megszűnése. Halhatatlan lelke azonban pozitív szépséggé álmotta ezt a negatív örömet is, állandó boldogságot teremtett magának, környezetének. Legszebb verse, «A vitorlás repülő», egész pályájára visszavilágított, kisugározva életfilozófiáját, a hívő ember élethitét, mellyel fölébe tudott kerekedni makk-egészséges elégedetleneknek is. «Egy kis métert sem adni fel, De alázattal hullni lejjebb, Ha lassan mégis hullni

kell» — íme *Harangi* életelve. «Így szeretnék meghalni én is» — mondta róla halála után egy orvosprofesszor. Egy másik így nyilatkozott: «Annak a közkeletű tévedésnek, hogy ép lélek csak ép testben lakozik, ilyen tökéletes cáfolatát még nem láttam». *Sík Sándor*, aki ezeket közli, emlékezetesen szép előszavában, többek közt megemlíti: «Még papok közt is kevés embert ismertem, akinek életében a legszorosabb értelemben vett lelkiélet akkora és annyira központi helyet foglalt volna el». E költészet nagyrésze, mint *Sík* mondja, nem abból a célból keletkezett, hogy mások is olvassák. Ezért is van bennük valami olyan magával ragadó közvetlenség, mely csak nagy vallomások sajátja s az igazi líra legszebb ékesége, lényege. *Harangi* formaművész is a javából, de van izlése is, hogy ne fitogtassa. Nincsenek frappáns szellemességei, a végső sorokat sem valami ötlet juttatja gondolatátelő szerephez, hanem valami különös erejű hangszűz, melyben egy-egy vallomásnak teljes lélekzete benne van. Ritkán olvashatni annyira befejezett, kerek verseket, mint ennél a poétánál. Örök lelkihullámozása ez egy magányba vonult, eseménytelen életnek: a percek, az órák élvezetének szakadatlan ünnepe a kötet, szárnyalás a lélek tisztultabb körébe. Bizonyára akad majd *Sík Sándor* tanítványai között, aki doktori disszertációt ír e férfiról, akit inkább mint jeles gyermekíró ismertünk. Megérdemli, hogy egész kötetben foglalkozzanak vele.

Iffj. Szász Károly Pipacs c. kötete örömlünkre szolgál; a benne megnyilatkozó *Ady*-hatás ellenére első határozott megnyilatkozás e rokon-szenves poéta pályáján. Eddig verseiben mindig volt valami a dilettánsból; a páthosz uralkodott rajta s a kifejezés határvonalait a vers gócpontja körül sokszor szétmosta az érzelmesség, ezt pedig az okoskodásnak józansága

csökkentette közvetlenségében. A *Pi-pacs* poétája a régebbi kötethez képest megfériasodott, művészetben, élet-szemléletben egyformán. Nemrég még inkább a szólamokra váró *publikum* felé zengtek strófái, vezércikkize volt ennek a költészetnek. Ma előkelőbb lett a hangja, halkságában is erősebb, szárnyalóbb, mintha kicserélték volna. Nyelve, verselése egyaránt nagyot fejlődött; az gazdagabbá lett, ez hajlékonyabb, egyszerűségében is változatosabb, természetesebb.

Gróf Hadik Etelka verseskönyve csak éppen megszokásból túri magán a kötött formát, azt is csonkán, hogy egy női lélek hangulatváltozásainak minél kevesebb gátat vessen. Van-e vallomások közt néhány strófa, mely művészből keretek közé fogva többet ad az asszonyiságnak már magában véve érdekes élettartalmánál. Ilyen pillanata ugyan még nagyon ritka, de egyszer-másszor elég biztatón, ígéretszerűen nyilatkozik meg. A könyv mégsem ereszkedik a műkedvelők átlagosabb színvonalára, a költő nem mindennapi lelkületénél fogva. Ady mintha az ő hangjába is komolyan beavatkozott volna, főként «istenes» énekeivel. A verseskönyvhöz *Babits Mihály* írt finom előszót.

Gyurányi Lászlónak is van mondanivalója. Túl jár az önképzőköri szárnypróbálgatáson, de formája még elég merev, gyakori a rímnek mindenáron jól elcsattantására való törekvés; általában a külsőleg még túlságosan szerephez jut a közvetlenség rovására. Azonban néha már forró, őszinte ígék is meg-megszólalnak nála, belsőbb törvény sugallatából. Bizonyára jelentős köteteket kapunk még ettől a poétától.

Karácsony Vencel posthumus versei az élet első reményeit, csalódásait énekelik; nyelv, verselés is az első szárnybontogatás időszakára vallanak. Ifjonti érzékenység, érzelmesség, a rajongás ékesszólása minden meg-

nyilatkozásán megmutatkozik. Még nagyon korai zsengek e versek: tisztá etikájuk teszük széppé őket s az olvasót szomorúvá, hogy talán egy idő előtt kimult, fejlődésre képes ifjútól valók.

Gáldi László, a fiatal párizsi magyar lektor, túl van már minden formai kísérleten: hacsak ettől függene költői értéke, mai legjobbaink közt foglalna helyet. Igy sincs tőlük messze; vannak szellemes ötletei, színei gazdagon futják be verseit, mint egy-egy nemesen csiszolt vázát; képei egészen frissek. Valami rokokó és barokk vegyül e versekben, kecses, súlytalanul is mélyen zengő, emlékezetes soraira sokáig visszaemlékezik az ember. Nagy muzsikalitás lakik e fiatal költőben, ez különben legfőbb eleme, mely szavainak tartós visszhangot ad. Rendkívül erős a megjelenítő ereje; hangulatain keresztül tájak, városrészek, tárgyak, évszakok, műemlékek élethű, egyben eszményi körvonalakat kapnak. *Gáldi* Lászlóban egy eljövendő jeles műfordítót is üdvözölhetünk. Ez a technika, ez a kifejező készség méltó a legkomplikáltabb versek tolmácsolásához is.

Fanyar, de nemes gyümölcs *Bakó* József költészete. Valami zordon, keserynyes vonás ül e fiatal, autodidakta költő arcán; nem póz, hanem legbensőbb életvallomás, melyhez még csak töredékes szavakat talált. Maga is érzi, hogy «szépség is van, jóság is van», tekintete mégsem enyhül egykönnyen békésebb világszemléletté. Állandó, nem mindig felkutatható indítékú neheztelés felhőzi őt. Pedig tele van emberszeretettel, vággyal a megértés után; iskoláján, gyermekein — bármennyire titkolja is — rajongva csügg, de zaklatottsághoz szokott egyénisége újból meg újból bizalmatlanul néz ránk, mintha újabb csalódásoktól védené magát. Legszebb versei a havasi gyopárra emlékeztetnek, amint égi sze-

mükkel, kietlen sziklafalak mögül kikandikálnak. Lefojtott indulatok, félig kimondott vagy kimondani nem bírt, tört szavak fogják körül az olvasót, aki e széthulló anyagból is érdekesen illeszti egybe egy összeszorított ajkú, puritán, előkelő szellemű, fukarszavú jó ember költői vallomásait. E versek olvasásakor értékes festmények előtt képzeljük magunkat, melyek a rossz világítás miatt nem érvényesülnek igazán. De talán hamarabb, mint gondolnánk, ki fog egyszer virágzani teljes pompájában Bakó József rügyekben olyan gazdag költészete.

Pakocs Károly vallásos éezésben, gondolatban elmerült lélek. Nem e földről való: egész mondanivalója az áhítat, kegyes szavak kifogyhatatlan változataiban. Transzcendentális ember, aki állandóan átszellemülten nézi a valóságot, e parányi hangyabolyt, s egy másikban, tökéletesben érzi magát igazán. Aki el tudja érni e költő etikai magaslatait, s hitben oly magasan bír szárnyalni, mint ő, az elé csodálatosan szép világ tárul. A verseskönyv öt fejezete, *Ajtóm előtt a nagy Vigyázó, Isten nyomain, Asszonyok lelkek, Boldogok a szegények, Ég a szomszéd* több finom rajzzal illusztrálva, sok bensőséges élményt juttat szóhoz, igen csiszolt formában, s a költemények közt akad nem egy, melyet a modern magyar katolikus líra javához sorolhatunk.

Hunyady Istvánnal most találkoztunk először. *Gyula* diák is mint új poétát mutatja be. A kézfogást mindenkép megérdemli, s az «út a siker felé» valószínűleg ki is fog épülni e fiatal költő lábnyomán. Még ugyan inkább ösztöne hajtja, mint művészi öntudata, de ez a küzdelem a feltörő szó formába segítéséért máris kedves az olvasónak. Sok érdekes szándék küszködik Hunyady Istvánnak becsvágytól, igazság, szókimondás gyönyörűségéért égő ajkain: a fél-han-

gok üde, tiszta csengésében, ha még nem egészen kizengők is, valami szép magyar, fiatal bátorság kér kifejezést. Romantikus szerelem, magyarságérzet, s egy kis vágyakozás antik szépségek felé elég érzés- és gondolattartalmat adnak a szerény, takaros kötetnek. Hunyadynak van humora is, s elpusztíthatatlan kedve, melyből a mai fiatalság életerejét annyira jól esik bámulnunk.

Nagy Ferenc költeményeiben az Amerikát megjárt magyar hazafisága, emberszeretet, Istenben való megnyugvás keres formát. Könnyen hevülő lélek, legnyugtalanabb pillanataiban is békés, boldog ember beszél hozzánk. Nyelve sem forrt még annyira, hogy eredeti színei lennének; képei a szavak első jelentésén ritkán mennek túl s mind csak a valóságnak nagyobb vajudás nélküli, meglegedett elfogadásáról tanuskodnak. Legtöbb melegség közvetlen élményeinek dalolásában van, néhány verse egészen eltalál az olvasó szívéhez, minden modorosság nélkül.

Lázár József lelkes magyar, telve mennydörgő pátosszal, kifogyhatatlanul variálva egy-két érzést, gondolatot. Költői értéke még kevés; sokat kellene magát művelnie, hogy nagy költők közvetlenebb társaságában, tiszteletreméltó világnézete mellett, nagyobb művészi feladatokat is tűzne maga elé.

Molnár József Árpád simán versel, ismeri a forma elemibb szabályait; kedvence az alexandrinus, melynek kényelmes medrében bőven özönlenek hazafias és vallásos gondolatai. Mai líránk hangosabbjainak tanítványa; irredentizmusa megható, de — éppen a nemes cél érdekében — több művészettel párosulhatna.

Könnyű Lászlót vidéki sikerek, szerző-estek bátorították, egy-két jóindulatú, beérkezett poéta és író elismerő szava, s a nemrég megjelent verseskönyv nem hozott szégyent a

költő közönségének, útja-egyenetöinek fejére. Ő is Szabolcskáék tanítványai közül való, egyszerű a hangja, emelkedett a gondolatvilága. De a fővárost is meg kell hódítania még; erre nézve különben elég reményt nyújt első kötetében.

Szomorú Árpád már kiforrottabb, csak kár, hogy ezt a fejlődést kötetében illusztrálja. Egyes versei, nyilván kegyeletből, egy olyan korból kerültek be a gyűjteménybe, melynek hangnemével — néhány szép, egész verséből következtetjük — máról holnapra szakítani tud már.

Bakos József is a nagy fordulat előtt áll: vannak versei, melyek értékes költőt jeleznek. Verselése, szökincse itt-ott meglep érettségével, hangulatának gazdagságával.

Szatmári.

Décey Géza: Hétszilvafások.

Különös könyv! Formailag a regény igényeit hordozza magán. De viszont fel van benne forgatva minden abból, ami igazi regénnyé tudná tenni. Belülről alig van önmagát tápláló ereje; ami történés-folyamatnak, mozgásnak látszik benne, voltaképpen nem más, mint egy alakra minden szerves összefüggés nélkül való felfűzése a körülötte hullámzó esetleges adatoknak. Adatoknak és nem tényeknek! Mert itt semmi sem azért történik, hogy a maga élete legyen, hanem hogy mint igazolás álljon szolgálatára a regény hősenek, egy csodálatos papnak: Somlyay Andrásnak, aki hivatásának éppen olyan nagy művésze, mint az élet alakításának. Akik azonban körülötte jönnek-mennek, egy előre megszabott írói tendencia végzetében járnak, a főhős feltett regényélete következményeiből vannak visszafelé megszerkesztve, véglegesen eldöntött sorsok, akik nem kapnak egy pillanatot sem arra, hogy mást

is élhessenek a maguk idejéből, mint tendenciát s egyéb szerepük is lehessen, mint az, hogy csak megterhelt illusztrációi legyenek a művészsors típusainak. A regénynek nincsen semmiféle immanens menete. Finom keretes jelenet-képek sorozata, melyeknek egymásutánját az az írói, tehát nem regénylélektani, szükség határozza meg, amellyel a szerző körül akarja forгатni hőseit a maga papi eszmény-fogalma körül s mindig más irányban kívánja egy-egy vonását kivillantani. A szerző mindent feláldoz azért, hogy hőse arányait megnagyítsa. Jellemzés helyett azonban jellemképet ad, amely nincs belenőve a regény dialektikájába, ragyogó intarzia lesz, mely önmagába szigetelődik el s minden további kapcsolata mesterséges vagy hatástalan marad.

Vannak azonban a könyvnek a regénytől magát teljesen függetlenítő elemei: a szerző eszmélkedései. Kár, hogy a regényben ezek nincsenek megokolva, regényesítve. De ha kivesszük a regény-köntöséből, mely nincsen jól rájuk szabva s önmagukban szemléljük őket, meg kell hajolnunk esztétikai finomságuk és formai szépségük előtt. Egymás mellé helyezve, ragyogó tanulmányokként hatnak, melyen szinte áhítatos tisztelettel vonul végig a művészet magasabbrendű felfogásának valómásszerű tisztelete. Amit itt mond a szerző, kevés kivétellel szívünkig, hitünkig ér el. S ha ennek a szempontnak az irányában olvassuk a szerző könyvét, bár az alapviszonynak: a regény és esztétika vagy műtörténet összekapcsolásának megoldatlansága mindvégig nyugtalanít bennünket, a szerzőnek az a gondolata, hogy a művészek életének belső fölemelésén át növeli a művészet világának igazságát és erejét, sok finom elmélyedésre készítet bennünket. Ebben látjuk a munka értékét

és szépségét. A regényben az előkelő izlésű esztétikus legyőzte a regényíró. Vesztes azonban nincs. A művészet szolgálata volt a regény így is.
bs.

Balogh Károly : Madách, az ember és a költő.

Balogh Károly munkája igen becses értékét jelenti a Madách-irodalomnak. Az eddig megjelent alapvető munkák is még mindig olyan sok eredeti adatot, megvilágítást, bölcséleti szempontból elmélyített irányelveket hoz, hogy méltán rászolgál az irodalomtörténet legnagyobb figyelmére és elismerésére.

A munka fő érdeke abban áll, hogy közelebb állítja egymás mellé Madáchot: az embert és a költőt. A szerző e célból végighalad Madách életén, családján, költészetén, különösen az Ember tragédiájának értelmezésén. Felhasználja az eddig ismert irodalom adatait, de ezekhez hozzáveszi kiegészítésül és magyarázó értelmezésül atyjának kéziratban megőrzött emlékezéseit. Szerzőnk atyjának ugyanis Madách Imre anyai nagybátyja volt, így tehát emlékezései nemcsak hitelességüknél, hanem személyes kapcsolatainál fogva is rendkívül értékes jelentőséggel bírnak.

E följegyzések nyomán újra elénk elevenedik a sztrégovai Madách-kúria élete. A központban Madách Imre édesanyja: Majthényi Anna áll, akire különösen gazdag fényvel hull szerzőnk édesatyjának szeretettel és hálával átszótt, kegyeletés emlékezése. Sok jellemző, részletes vonást kapunk Madách magánéletéről, lakásáról, szokásairól, olvasmányairól, barátairól. S ha talán minden feltárt adat nem is nagy jelentőségű, de bizonyos, hogy bepillantást nyujtának Madách alkotó lelkének mélységébe, életének fájdalmas magánérzettel meghordozott válságaiba és

világnézetének küzdelmes kialakulásába. Mindezeket a napló-adatokat szerzőnk igen jellemzően használja fel részint arra, hogy kiegészítse azokat a helyeket, melyek eddigi tudásunkkal hiányosak vagy csonkák voltak, főként azonban arra, hogy finom elemző érzékével még jobban tisztázza különösen az Ember tragédiájának mindmáig vitás értelmét.

Külön értékékként kell a munkából kiemelni Madách lírájának gondos méltatását, anthológiászerű összeállítását s ezzel kapcsolatban szerzőnknek azt a módszeres eljárását, mely rámutat arra, hogy az Ember tragédiája egy-egy gondolatának a váza hogyan található meg Madách már korábban írt drámájában, különösen lírai költeményében.

A szép kiállítású munka kegyeletes és értékes emlék-állítás a szerző édesatyjának, ugyanakkor azonban Madách örök dicsőségének is.
bs.

Gellért Oszkár : Hajnali három. Új versek. 1934.

Gellért Oszkár elzárkózott költő. Élete, művészete távolesik a nagyközönségtől s meghitt olvasói is kevesen vannak. Korunk a lírában is a végletek kora, ez a költő pedig a középen haladók közül való. Költő, aki tévedésből sem mond többet, mint amennyit érez, annál kevesebbet nem egyszer: korántsem fukarságból vagy szőszegénységből, hanem mert irtózik áltatni. Ifjúkori verseit nem számítva, nincs egyetlen érzélgős hangja; szenvedélye az önuralom, az önérzet béklyójába kötött. Mintha egész életén keresztül mindig csak a legrosszabb lehetőségeket várta volna, hogy a kevesebb bajnak aztán mosolytalanul is örülni tudjon s a csapásban férfiként viselkedjék. Ember, aki talán sohasem unatkozott, mert semmi meglepőt nem vár s halálosan komolyan tekinti az életet. Első

verseiben rousseaii leplezetlenségű érzékiség lángolt; azóta, bár ma is minden sora fiatalságtól ruganyos s az élet realitásából táplálkozik: tartózkodóbb lett s díztelenül egyszerű. Az ilyen költőnek a legtöbb ember számára nincsenek kiemelkedőbb versei. Az átlag olvasó rendszerint képen keresztül férközik költőjéhez: Gellért Oszkárnak nincsenek képei, ő szinte a képrombolásig igazságkutató. Legjobb versei: filozófiájának egy-egy magasabb, kilátásosabb orma, melyek nem természetszépséggükkel, hanem levegőjüknek átlátszó-ságával ejtenek meg.

Hajnali három — ilyen időtájt született Gellért, éj és nap között; ez az időpont a hangulat éj-nap-egyenlőségét állandósította lelkében s el-elborongtatja az élet-halál problémáján. Gellért Oszkár még egyik kötetében sem volt ennyire fölötte a hétköznapi létnek. Nemrég még szándékos-keményen csattogtak versei, mint hűvös szárnyak, most melegség ömlik át strófáin. A költő mintha megtalálta volna a legnekivalóbb hangot. Ha egyoldalúan is, de mélyen érzi az élet értelmét. Pacifizmusa a teremtés rendjére hivatkozik: békén öregedni a halálig, mert szerinte «sosem az öldöklés az igazi férfitet».

Fiatalon, «az emberélet útjának felén» mintha már készülődne, búcsúzatnék a költő, évtizedekkel előre leszámolva az élettel s új formát hozó ifjú utódaival megbékélve. E hangulatvilágnak vannak pillanatai, melyek érett művészettel lepnek meg.

Vajthó László.

Márai Sándor: Bolhapiac. Pantheon, 1934. Budapest.

Az író addig él, amíg dolgozik. — Ez a gondolat is benne van Viladi mester módszerében és Márai hűségesen, valósággal betűszerint követi utasításait. Lázás sietséggel ír, mert

élni akar. Egyik sem érdektelen. — Ahogy ír és ahogy akarja az életet. Minél többet ír, annál inkább valóság lesz számára az írás, minden szava meggyőződés, ami valami belső kényszerből vetődik papírra. Ahogy igényli az életet, az talán még ennél is érdekesebb, mert amilyen fiatal, olyan bölcs. Maga is szereti használni nem egyszer ezt a szót: bölcs, de ráillik. Nem biztos, hogy az a bölcs, akit építőnek neveznek, de feltétlenül az, aki minden gúnyolódása, csipkelődése, epés megjegyzése, egyetlen pici félmondatral embereknek és sorsoknak kivégzési készsége és az egész életnek olyan fölültesen, szinte felelőtlenül, majdnem semmibevevése mellett is nagyon-nagyon szereti ezt az életet. Szereti a azokat a szépségeket, lázakat és izgalmakat, illatokat és színeket, amiket az élet nyújt. Nem vegyül bele az életbe, az emberek közé s ha fölötük ugyan nem áll, de kívülük mindenetre. S a bölcsnek már sok mindenben túljutott derűjével figyel meg minden életjelenséget és jegyez le. Játék ez, mindvégig lebilincselő és ujságot rejtő, hiszen az élet egy-egy arcának a meglátása a tét és az is érdekes, ahogyan Márai ebben a játékban benne van. Mindig ő figyel meg, mindig ő az első személy, a főszereplő s tulajdonképpen mégsem ő játszik, nem vele történik valami, hanem a dolgokkal, az emberekkel, akiket megfigyel és leír. Minél inkább azt mondja: én látok, én élek, én gondolkodom, én ezzel, vagy azzal ezt teszem vagy azt beszélem meg, annál kevesebbet tudunk meg erről az énről, aki így lát, így él és így tesz ezzel vagy azzal valamit, amikor *Egy polgár vallomásait* olvastuk, akkor éppen az nyugtalanított, hogy milyen vakmerő őszinteséggel szól mindenről, ami vele kapcsolatos és mégis majdnem kevesebbet tudunk meg róla, hogy a könyvet letettük,

mint mielőtt egyetlen sorát is olvastuk volna. Ma szeretnénk szemtől-szembe, egészen közel kerülni hozzá és parancsoló indulatával mondani: Légy kevésbé őszinte, tehát valamivel őszintébb. Mondd meg végre, ki vagy. Biztosan azt felelné: a mai élet riportere. S még azt is hozzá tehetnők: bölcs riportere a mának. Ez mind igaz, de mennyivel több érdekelne belőle, az emberből, aki körülbelül ezzel a szólammal áll élénk: Én így látom és jegyzem meg, ahogy ti éltek, játszatok, szenvedtek és komédiáztok, szegény, nyomorúságos emberké. De vajjon mást is lát-e belőlünk, azt-e, amiről mi nem tudunk, épp azt szeretnők tőle megkérdezni, hátha ő tudja, mi lehet ennek a furcsa, mai életnek az eredménye és vége.

A könyv úgynevezett riportok sorozata. Élmény. Mert ez a riportszerű műfaj az író igazi faculté maitresse-e. Egyik-másika esztendőnk múltán is elevenen él a tudatunkban, annyira rólunk szól. A stílusa is élmény. Kopogós, kicsi mondatai vannak, a szavak súlyosak, mindent kifejezők. Harsány kis stílus, ha akarjuk, ha nem, belefészkel magát a fülünkbe, a vérünkbe. S kétségtelen írói fejlődését is örömmel kell tudomásul vennünk. *Dénes Tibor.*

Mühlbeck bácsi képesmeséskönyve. (Singer és Wolfner kiadása.)

Jubileumra készült ez a könyv, Mühlbeck Károlynak, a kitűnő festőnek és illusztrátornak negyvenéves jubileumára. Ha úgy vesszük, talán túlságosan szerény ez a kiadvány, hiszen Mühlbeck negyvenéves munkássága sokkal nagyobb és jelentősebb anyag kiválogatására is alkalmas lett volna, de a gyermekeknek így is kedves emlékeztetője lesz, hiszen annyi régi jóismerősüket hozza el nekik.

Magunk is jártunk abban a Mese-

országban, amelyet a Grimmék emberevő boszorkányai után a mackók, rókák, cicák, kutyák, csirkék sokkal józanabb és derűsebb figurái foglaltak el, és számon tarhattuk azóta is, hogy hány, de hány fiatal nemzedéket vidítottak fel és szórakoztattak a kitűnő mester tolla alól kikerült mesealakok, hány nyűgös gyerek fejpárnája alatt bizonyult kitűnő altatószernek egy-egy Mühlbeck-rajzolta könyv, hány beteget csitítottak el, hánynak a lelki világában nőttek tovább újabb és újabb álmokat, meséket teremtve Mackó Muki, Csilicsali Csalavári Csalavér, meg a nyuszik, mókusok, törpék serege. Sok háznál valósággal patikaszer, fegyelmi eszköz vagy jutalom volt egy-egy ilyen könyv, a gyerekek addig olvasták, nézték, amíg egyetlen ép lapja volt, Mackó Mukit játszottak és még öltözködni is úgy akartak, mint a mackók.

Mühlbeck nemes hagyományokon nevelődött, kiegyensúlyozott művésze, amely annyi száz írónak szegődött társául, könnyen megtalálta a gyermeklélekhez vezető utat. Példás egyszerűséggel elevenített meg mindent anélkül, hogy valami mesterkéltn primitívizmushoz tévedt volna és így elérte azt, hogy mesealakjai nemcsak a papíron kaptak életet, hanem a gyermeki lelkekben is, ahol tovább élve, mesétől nemzedékre növelték azoknak taborát, akiknek e negyven év alatt szétosztogatta szeretetét, jókedvét, bölcs és derűs szívét és akik ma talán a fiaik vagy az unokáik számára viszik haza az ő könyvét.

Majtényi György.

Magyar László: Lázad a föld. Regény. A Magyar Téka kiadása.

A szocializmussal, kommunizmussal nem tudna megbarátkozni, de azért más ember ez a Tizedes Gergely, mint a békevilág zsellerei voltak. A háborúnak, az átgondolhatatlan nehéz

multnak emlékét meg is szokta, kissé el is hagyta már; közben tudatosabb lett, szemlélődő természet s lélekben — ahogy asszonyát, gyermekeit kedvelte-szerette — érzésében melegebb. Erősködve s «nagyon vágyakozva» küzdött nagyezüstje jussáért: az őt hold földért. Amikor megkapta, az is csak nyomorúságot hozott rája. Szüntelen a válságrészletre, kamatfizetésre kellett gondolni; adósságuk nőtt, pedig meg sem építették a tanyát. Egyik télen a kis Gergő elpusztult veremlakásukban. Egyideig még kitartottak, próbálkoztak, de a másik télen — álmatlan éjszakák után — megmondta az asszony, hogy jobb lenne, könnyebb lenne a sorsuk, ha Gergely visszamenne uradalmi nap-számba: szolgának, amíg megépíthetik a tanyát...

A könyv elején Gergely felesége még az ura elől is rejteni akarná nyomorúságukat. Ebben a részben meghatót, igazat hoz, bensőségesen indul a regény. Stílusa egyénies, jellegzetességei a tisztult, szinte megszépült értemű szavak és valami természetes választékosság, folyamatosság. Gergely alakja «élő szobor» a regényben. Annak rokonszenves, beszédes. Ám a «megszobrozás» regényírói módján s abban a szellemben, ahogy tetszetős bátor kiállásra törekvő írónk meg akarták teremteni a nemzedékünk számára igen jelentős regényt, — az elmúlt évek regényzsánerében alig lehet gátlásoktól szabadulni. Nem sikerült ez teljesen Magyar Lászlónak sem. Az «élő szobor» szobornak a legjobb, — életküzdelmében sokhelyt kialakulatlanoknak, tökéletlennek érezzük az elevenséget, erőt. A mellékalakok néhol jók, mint az igazságos Virágh plébanos, néha kevésbé sikerültek, mint Gilinga intéző, aki grófját épügy megcsalja, mint hogyan nem veszi emberszámba a parasztot. A mellékalakok néha regényesek, mint a «halott szobrász szeretője», a «Paraszt-

madonna» egykori modellje, Tizedes Mária. A regény megfogalmazásának egyéniesége azonban enyhíti — olykor lényegesen enyhíti — az itt-ott felbukkanó hibákat. Magyar László ezúttal egy fejlődésre, új erőpróbára hivatott tehetség komoly ígérétet adta.

László István.

Ferdinandyné Lengyel Angéla: **Nagypéntek.** Budapest, Egyetemi Nyomda, 1934.

Krisztus-dráma két részben. Fel-fogás, szerkezet, stílus tekintetében egyaránt érett, magával ragadó költői alkotás. Nem egyszerű dramatizálása az Úr kinszenvedésének, hanem mély-séges átérzésből fakadó, drámai erejű felvetítése a megváltás csodájának. A csoda éreztetésére esik a hangsúly. Maga Krisztus jóformán meg sem jelenik a színen. Az első részben mindössze kétszer pillantjuk meg, hangját pedig csak a második rész zárójelenetében halljuk, mégis körülötte forog minden. A néma s csaknem láthatatlan főszereplő így valóban Istenné magasztosul, átérezzük áldozatának egész nagyságát, s a pár szó, mely a végsőkig fokozott feszültségben ajkáról felcsendül, a kinyilatkoztatás erejével hat. A cselekmény tükör, mely egyre mélyülő és táguló kereteivel egyre fokozódó erővel érzékelteti a megváltásért esengés szörnnyű bizonytalanságát s a keresztáldozattal utóvégre elkövetkező lelki fel-szabadulást.

Az első rész négy képe nagycsü-törtök estétől nagypéntek délelőttig viszi a történetet, egymás után vil-lantva elénk Jézus rokonságának, a zsidó csöcseléknek, a főpapoknak és farizeusoknak, Jézus tanítványainak s a pogány római világnak hangula-tát, állásfoglalását, aggodalmát, reményeit és lelkifurdalásait. A másod-ik rész a keresztút s a keresztthalál néhány órája alatt játszódik le a Pokol tornácában, helyenként Dante és Ma-

dách művére emlékeztető színekkel tárva elibénk a Megváltóra várakozó lelkeknek szorongó sokaságát Ádám-tól kezdve Lázárig és a végső pillanatokban pokolba szédülő, áruló Júdásig. A koncepció itt lesz igazán mély és nagyvonalú. A végső jelenelek távlatából visszanezve az első rész arányai szinte eltörpülnek. Éreznünk kell, hogy roppant út végéhez érkezünk. Negyedórák alatt évezredek eget, földet egybekapcsoló, hatalmas színjátéka pergett le előttünk. A földről indultunk el, történeti hittelű eseményektől, s most a poklok sötétjén át az egek kárpitja hasad fel előttünk.

L. Ujváry Lajos.

Gergely Márta : A salakmosó. Pantheon.

A Pantheon induló tehetséget akart jutalmazni, amikor a regény írójának a Mikszáth-díjat odaítélte. Ebből a szemszögből vizsgálva a munkát, részben igazat adunk a bírálóknak.

Bizonyos, hogy az író mondani-valója a kezdet eruptív stádiumában került az olvasó kezei közé. Ez az állapot a kötet végéig megmarad, anélkül, hogy a regény a zártság, befejezettség nyugalmi helyzetéig eljutna. Az író erre nem is törekszik. Az élet utánozza, amely csupa folyamatosság, elmosódó határokkal.

A regényben három probléma olvad össze. Kétségkívül regénybe kíváncszó kérdés mindhárom: A hős, a fiatal Neirok nyugtalan «ifjúsága terhét» a mindenkori ifjúság problémáját hordozza vállán, a «világító örömet, amely talán kínból is fakadhat, pizsokból is, haragból is». Az írónak sikerül a serdülő fiú portréját ezer apró mozzanattal életszerűvé tenni.

De Neirok nemcsak fiatal fiú, hanem tagja, láncszeme egy hosszú sornak, amely «apái véreből, bűnéből» fűződött össze. «... Hordja az átkot

apáiról és anyja finomságát is viszi magával.» Ez a második probléma. Apja, a duhaj, kártyás, asszonybolondító pénzes kupec beleoltotta fiába vérenek salakos hajlamait, amelyeket a fiatal Neirok magábanéző órákban megpróbál önvéréből kimosni.

A salakmosó fiatal Neirok végül nemcsak utód, hanem kortárs is. Él a jelen problémái között és követeli induló élete jogait. Az évek termései megérttek, s kenyérré kellett sütni a magot, mert a sok felhalmozott fiatal energia így haszon nélkül pusztul el, s az egyén nem válik szerves részévé a társadalomnak. Ez a regény harmadik problémája.

Feleletet azonban egyikre sem kapunk. Nem tudjuk, merre indul az ifjú, hogyan tisztul meg ősei salakjától az utód, s hogy oldja meg a jövő problémáját az új nemzedék e kétségtelenül sok rokonszenves vonással életre hívott képviselője.

Az író friss színérezéssel vetíti elének a vidéki város képét, a festői, hegyre kapaszkodó szűk utcákat, a lankák szőlőskertjeit. A városra azonnal ráismerünk. Nemcsak a táj, a városi élet rajza is élénk. Érezzük a kiskereskedések fűszerillatát, látjuk a közelítő tél előtt a korán megsötétedő utcák pislogó ablakszemeit, az összebújó ködös házakat, halljuk apró harangok csengését. A házak belső életében is sok reális szín villan meg, ami élővé varázsolja a kisvárosi család életét.

Itt azonban álljunk meg. Az író ért ugyan ahhoz, hogy sok jelentéktelen dolog halmozásával a köznapi élet színét éreztesse, de ezeknek a jelentéktelenségeknek halmozása hovatovább fárasztó és kiábrándító lesz, ha az olvasó nem ezeken szeretné érezni a főhangsúlyt, s ezek felett valami mást, valami egyebet is óhajt kapni. Maguk a problémavázak is éles szögekkel ütköznek ki a meséből, akarva-akartalan beljűk botlunk. A

szereplők kötelességszerűen vallanak is erről, ahol csak módjukban áll. Sokszor igen bántó a gondolatkör kelletténél alacsonyabb színvonala is. A fiatal fiú erotikus élményei többször annyira halmozódnak, hogy át-lépik az izlés ma már meglehetősen kitolódott határát, sokszor az olcsó pornográfiaig silányulnak. Miért kellene e téren a felfokozott reálitás akkor, amikor másutt az írók megelégszenek a valóság árnyékával is?

Az író nő sokszor kizökken a jellemfestés egységességéből is, úgy szólal meg a Neirok fiú köntösében, s olyan problémákkal vívóztatja őt, amelyek a hősről festett lélekképbe nem illeszthetők be.

A regényben nemcsak a *mit* fontos, hanem a *hogyan* is. E tekintetben vizsgálva a munkát, szinte laponkint találhatnánk kifogásokat a szórendi, mondatszerkesztési hibáktól kezdve a kirívó ízléstelenségig.

Sokszor úgy érezzük, hogy idegen stilushatás bujkál a sorok között, itt-ott északi írók modorosságát véljük felismerni, s egyre várjuk, hogy az igazi arc előtűnjék.

Hogy Neirok Péter művész lesz-e, vagy borügynök marad, nem derül ki a regény végéig. Az esélyek igen egyenlők. Hogy az író valóban új értékeket hoz-e, csak akkor tudjuk majd meg, ha azt az ígéretet, amit első könyve nyújt, egy tökéletesebb művel váltja be.

M. Juhász Margit.

Réz Margit : A női lélek válsága. Tiszta, komoly szemléleten alapuló könyv. Rámutat arra, hogy a mai női lélek válságát nehezen lehet elválasztani attól, amit úgy hívnak, hogy gazdasági válság. Mert hiszen a legtöbb nőt nem a feminista törekvések, hanem a kényszerűség lendítették ki régi életéből.

Nagyon helyesen mutat rá az író nő arra, hogy a mai nő már nem a

világtól, a férjhezmenési esélyeitől várja érvényesülését, hanem önmagától. Lehet, hogy ez a mai nő kevesebb illúzióval indul el az életnek, de jobban föl van rá készülve. Ennek köszönhető, hogy ma kevesebb az úgynevezett «elsodort nő». A mai asszony tudja, hogy házasságon kívül csak ideig-óráig lehet boldog. Hiszen a törvényes asszony életében is sok a megaláztatás, de mindez csak fokozódik a szabad szerelemben és mindig az asszony az, aki a rövidebbet húzza, aki a súlyát viszi az egész erkölcsi felelősségnek és a szabadság helyett csak szenvedést és örökös rettegést kap cserébe.

Réz Margit megforgatja minden oldalról a mai asszony szociális helyzetét, a lelki válság mögé próbál nézni és megmutatja az elsodort nő sorsát. S míg egyik kezével végig vezet az asszonyok által megjárta úton, addig a másik kezét nem veszi le a család lüktető, egyéniségeket formáló eréről és hangsúlyozza a nő odatartozását. Rámutat a nő igazi énjére, melyet a testi szerelem sose elégít ki, neki élettárs, lelki összetartozás is szükséges.

Az utolsó fejezetben a jövő felé tekint. Magasabb erkölcsi színvonalat a felnövő ifjúságtól vár, főleg a cserkészektől, akiknek egész nevelése már gyermekkoruktól kezdve az emelkedettebb, tisztább eszmények szolgálatában van állítva. Hisz abban, hogy náluk majd meg lesz az a lelki egyensúly, az az erős hit, mely újjá, szebbé, jobbá formálja a jövőt.

Nagy Méda.

Dénes Gizella : Asszonyok a hegyek között. Egy asszony van a hegyek között, csak egyetlen asszony, aki úgy viszi szegyenét, fájdalmát, megaláztatását fehér vállán, mint ahogy nehez munkával átitatott napjain viszi a 35 liter tejet föl a hegytetőre, a gyü-lött, kényes, dologtalan bányászszas-

szonyoknak. Töretlenül, erős derekát egyenesre feszítve és egyetlen egyszer sem térve le arról az útról, ahová elhivatott: asszonyi munkával, takarékosággal, szívóssággal és türelemmel megtartani a földet, mindenáron, még saját boldogsága árán is.

Ennek a parasztasszonynak a földhöz való ragaszkodása szinte már túlnő a regény keretein és úgy magaslik ki ebből az egyszerű életből, mint kereszt a düllő utak szélén: figyelmeztet, int és meghat. Dénes Gizella az eddigi romantikával átmázolt parasztasszony életének végre az igazi arcát mutatja meg, akinél első a föld, a munka, csak azután jön a szerelem.

Különösen egy fejezetét kell kiemelnem, amely fejezet véresen belénk markol, elfelejthetetlenül. Ott, ahol a lány mindenkitől elhagyatva egyedül marad szegényével, még szerelme is, akinek fiatal testét ajándékozta, elfordul tőle, őt vádolva a történetért, — ez a rész olyan biztos és erős kézzel van fölvázolva, amely jogot ad arra, hogy higyjünk abban, ha Dénes Gizella ezen az úton halad tovább, akkor minden lépésével közelebb jut önmagához: *az asszonyhoz*, akit kifejezni és megszólaltatni minden asszonyírónak első feladata, ha maradandót akar alkotni. Itt forr egybe legjobban ennek a bátor és tiszta asszonyalaknak a sorsa minden asszony sorsával és kiszolgáltatottságával. *Ezt, így*, csak egy asszony, aki író, írhatta meg. N. M.

Szeben Klára: Egy leány elindul.
Bp. 1934.

Asszonyi írás. Pedig a gondolat nem rossz és kétségtelenül sok az igazság ma az opportizmusban. A hőfehér leányálmoknak, a viharos nagy szerelmeknek ma az életnek mondott taposómalomban aligha lehet helyük. Ma vannak egyszerű emberi érzések, jó és rossz emberek, akik mindig bizonyos helyzeteket terem-

tenek, s aki ebben az egyirányú életáramlásban nem akar elsodródni, annak okosnak kell lennie s mindenhelyzettel leszámolnia. Így komolyabb csalódások nem érik, mert csak abban hisz, ami valóság. A leány is, aki elindul, igazán csak a gyermekben hisz, szinte az az ő életében az egyetlen valóság. Igaz, ezért a valóságért érdemes küzdenie, elhagyni a kényelmes, puha szülői fészket a Krisztinakörúton, a szabványos házasság lehetőségét és messze menni az idegen-ségbe, a bizonytalanságba — hol, ha kell — minden eddig voltat megtagadni akar, akár hazugság és a köntörfalazás árán is. Odahaza pedig csak higyjék, hogy a leányért is eljött a mesebeli herceg, — aki ha hindu, legalább raya. Így minden megy szépen a maga rendjén, csak a nagy érzelmeket kell gyökeresen kikapcsolni, mert aki ezt nem tudja, az irgalmatlanul elbukik, mint az orosz leány is.

Szenvtelen írás. Szinte megdöbentően józan — talán kissé affektáltan józan. Ezért, ha a gondolatmenet egészében helyénvaló és időszzerű is, a regény maga mesterkelt és rideg, valósággal üres. S kiábrándító még annak is, aki az irodalomban nem keresi minden áron a magasabb etikai szempontok érvényesülését.

A világirodalom nem egyszer bizonyította már az opportunista regények igazságát, de csakis akkor, ha azokat akármilyen kis mértékben is áthatja az emberi szív melege és főképpen stílusuk nem hányaveti, nem megbocsáthatatlanul pongyola E.

Magyar Irodalmi Ritkaságok.

Riedl Frigyes: Madách. — Madách Imre levelezéséből.

Mindkét könyvecske az 1933. év folyamán jelent meg, amit aktuálisá tett Madách főművének jubiláris ünneplése és bécsi színrevitele, de

igazolja kiadásukat ez aktualitáson túlmenően a tárgynak, mint irodalmi dokumentumnak fontossága is.

Az elsőt Riedl Frigyes 1911—12. tanév második felében Madách Imréről tartott egyetemi előadásait, a budapesti községi *Ráskai Lea leányliceum Riedl Frigyes önképzőköre* adta ki, vezető tanárának, *Fellóthy Anna* dr-nak irányítása mellett. Sajtó alá rendezésén egy intézet tanulói fáradoznak, tanáraik segítségével és útmutatása mellett; szövegét tanáraik egyetemi jegyzeteinek összevetése alapján állapítják meg; bevezetője emberi közelségbe hozza egy olyan egyetemi tanár egyéniségét, kinek ez a közelsége nem árt; mind ez a körülmény különös bájú vonzóerőt ad az egész munkának mindenki s nem utolsó sorban a tanuló ifjúság olvasótáborára számára. Az a municízus gondosság, amellyel a tanulók az egyetemi előadást kezelik, önkéntelenül is az iskola névadójának kegyeletes hagyománytiszteletét juttatja az olvasó eszébe. A könyv minden során érezhető az előadó közelsége és ihletettsége.

A 27. számot a pesti izraelita hitközség reálgimnáziumának önképzőkörével rendezte sajtó alá *Komlós Aladár* dr. vezető tanár. A könyv Madách eddig kiadatlan levelezéséből 59 darabot tartalmaz. Az első részben Madáchnak ismerőseihez és barátaihoz intézett levelei vannak. Ezek közül jó barátjának, Szontágh Pálnak írt levelei a legérdekesebbek s irodalmi értékűek, amennyiben ezekenél a «nem levél-álarcos irodalmi művek»-nél erről egyáltalán szó lehet. A második részben édesanyja, felesége és testvérei hozzáintéztett levelei vannak; nagyrészt inkább történeti, mint irodalomtörténeti érdekűek. A levelek kiadása nagy filológiai akribiával készült, miután eleve számotvet a levelekre irányuló tudományos érdeklődéssel, amelyet tehát kielégi-

teni akar. A kiadóknak ebből az állásfoglalásából következik a szövegek betű-szerinti közlése, de következik az is, hogy a szöveget semmiféle jegyzettel sem látják el. Miután az anyag érdekessége folytán számot, csak sajnálni lehet a jegyzetek hiányát; csekély helyfoglalásukért a tájékozódhatóság és élvezhetőség tekintetében bőségesen kárpótoltak volna.

A *Magyar Irodalmi Ritkaságok* most tárgyalt számainak kiadói derék munkát végeztek s méltán foglalnak helyet abban a sorozatban, mely szerkesztője, Vajthó László gondolatának életrevalóságát bizonyítja. A tanuló, mint kiadó, az irodalmi élet komoly tényezőjévé válik. A kiadás anyagi feltételeit a «filléres» világ gazdasági elvei szerint teremti elő, de az érték, amit nyújt, nem filléres érték, mert az az anyagi és szellemi szálak útján az irodalmi hagyományba való teljes belefoglalás kiteremtje. A sorozat minden egyes száma nagy bizonyító erejű eleme annak az új pedagógiai elgondolásnak, mely a magyar irodalom tanításában új szerepet jelöl ki tanár és tanuló számára egyaránt.

Boronkay Antal.

Genthon István: Az új magyar festőművészet története.

A magyar művészettörténeti irodalom fejlődésének újabb állomása Genthon István könyve: *Az új magyar festőművészet története*. Komoly — sőt több — súlyos írás, amely kiemelkedik a nagyközönség ismereteinek elmélyítésére szánt munkák közül. Szempontjai annyira megalkuvás nélküliek, oly komoly, harcos írás, hogy attól félünk nem fog általános megértésre találni. Műtörténeti irodalmunk ugyanis messze lemaradt művészetünk fejlettségéhez viszonyítva. Ennek eredménye, hogy még a művészettel állandó kapcsolatot fenntartó közönségretegünk sincs

megfelelően iskolázva. Értékeléseiben képtelen állandó, kialakult irányelvekhez igazodni. A szélsőségek felé ragadja őket az egymással szembenálló világnézeti harcok sodrása. Az összefoglaló, történelmet adó munkák feladata lenne ennek az igazodásbeli bizonytalanságnak a megszüntetése. Ez azonban rendkívül nehéz feladat éppen a művészetekkel kapcsolatban, ahol abszolút értékelés nincs, illetve a bárki által felállított abszolút értékelés, ellentétes szempontok figyelembe vételével megtámadható, sőt elvethető. Szerzőnk kiragad hetven nevet a körülbelül száz éves fejlődés művészerdejéből. Mivel fiatal és mivel őt életének szinte minden szála a fejlődést kereső, annak csapását törő új művésznemzedékhez köti — vezérelvül fogadja el mint abszolútumot, mint művészi értékmerőt a *multa* nézve is — a fejlődés előbbrevitelének kérdését. Alapelve végig az általános európai és a különösen magyar fejlődés viszonylatainak összemérése és az így keletkező különbségek, illetve egyezések alapján a különböző áramlatoknak értékelése. Beállításában magasértékű mindaz, ami megközelelti az általános európai fejlődés szintjét, de értéktelen, sőt teljesen mellőzhető, ami ebbe az érdekes, izgalmas fejlődési rendszerbe be nem illeszthető. Ennek a következetesen végigvitt vonalvezetésnek eredménye, hogy a szerző minden, teljes elismerést érdemlő tárgyilagossága ellenére, bizonyos eltolódás keletkezik a jelen javára és a múlt kárára és amit a hozzáértés, avagy esetleg a rosszakarat elfogultságnak bélyegezhet. A relatív beállítottság következtében előálló optikai csalódás a mult látszólagos lekicsinylését és a jelennek ezzel szembeni túlzott értékelését eredményezi. A hozzáértők és a nem elfogultak előtt egy pillanatig sem lehet vitás a szerző teljes jóhiszemősége. De kérdés, sokan lesznek-e, akik

— hozzá lévén szokva az elfogultlanságot és a tárgyilagosságot nélkülöző, mérték nélkül dicsérő írásokhoz — megértik- és megérik-e a szerző hozzáértést, komoly kritikát, ízlést nevelni akaró szándékait. Mert más a tudomány, a tudás terjesztésének módja az egyetemen és más a középiskolában, vagy az elemiben. Közönségünknek a művészetekkel szembeni hozzáértése pedig — sajnos — nagy általánosságban még az elemi ismereteket is nélkülözi. Szerzőnk nem számolt eléggé ezzel a sajnálatos ténnyel, csak a művészet, a tudomány és az igazság keresésének szeretete vezette. Kihagy, említésre sem érdemesít olyan művészeket, akik a legszélesebb rétegek kedvencei voltak, a «*dii minorum gentium*» tarka serege hiányzik könyvéből, csupán a művészinyencek, a hozzáértők kedvenceit sorakoztatja fel remekbeszabott kis miniatűrökben — közöttük sok olyat, akit megérteni és élvezni tudni, nem mindennapi műtörténeti tudást, iskolázottságot igényel. A tudománynak jó szolgálatot tett, de közben megfeledkezett azokról, akiknek könyvét írta. Zavarba hozta őket, midőn nem írja le kedvenceiket és oldalakon keresztül beszél olyanokról, akiket képtelenek megérteni. Ezek azonban mind csupán szempontok, amelyek a mű értékét csak a közönséggel való kapcsolataiban érintik. Ha ebből a szempontból vannak is aggályaink — nem tudjuk, hogy a szerző a fejlődésért harcolva elérte-e célját — a művészettel szembeni ízlés finomítását, a művészet népszerűbbé tételét — de egy bizonyos, hogy komoly, nagy tudásra valló becsületes munkát végzett. Belső és külső tartalom és stílus: az egyik a tudás és a felkészültség, a másik a lelkesedés és a szív bizonyossága — harmónikus egésszé olvadnak össze. Legnagyobb értéke a művészet fanatikus szeretete. Ha bánt, ha sebet ejt — a művészet érde-

kében teszi. Harcos írása ez a könyv. Harcosé, aki izzó lelkesedéssel, önfeláldozó bátorsággal áll ki az új, forrongásban lévő, sokat támadott művészet védelmére. A mult egész arzenálja, a kiragadott példák, a meszerien megrajzolt portrék egész sora úgy tűnik, hogy háttér csupán. Aláfesti, kiemeli, hősiesebbé, értékesebbé teszi a ma művészeinek harcát. Ez a lelkesedés, ez a jövőre figyelő szem, harcrakész, ökölbe szorított kéz, ha talán nem is a legalkalmasabb tömegek felvilágosítására, botorkálók eligazítására, — de mindenképpen hivatott arra, hogy segítségére legyen a nehéz harcában ma annyira magára hagyatott művészetünknek.

Kopp Jenő.

Tankó Béla : A világnézet kérdése és más tanulmányok. — A csodahit lélektanához. — Hungarian Philosophy. — Tankó Béla tanulmányai, melyeket e három könyv foglal magában, a filozófia igen különböző kérdéseit tárgyalják : a világnézet kérdése, vallás és metafizika, a theológia tudományossága, Kant vallástana, vallás és művészet, Kant és elődei, Hegel, Pascal, Bergson filozófiája, Greguss Ágost esztétikája, a csodahit lélektana, a magyar filozófia története, ilyen különböző témákat vesz vizsgálat alá. Azonban valamennyit egységbe fűzi nem csupán a kutató filozófus személyisége, az egyéni látásmód és stílus — mely Tankó Bélánál különösen fontos mozzanat, eredetiségével és eleganciájával, — hanem egységbe fűzik azok az erős és feltűnő logikai szálak, melyek egy kialakult, szélesen megalapozott rendszer termékeny talajából fakadnak és ágaznak szét a problémák ágbogai felé. Sőt, ha elmélyedünk a tanulmányok gazdag gondolatvilágába, arra is rájövünk, hogy írójuk egész problematikája voltaképpen egyetlen nagy kérdésben foglaltatik, ez pedig a szellem

teremtő életének misztériuma. Még pedig nem a mai általánosabb érdeklődés szerint, az objektív szellem, a kultúra, a szellem külső világi élete áll Tankó Béla érdeklődésének előterében, hanem maga a tiszta szellem legbensőbb élete, primér állapotai, funkciói. A legmélyebb kíváncsiság láza hajtja Tankót a legrejtettebb mozzanatok, a legszövevényesebb funkcionális viszonyok elvesző nyomán, hogy az eredetig elérjen. Ez az intellektuális láz nem vész el nyomtalanul írás közben sem, ott lüktet mondataiban, gondolatvezetésében és ez a ritka képesség valósággal a «gondolat kalandjának» izgalmas élményével ajándékozza meg az olvasót. Valódi filozófus. Mert a valódi filozófus az, aki nem nyugszik a végső ok, az «arché» megpillantása előtt és nem hagy fel soha azzal a kísérlettel, hogy a valóság bonyodalmas, homályos és értelmetlennek tűnő látszatát tisztavonalú, világos és logikus rendszerbe foglalja. Ezt a küzdelmet folytatja Tankó Béla is problémáival, míg el nem helyezi őket a maga rendszerében megoldottan. Természetesen ezek a megoldások nem fognak mindenkét kielégíteni, amint hogy soha tudományos megoldás nem elégített még ki mindenkét. Az igazságnak számszólalója van. De Tankó Béla szemszöge is megmutatja az egyik oldalt és egységbe foglalja, rendszerré szervezi a valóság széthulló adatait. Ezt az álláspontot két pilléren építette ki, Kant kriticizmusán és Böhm Károly szellemtanán és értékelméletén, ám egy határozott új egyéniség az, aki ezeken az örökölt pilléreken áll.

Angol vázlata a magyar filozófia történetéről, mely a debreceni nyári egyetemen tartott előadásainak a szövege, különösen becses, mert vonzó és érdekkeltő módon alkalmas értesíteni a külföldet a magyar bölcsélet irányairól, természetéről. A füzet nyelvéből következik, hogy az angol vo-

natkozásokat hangsúlyozza. És mindig hangsúlyozza azt az intenzitást, amellyel nemzetünk gondolkodói mindenha résztvettek az egyetemes európai filozófiai mozgalmakban, valamint azt a sajátosságot is, amelyet ezek a mozgalmak magyar földön felvettek. *Joó Tibor.*

Fenyő Iván : Szőnyi István. *Ars Hungarica*, 3. kötet, Budapest, 1934.

Szőnyi István az új festőnemzedék egyik vezére s talán valamennyi társa közül a legérdekesebb pályát futotta be. Szüntelen kísérletezések között jutott el azokra a magaslatokra, ahol ritkán járt előtte magyar művész és sohasem állapodott meg kész eredményeinél, hanem tovább ment, tovább kutatott. A nagybányaiak művészetéből indult ki, időlegesen a német expresszionizmus hatásának szele is megérintette. A huszas évek elején a monumentális kompozíció foglalkoztatta, ekkor jelentkezik Rembrandt hatása, mely egész eddigi munkásságát hol halkabb, hol erősebb léptekkel végigkíséri; ez a hatás nem külsőséges: a két lélek mély rokonságát mutatja s Szőnyi azon kevesek egyike, ki a holland varázsló stílusának lényegét megértette.

A bécsi műtörténeti iskolában nevelkedett Fenyő finom elemzésekben mutatja be Szőnyi fejlődési vonalát. A plaszticitás és a vele kapcsolatos árnyalatgazdagság lassan helyet ad a laza, lebegő foltokból alakított előadási módnak. Később a laza foltok nagy, széles tömegekké sűrűsödnek, az egyszerűség monumentális formavilágot keres. A derengő, tompa színek újféle harmóniákban egyesülnek. Az út tegnapig, máig ide vezetett, ki tudja, mit hoz a holnap? A sokféle, egymástól folyó változás során Szőnyi művészete értékeiben egyre emelkedett. A művész alig negyvenéves, fejlődési lehe-

tőségei szinte határtalanoknak látszanak. Fenyő Iván ennek ellenére jól tette, hogy eddigi fejlődését összefoglalta, az eddigi oeuvre — bármi is kövesse, már ma a magyar művészettörténet szerves tartozéka. A kötetet harminchárom kép díszíti, melyek nemcsak a festőnek, hanem egyik legremekebb magyar rajzolóknak s a rézkarcolás újjáélesztőjének útját is nyomon kísérik.

Genthon István.

Paul Claudel : A selyemcipő. Fordította : *Semjén Gyula.* Pázmány Irodalmi Társaság kiadása. Budapest, 1934.

Don Rodrigo és Donna Prouheze gyötrődő szerelmét kapjuk ebben a műben, világtörténelmi mozaikba ágyazva. A szenvedés drámája ez, amelyet az író világnézetének barokk ereje fűt és old meg a katolikus hit jegyében. Előtér és háttér, fő- és mellékalakok, egyén és világ hatalmas egységbe olvadnak a cselekmények bonyolult szövetében és ezt az idő rohanásából kitépott vérző képet a Claudel-i meggyőződés emeli metafizikai magasságokba, ahol a dolgok más értelmet kapnak, ahol az árnyékok megvilágosodnak és az élet csak örök valóságok szimboluma lesz.

De Claudel művészete minden nagysága és magával ragadó ereje ellenére is állandó ellentmondásra kényszeríti az olvasót. Ezt az ellentmondást nemcsak a Claudel-i világnézet szinte támadó ereje váltja ki, — mert a világnézeti távolságok áthidalhatók a művészi megoldás segítségével, — hanem az a metafizikus hajlamú esztétika is, amely az alkotás gondolati háttérét alkotja. Ez a metafizikus vérmérséklet magyarázza a Selyemcipő különös szerkezetét. Nem érezzük a felépítés szükségszerű logikáját sem az epikus mesét hordozó jelenetek sodrában, sem a felbukkanó és elmerülő arcok tömegé-

ben, sem a párbeszédék zsúfolt pompájában. A beszédek barokk gazdagsága bőségesen zuhog és sokszor az érthetlenségig bonyolult. Mégis ebből a gazdag áradatból, a jelenetek és szereplők világtörténelmet átélő bonyolult sokaságából, homályos, érthetetlen és ragyogó részek ritmusából kialakul egy kép: a katolikus világegyetem. Nincs világos tagolás, kezdet és befejezés, egység és zártság, de van benne valami különös lüktetés, ami a dobogó szívre emlékeztet. Ezek az esetlegességek értékelméleti igazolásukat csak a katolikus világnézet egységében kapják meg, amely az értékeket is a metafizikum körébe vonja. Ez Claudel szimbolizmusának értelme. A földi életben minden csak a földöntúli világ esetleges képe. Az egész drámát ez a metafizika hatja át és formáit nem esztétikai szükség-szerűség ihleti. Ebből a platonizmusból árad a mű szerkezeti ereje, de problematikussága is. Ha világ nézeti levegőjétől megfosztanók, értékét vesztené.

A dramatikus forma sem esztétikai intuición következménye, hanem a harcok katolicizmus cselekvő szelleméből fakad. A műből evangéliumot akar csinálni és a hit erejével összekapcsolni alkotást és közönséget kultikus esemény keretében. A Selyemcipő elé írt rövid bevezetésében néhány színpadi utasítást ad, «minthogy elvégre nem teljesen lehetetlen, hogy a darabot egyszer, tíz vagy húsz év múlva részben, vagy egészben mégis csak előadják». Ismerve a mai közönséget, nagyon valószínűtlen, hogy Claudel-nek ez a vágya teljesedjék. Nemcsak a téma epikus hosszadalmassága az akadály, nemcsak az a körülmény, hogy a világnézeti egyensúly nem enged semmit teljes drámává sűrűsödni, mert felold mindent a megnyugvás és kiengesztelődés hitével, hanem az egész mű dramaturgiailag is idegen a mai közönség szá-

mára. Az irodalmi szöveg itt teljes egészében befejezett s amint Semjén Gyula mondja a fordítás előszavában: «miként Aischylos antik színházában és a középkori misztériumokban, Claudel-nél is a szimbolikus cselekményt hordozó szó a legfontosabb, amely mindent kifejez és színpadi játékra alig szorul». Az antik és középkori színház azonban közismert meséket jelenített meg, olyan történeteket, amelyek a köztudat élő anyagát képezték s ezáltal szimbolikus jelentőségük biztosítva volt. Claudel ellenben új, ismeretlen mesét hoz, amely a köztudatban nem támaszkodhat semmire. A mindent szimbolummá teremtő Claudel-i dráma világnézeti dialektikája sem oldja meg a problémát. Claudel azt szeretné, «hogy az egésznek provizórikus jellege legyen, mintha a rajongó elragadtatás következtében minden még kiforratlan, elhamarkodott, összefüggéstelen, rögtönzött volna» és a közönség világnézeti egysége adja meg a dráma liturgikus jellegét. A kollektív közönség rajongó elragadtatása azonban nem teremthet egyéni érdekességű mesét, csak olyat, amely az egyetemes tudatban szimbolikus erővel él. De különben is, hol van a mai individualisztikus korban ez a kollektív közönség. A mai közönség éppen egyéni jellegénél fogva inkább befogadó és nem cselekvő. Még ha elérkezünk is valaha ilyen kollektív tudathoz, új, egységes világnézeti közönséghez, az saját szimbolumait fogja drámává vetíteni, vagy dráma formájában követelni a kor írójától. Claudel drámájában is él a mai ember kettőssége: az individualista korhoz kötöttség és a vágy egységesebb, kollektívebb világ után. Az egyik sugallja neki a tárgyat (amely a katolikus barokk ellenére is egyéni érdekességű), az utóbbi a formát. A kettő között végzetes ellentét vívódik és megöli a drámát. Az egyéni

érdekességű mese nem nőhet drámaivá a forma miatt, a forma drámaisága elvész a mese egyéni érdekessége és a mai közönség szenvedélytelensége miatt. A közönséget a metafizikus gondolkodó pánszimbolizmusához fellelni pedig sohasem fog sikerülni.

Claudel egyúttal új színházi programot is akar adni. Nagy hatással volt rá a keleti színpad, amelynek formái mögött évezredek hagyományok húzódnak meg. A mi közönségünk azonban egyelőre csak az európai formák tagadását tudja kiolvasni utasításaiból és színpadi megjegyzéseiből. Pedig ő nem rombolni akar, hanem a játékoság erős hangsúlyozásával drámájának új formáit igyekszik megteremteni. Ha a közönségben nincsenek is meg ma a Claudel-i dráma előadásának feltételei, kísérleti előadás formájában rendkívül érdekes élményt adhatna.

A fordító rendkívül nehézségekkel találta magát szemben a Selyemcipő átültetésekor. Claudel-nek már a franciában is különleges nyelvét kellett magyarra fordítania, de úgy, hogy annak eredeti zamatát megőrizze, anélkül, hogy magyartalaná váljék. A mondanivaló rendkívül bonyolult körülírásokban, szókatlan szórendben és valami különös költői ritmusban jelentkezik Claudel-nél. A fordító szerencsés kézzel oldotta meg nehézségeit, bár olykor a Claudel-i stílus szuggeszciója alatt magyartalanságokba bonyolódik. Nagy találékonysággal kerülte ki a francia vonatkozó mondatok útvesztőit és különösen a szöveg zenei ritmusát adta vissza művészi érzékkel. Kétségtelen, hogy az utóbbi években a Selyemcipő nyújtotta a legsúlyosabb fordítási problémákat s ezeket Semjén Gyula elmélyedő munkával és művészi tudatossággal nagyjában meg is oldotta. Külön értéket jelent bevezető kis tanulmánya, ahol finom analízissel és

szintétikus látással varázsolja elénk Claudel drámai művészetét és világszemléletének metafizikus mélységeit.

Staud Géza.

Michael Gold: Zsidók pénz nélkül.
Kosmos kiadás.

Michael Gold *Zsidók pénz nélkül* (Jews without money) című regénye naturalista életrajzi riportregény. Naturalista, mert természetű ábrázolása a newyorki Eastend-nek, a nyomorvárosnak, a szűk utcák, szemét, elsüllyedt proletárexisztenciák, nyomor, züllöttség és büntett világának. Életrajzi, mert az író itt nevelkedett és regényében tulajdonképpen saját gyermekkorát mondja el. Riportregény, mert meséje nincs, mozaikosan fűzi egymás mellé jeleneteit, amelyeket a központi elgondolás, a nagy genrekép fűz össze. Kiegészítésül még azt lehetne mondani, hogy a regény szellemi alaptendenciája a humanitás gondolata. Rémületet és megdöbbenést akar kelteni, részvétet akar ébreszteni és rejtett felszólítást intéz az emberiséghez, hogy azokat az állapotokat és azt az életstílust, ami az Eastendben tenyészik, szüntesse meg, mert ez az emberhez méltatlan.

Ezekből az látszik, hogy Gold átlagíró. Van benne némi bátorság, mert mindig kell bátorság ahhoz, hogy egy író szóvá merje tenni azt, ami kellemetlen. Iróilag sokkal rentabilisabb volna rózsaszínű szerelmet, autósbanditákat, ellopott milliomosokat és más hollywoodi témákat megírni. Mégis azzal foglalkozik, ami kevésbé rentabilisnak látszik. De aki így ítél, félreismeri az amerikai átlagközönség ízlését és félreismeri a Gold-féle irodalom igazi természetét. Először is bátorságról szó sincs. A szennyes jelenetek áradata, ami a regény lapjain folyik, nem természetű ábrázolás. Van valami öröme abban, hogy komisz emberekkel foglalkozhatik, hogy megrendítően buta

lények beszélgetését írja le és hogy kéteshírű házak történetéről beszél. Írói passzió ez nála, oly alkalom, amelyben alaposan kiélheti a maga Eastendségét. Neki a nyomor különös izgalom. Szörnyű és beszennyező valami, — de éppen ezért. A detektívregény egyszerű idegremenő hatása kevés neki. Több kell : meg akar botránkoztatni, fel akar háborítani, kéjes részletességgel festegeti úgynevezett «naturalista» jeleneteit, elsüllyedt lányok sorsát, bestiális gangsterek ördögi aljasságait. És ez az, ami az amerikai közönség egy részének már jobban kell, mint a rózsaszín hollywoodi happy end. Ebben legalább megvan az a lehetőség, hogy ez így, ahogy van : igaz. Valóban megtörtént és valóban így történik. És ez nemcsak az idegeket izgatja fel, ha-

nem elárad az egész emberben, megingatja és alapjában ingatja meg a tiszta élet lehetőségében való hitet. Goldék tudják, hogy ez a rentabilisabb : «naturalista» regényt írni : minél több szűk utcával, minél nyomorultabb emberekkel, minél magányosabb, szerencsétlenebb lényekkel ; minél nagyobb közönnyel a tárgy iránt, úgy tüntetve fel, mintha itt az író igazán nem változtat semmit a tényeken, a maga teljes valóságában tárja fel az udvari lakásokba zsúfolt családok étvágyrontó «belső» életét. És hogy itt aztán humanitásról nem lehet szó, az magától értetődik. Amiről szó van, az éppen az ellenkezője : az öröm afölött, hogy van nagy városi szenny és el lehet merülni benne.

Hambas Béla.

Tanítás nevelés nélkül nemcsak fél, hanem káros munka.

PAULER.

* * *

Nem azok az emberek vitatkoznak legtöbbet, akiknek legmélyebb a meggyőződésük.

PAULER.

* * *

Minél mélyebb a lelki élet, annál nagyobb támadási területet nyújt a szenvedésre.

PAULER.

* * *

Nincs olyan élet, amely etikai szempontból értéktelen volna, mert az élet mindaddig értékes, amíg alkalmat nyújt a kötelesség teljesítésére.

PAULER.

* * *

Ugyanazt az embert, akit nagy uralkodónak ünnepelnek, mert tervei korszerűek lévén sikerülnek, ugyanazt mint lázadót ítélik el, ha tervei, mert ezek korszerűtlenek, nem sikerülnek.

Változások könyve : LAUTSE.

* * *

A növény csak úgy tud a maga teljes pompájában kibontakozni, ha gyökere a sötétben marad. A lelki élet tudattalanban gyökerező rétegeinek megvilágításával megtörjük az ösztönösen nyugvó élet nagy vonalát, önmagából jövő biztonságát.

KEYSERLING.

Hekler Antal.

Február 11-én tartotta meg Hekler Antal professzor székfoglalóját immár mint rendes tag, a Magyar Tudományos Akadémiában.

Érdeemes, tudományos pálya érdekes állomása ez a székfoglaló, melyre nemcsak az előadó személyes értékeire való tekintetből, de a nemzeti érzés magasabbrendű szempontjaiból is fel kell figyelünk.

Hekler Antal már régen súlyos szavú polgára a magyar tudományos világnak. Előkelő útlevéllal érkezett: Adolf Furtwänglertől nyert doktori diplomájával. Azonban már első reprezentatív megnyilatkozása kimutatta, hogy nem kíván ennek az útlevélnak előnyeivel élni. A görög és római arcképszobrászatról írt monumentális könyve érettszemléletű, önálló gondolkodás, értékes szempontok felett rendelkező független tudósnek mutatja őt, aki töretlen utakat kedvel s érez magában erőt arra, hogy ezeket meg is járja. A *sobrászati stílus problémái* c. műve elsőnek értékési itthon a művészettudomány újabb módszereit s a hazai és külföldi, főként ókori művészeti anyag kapcsán írt számos rövidebb, hosszabb, de mindig magvas tanulmánya a tudományos magyar stílus fejlődésében is döntő jelentőségű.

Mint a Magyar Nemzeti Múzeum, majd később a Szépművészeti Múzeum öre, tevékeny részt vett a tárak újjárendezésében s az anyag újabb szempontok szerint való felülbírázásában. A Szépművészeti Múzeum antik gyűjteményéhez írt katalógusáról a külföldi kritika szinte egyhangúan mint mintaszerűről emlékezett meg. Pheidiasról, Michelangelóról írott ha-

talmas monografiái csakúgy, mint folyóiratunk könyvtárában megjelent Leonardo könyve, jól ismertek a hazai közönség előtt — méltatni ezeket szöszaporítás lenne.

Múzeumi működése után a budapesti egyetemen lett tudományának professzora s mint egyetemi tanár több mint másfél évtizede foglalkozik szép eredménnyel, iskolát teremtve az újabb magyar művészettörténetész nemzedék nevelésével és továbbképzésével.

Legújabban a Könyvbarátok Szövetségének kiadásában jelent meg négy tartalmas kötete a művészetek történetéről, melyek mindegyike meg-megújuló sikert hozott szerzőjének. E sokrétű és szétágazó munkásság mellett mindvégig hű maradt első témájához is s alig néhány éve, világraszóló sikert hozott számára az eddig ismert legjobb Platon-portré felfedezése s ennek alapján Platon ülőszobrának rekonstruálása.

Tudományos működése során a legkülönfélébb nemzetek tudományos társaságai választották tagjukká s hívták meg előadások tartására.

Gazdag eredményekkel ékes, szorgalmas munkást jutalmazott Akadémiánk akkor, mikor Heklert rendes tagjai közé választotta. Hekler pedig ezt a jutalmat nemes és előkelő hálával viszonzta. Mert, ha eddig büszkén magyar tudósnek vallotta is magát, figyelmét, erejét mégis a messze korok és messze képek művészetének kutatása vette igénybe. Dicsőséget hozott a magyar tudományos világra, de a magyar világ felfedezésében csak közvetve, mint ösztönző, tanítványain keresztül vett részt.

Hekler most hazatért. Már utolsó könyve a magyar művészetnek volt szentelve s már ebben is nemvárt újságok tömött asztagát mutatta meg közönségének, de akadémiai székfoglalója volt az igazi színvallás. Ez a másfélórás előadás, mely az ismeretlen elsőrangú emlékek fényes sorozatával és a hozzájuk fűződő adatok lélekzetet elállító gazdagságával elárulta, hogy Hekler csöndben ugyan, de hosszú, lelkes és főleg eredményes

munkát végzett a hazai, — a magyar művészetet illetően is.

Hekler most hazatért. A magyar ugar feltörésében veritékeznek és mi tiszta örömmel látjuk őt új, önként vállalt feladatai között. Hisszük, hogy amit idáig láttunk és hallottunk, csak nyitány volt. Tömör, rövidre fogott nyitánya egy hatalmas, súlyos igazságokkal telt s gazdag gyönyörűséget ígérő, életet megkoronázó műnek. —s —l

Színház.

Hat hónap.

Kóbor Tamás «különös története» a Nemzeti Színházban.

Hogy ez a történet miért «különös», arra maga a szerző vet fényt nyilatkozatában: «Szocietáson kívüli történet ez, mely lehetetlen abban a pillanatban, amelyben összehasonlítják a valóban megtörténőkkel vagy megtörténhetőkkel». Csakugyan nem tanácsos ilyen valósági alapon közeledni hozzá, mert akkor az «akik gyűlölik egymást: szerelmesek egymásbaféle közhelyhez érkezünk meg. Az író a tisztességéhez az éhenhalás árán is ragaszkodó leány, meg az egyéni élményei alapján az egész női nemet megvető férfi szembeállításával inkább lélektani műhelytanulmányt végez, az érdekl, hogy a megbántottságában igazságtalanná keményedő ember (ilyen a lány s ilyen a férfi is) hogyan tisztulhat meg az önismeret útján, mely a bosszúvágyat is, az önzést is visszaparancsolja sötét odvába. A lány, ki a férfi durva megvetésére pisztolylövéssel felel, hatalmába kerül ennek, s a férfi nem juttatja bírói szék elé: maga ítéli el hat havi *jólétre*, hogy ennek leteltével visszalökje a nyomorba. A parancszó-csinálta házúrnő azonban fokozatosan hitelt szerez a nőiség értéké-

nek, rávezeti a férfit multbeli érzéketlenségének fokozatos megismerésére s csak végül, amikor «büntetése» lejár, kívánná most már maga átvenni a büntetőbíró szerepét. De későn: időközben nemcsak a férfi önzésén lett úrrá, hanem a maga bosszúvágyán is: a két, tisztító-tűzőn átment lélek végre megértheti egymást.

A lélektani rajz az egészben helytálló, noha végigvitele inkább regényíró, mint drámaköltő tollára vall. A színpad mindúntalan az emberi kiteljesedés felé ragadná az alakokat, ilyenkor nehéz az író elvont síkjára visszakeresztakolnunk érdeklődésünket. Itt inkább érvek küzdenek egymással mint emberek. Ezért kap a párbeszéd is bizonyos perbeszéd-jelleget, különösen a végkifejletben, amikor a nő bosszúszomjának utolsó mozzanata már nem igazán meggyőző: úgy érezzük, inkább csak az írótól rárótt leckét mondja fel, semmint lelke és érzése szavát követi. Könyves Tóth Erzsébet, az új tag, igen nehéz feladatot kapott e nőalak rajzában. Az első felvonást minden szöveg nélkül kell végig játszania, holott kiviláglik, hogy eddigi színpadi gyakorlata leginkább beszédképességét fejlesztette ki. Ezért tűnt ki legjobban a harmadik felvonás jól árnyalt dialó-

gusában. Tudása tiszteletreméltó, de lelki elmélyülésben még messze van művészetének első vonalától. Ódry játékfőlénye, értelmi ereje felfedezésre nem szorul, de rá kell mutatni arra a mesteri mértéktartásra, amelylyel szerelmének ébredését minden aláhuzigálás nélkül is tökéletes kifejezéshez juttatta. Uray és Gál egyéni kedvessége és színészi biztossága is nagy érték. A rendezés Tarján György sikerült munkája.

Ének a búzamezőkről.

Góth Sándornak és Relle Pálnak Móra Ferenc regénye nyomán írt színjátéka a Nemzeti Színházban.

Ha van újabb irodalmunkban regény, mely lényegében eposz-szerű: akkor Móra Ferencnek ez a legkitűnőbb alkotása bizonyára az. Mindamellet — mint a valódi, gazdag eposzok valamennyiében — bőven akad benne drámai fordulat, lelki feszültség, robbanásig sűrített levegőjű helyzet is. A regény dramatizálói ezeket kitűnő érzékkel rendre meglették benne s építőmunkájukban tartópillérekül használták. Csak az erős középponti szerkezetet nem bírták megteremteni, amint hogy a regény maga sem a szálak összefogásával tárja elénk bőséges anyagát, hanem kényelmesen sorjáztatva halad előre, messzi távlatok felé mutat, néha éppen a misztikumba vész el.

Igy azután a színmű is voltaképp két fejezetre tagolódik, melyet csak a hadifogságból hazatért, megsebzett lelkiismeretű parasztgazdának személye kapcsol egyvégbe. Ő maga csak az első fejezet végén lép be a drámába, hogy háború előtti családi életét a megbocsátás evangéliumi szellemében eltemesse. A továbbiakban azután második házasságának történetét kapjuk, mely a romboló lelki fertőzés fokozatos leküzdése útján vezet el a megbékélt véghez. Ezen

a drámai tengelytörésen az átdolgozók csak lényegétérintő beavatkozással segíthettek volna, attól pedig visszatartotta őket a kegyelet. Becsvágyukat az sarkalta, hogy minél hívebben adják Móra történetét, minél hitelesebben a hangját. Ez az őszinte, igaz és zamatosan magyar hang szerencsésen meg is őrzi minden varázsát a színpadon, ahonnan Szeged tanyavilágának levegője árad felénk. Az esztendeje elnémult író (a bemutató éppen halálának első évfordulójára esett) szinte testi valóságában lép újra elénk, amint a színpadról szertesugárzó igéin át valósággal lélekzetmeghalló közelségébe kerülünk.

De nemcsak ezért láttuk szívesen az újdonságot: igaz örömünk telt az előadásban is. A Nemzeti Színház ebben a nemben kimagasló tehetségekkel rendelkezik, akik képességeik és képzeleterejük számára mástól aligha remélhetnének pompásabb szöveget és játékalkalmat, mint aminővel Móra siet segítségükre. Rózsahegyi eszes, ravasz, lelke mélyén érzelmes és emberséges öreg parasztja: mesteri alkotás. Méltó társa Vaszary Piroska keményszavú és áldottkezü, munkában megfáradt öreg «szülője». Kiss Ferenc is maga a makulátlan művészi igazság. Timár József a mult évad vége óta megkapó lendülettel tört elő az együttes élvonalába. Most a meglelelkű, gyógyító szavú muszka fogoly rajzával mindmáig legnagyobb színpadi diadalát szerezte meg, de ugyanakkor a magyar színjátszásnak is nagy dicsőségét. Tasnády Ilonának ezúttal is főleg gyönyörű magyar szövejtését illeti elismerés, megkülönböztetés a művészi mértéktartását, hogy a lelki zavar mozzanataiban soha sem tévedt bele holmi paraszt-Ofélia színpadi fogásaiba. Sugár Károlynak alig pár szó jutott, de az — gazdájára lelt benne. Siklóssy Pál rendezése derekas munka.

A három sárkány.

Hunyady Sándor zenés játéka a Vig-színházban.

Sokféle hangnemben megpróbálkozott már ez a minden kísérletével tehetséget éreztető, de ugyanakkor nagy egyenletlenségeket is mutató drámaíró. Hibátlan színpadi munkáját még nem láttuk, bár olyant sem, amiben az igazi író kézjegyére rá ne lehetett volna ismerni. Most, amikor súlytalan mulattatáson túl egyébire nem igen törekedett, annyi-val mégis előkelőbb fokra emelte a műfaj hagyományait, hogy nem éppen új s amellet igen sokszor a színpadi helyzetekhez alkalmazkodva igen is rikitóvá színezett alakjai köré egyéni szeretetreméltóságával, kedves melegszívűségével barátságos és rokonszenves légkört teremtett.

A három nőtestvérenek keserves — bár alapjában jóindulatú — házi-sárkányoskodása alatt nyögő s az alól egy óvatlan pillanatban felszabaduló vidéki vén korhely anekdotaszerű esetét mondja el, aki a vérségéhez hű, léha pesti jogászfiaának «rendezése» végett felvetődik a fővárosba, ott — mint a felelőtlen korhelykedés talajának Anteusza — a fiúval vállvetve nyakára hág a szanalási öszszegnek, közben elhódítja a fiú színésznő-barátnőjét, aki különben aranykalitkájában is a nyárspolgári erények megtestesülése s amikor a vidéki sárkányhármasszörnyű leszármolásra beállit hozzá, józanságával, okosságával, önzetlenségével valamennyiüket leveszi a lábáról, a bumfordi jogászyereket átjátssza a családilag kiszemelt vidéki kis ártatlanság kezére, maga pedig sutbavetett színpadi babérjaival és egész jómódjával «betársul» a nyárségi mintagazdaságba — sógornői minőségben, mert a tékozló apát időközben olyan puhára kikészíti, hogy az szinte észre sem veszi, amikor három jótét-

sárkánya mellé most már egy — negyediket is kap a nyakába.

Váltakozva peregnek a jelenetek hol a vidéki kúrián, hol a «félelmetes» fővárosban, sűrű cigánymuzsika szól itt is, ott is, legjobbízű talán a pénzét elherdált apának és fiúnak ébredése, krajcártalanul, a hónapos szobában, noha az efféle színpadi jelenetek váltig arra figyelmeztetnek, hogy a Szigligeti *Liliomfi*ja óta letelt majd egy évszázad éppenséggel nem jogosít fel rá, hogy a mellünket düllesszük: «mely igen előre jutottunk!»

Hegedüs Tibor friss rendezésében, Magyary Imre pompás talpalávalójától élesztve, remek együttes szegődött a szerző mellé. Rajnai Gábornak nagyszerű évadja van, csak úgy halmozza a sikereket. Ez az örökifjú apa legkedvesebb teremtményei közé tartozik, végig betölti vele a színpadot. Jávorból — a fiából — hiányzik az őszinte könnyűségnek némi kívánatos többlete. A sárkány-trióban Góthné vezet. Nagyon másnak kell lennie, mint aminőnek közönsége megszokta, de van szíve és fantáziája ehhez is. Vágóné és Zala Karola bájosan szekundál hozzá. Tolnay Klári sugárzó fiatalosága, kedves hangja és mozgása sok jóval biztat. Góth mulatságos. Csak a Titkos Ilona démoniatlan színésznője nem igazán meggyőző, ide valamivel közvetlenebb kedélyélet kellene.

Viki.

Bónyi Adorján vígjátéka a Magyar Színházban.

Illetékességét — a bírósági gyakorlat szavával — ebben az esetben a drámai kritikus bizvást «deszállíthatja». Komolyan vennie a színlapon ígért vígjátékot talán csakugyan nem kell, tekintve, hogy e komolyan-nemvevésben maga a szerző jár elől jó példával. Lehet, hogy Bónyi

eleinte valóban vígjátékra gondolt, s az önmagát «fiúsító» dzsentrikis-asszony történetében — melyről Biharországban állítólag legendák jártak — a szálak erősebb meghúzásával akart színpadi rendet teremteni. De maga megvallja, hogy megírására akkor szánta rá magát, amikor a színház a divatos táncosnő és trapézfenomén számára szerepet keresett. Így azután az egész a nevezetes és kellemetes Röck Marika képére és hasonlatosságára formáltatott át. Azaz, hogy: nem is egészen, mert akkor jobb lett volna nyíltan — s a fiúsítással párhuzamosan — mindent operettesíteni. Most a vígjátéki elemek elnagyoltan maradtak, hogy a színészi feladatok ne igen «üssék» az ilyenekre túlságosan még nem alkalmas Marika teljesítményét, viszont az operettmozzanatok felemás s ennélfogva bátortalan megoldása következtében Marika is némileg rövidre jutott, különösen megfelelő számú táncalkalmak híján. Hagyján: a könnyű szórakoztatás területén így is hoz egy kis színességet, szemnek és fülnek valót az újdonság, legfeljebb azt mondhatnók, hogy ez — érdemes írói multjához mérve — Bónyinak mégsem a legsajátosabb területe.

Nem az a Magyar Színháznak sem; noha mindenki rajta van, hogy megállja a helyét. Berky Lili, Törzs, Beregi, Kertész Dezső mellett elsősorban Gózon jóízűsége, emberi melegsége érintkezik leginkább a vígjáték világával.

Zenezámokról Ábrahám Pál gondoskodott, ezek frissek és ötletesek, csak kár, hogy alapjukul Harmath Imre versei szolgálnak, melyeknek kényszeredett volta, pesties zamatú útszélisége a darab hangneméből is kír, méginkább pedig abból a «békevilág»-ból, amely iránt Bónyi tiszteletet és kegyeletet szeretne belénk csöpögtetni.

A vallomás.

Frank Maar (Meller Rózsi) színműve a Belvárosi Színházban.

Tízezer schilling ellopása körül forog a cselekmény, akár a legtöbb detektívdramában. E nem éppen előkelő műfajjal tart is némi rokonságot ez a színmű, noha a legolcsóbb fokon mégis felülemeli az, hogy nem a meglepetésre, a rejtélyességre épít, a néző elől nem dugdossa a tényállást, csak a szereplőkre zúdítja rá a tájékoztalanság és balhiedelem következményeinek gyötrelmét. Az ártatlanul gyanúba keveredett mérnökért — téves sejtelemről és céltalanul — feláldozza magát a kedvese, és áldozatával önmagát veti oda a férfi megvetésének. Egy esztendőnek két ártatlan ember lelkében végzett szörnyű romboló munkája kerül élénk a mindent megértető és megbocsájtató, de csak nehezen feledtető kibontakozásig. A nő kálváriaútja a rendőri nyomozó munka cinikus fogásain, a börtönélet minden lelki megpróbáltatásain vezet keresztül, ezekből a színpadi feszültségnek sűrű mozzanatai, az érzelmi áldozat emberfeletti szenvedésvállalásának egymás sarkába hágó próbatételei adódnak, úgynevezett «hálás» játékkalkalmak, amik virtuóz színésznőnek annyit már eleve biztosítanak, hogy színpadi eszközeit széltére csillogtathatja.

A Belvárosi Színház előadásában ez a tisztára «Effektstück»-ízű dráma mégis a valódi művészi élménynek egészen rendkívüli fokára emelkedett. Az együttes új tagja, Bulla Elma, ki már akkor is, amidőn első ízben egy teljesen súlytalan bohóságban bemutatkozott, játékanak választékos szépségével és előkelőségével vonta magára a figyelmet, most a rábízott feladatot a lélekábrázoló művészetnek olyan rangemelésével oldotta meg, hogy a színészi alkotómunka erejének és méltóságának valóban ritka bizony-

ságával lepte meg a természeténél fogva óvatos és tapasztalatainál fogva már-már kishitűségre hajló színbírálatot. A hozzáértő kritika nem is habozott újjongva mutatni rá a tökéletes beleélésnek és színészi azonosulásnak erre a kiváltságos példájára. Magunk ennél még többet is éreztünk és csodáltunk a fiatal művésznő alkotásában. A közönségre nézve talán csakugyan ez a hajszálig menő egygyé-olvasás, ez az illuzióteljesség a legtöbb, amit a színpadtól kaphat. A kritika azonban nemcsak abban gyönyörködik, hogy az ábrázolásból meggyőző erő és módosíthatatlannak tűsző magátóladódóság árad felé, hanem — legalábbis ugyanolyan mértékben — abban is, hogy mindezek mögött a színészi lélekbehatolásnak, a «legyőzött nehézségek» diadalmasan megállt próbájának külön gyönyörűségét is élvezheti. A színészi teremtőerőnek ez a kettős diadala a legritkább ajándék: amikor egyszerre rendít meg bennünket egy emberi lélek szenvedése, meg ennek a szenvedésnek művészi, az esetlegességeken túl a legbensőbb lényegét felmutató kifejezése. Bulla Elma valóban a lényegigjutás művészenek mutatkozott. Finom ízlése meggátolta abban, hogy a szerencsétlen sorsú lányt színpadi fogásokkal igyekezzék jelentékennyé, olcsón mai értelemben «nagy nő»-vé fokozni. Jóleső tapintattal és mértéktartással éppen annak megmutatása felé tört, hogy a hétköznapi, átlagteremtésben is benne szunnyad a lehetőség, hogy áldozatosságában, az ítélethiány mohóságával magarávált szenvedésében heroikus magasságokig emelkedhessék. Egyre azt éreztem, hogy ez a tiszta és áhítatos becsvágyú ifjú színésznő kegyetlen önbírálattal azt mérlegeli: bír-e anynit adni magából, amennyit a szere-

pétől reá rótt felelősség kötelességévé tesz, s közben nem is álmodik róla, ahogy magából mennyire kitágította és meggazdagította a «szerep» követelményeit. A színészi alkotóléleknek csakugyan ez a titka, a Duseknak az az alvajáró bátorsága, amellyel a silány vagy méltatlan feladatot is alázattal kész «szolgálni», attól a termékeny megsejtéstől hevítvé, hogy elég neki egy-két támasztópillér, amelynek nyugvópontja fölé művészetének szabadon ívelő hidját kifeszítheti. Hiszem, hogy Bulla Elma, ha hű marad nemcsak képességeihez, hanem a művésze iránt érzett odaadó tiszteletéhez is: még sok olyan alkotással örvendeztet meg, amelyet módunkban lesz nagyank mondani (a nagyotmondás jegcsekélyebb kockázata nélkül).

Melette és körülötte mindenki szívvel-lélekkel buzgólkodott. Páger Antal tartózkodó és rokonszenves játéka és biztos vonalvezetése, Nagy György a gazemberlelkiismeret ébredésének jó rajzával, Z. Molnár László, a szakmabeli megkérgesedés mintapéldánya, Boray a kitűnő beszédű és még kitűnőbb hallgatású ügyvéd, Baróti, a törvényszéki elmeorvos nagyképű mindentudásának szomorúan mulatságos jelenetében, Apáthy az emberséges ösztönein még zsarnokká nem keményedett fiatal rendőrtisztviselő heveskedésével: az előadásnak csupa számottevő értéke. Keresztessy Mária művészi igazsága is figyelmet érdemel rövid epizódjelenetében. Nemkülönbön őszinte méltánylást és megbecsülést Hermán Richárd rendezői tudása, mind a pillanatok hatáselemeit, mind azoknak az egészben megkívánt összhangját finom érzékkel mérlegelő művésze.

Rédey Tivadar.

Képzőművészet.

Szőnyi István képei a Szépművészeti kiállítások szalónjában.

A Mária Valéria-utcai Szépművészeti kiállítások helységében Szőnyi István mutatta be legújabb termését, mennyiségben nem sokat, mindössze harminc-negyven vásznat, de minőségben annál jelentékenyebbet. Ez a kis kiállítás jóideig nevezetes marad, mert a művész stílusának új, pompás virágaborulását mutatja s egyik legjobb festőnkről lévén szó — vagy talán a legeslegjobbról — művészetének változása döntő lehet mai festészetünk kialakulására. Szőnyi több alkalommal bebizonyította, már, hogy vezérnek született, tanítványok és követők kísérték lépteit bemutatkozása óta. Ezek a követők azutóbbi években magára hagyták, midőn Szőnyi legsúlyosabb harcait vívta új formanyelvének kialakításáért. Az epigonok lélektanából folyik, hogy most, midőn a küzdelem Szőnyi javára diadalmasan eldőlt, majd újból seregesen jelentkeznek s ismét minden jobban akarnak tudni mesterrüknél.

A változás mélyreható. Csirái az *Eladó a borjú* című hatalmas vászonban rejlettek, mely a múlt évi Nemzeti kiállításon szerepelt. Az expresszív nyugtalanság s a vele járó barokk szerkesztési rendszer, a fény és árnyék folyott, ki-kirobbanó ellentéte eltűnt, helyét a nyugalom foglalta el. Ez a nyugalom, mely a képszerkesztési elveket is módosította — egyszerű, nagyvonalúan látott, derűs és világos színekbe öltözött figurák jelennek meg a térben — koránt sem pátoz nélküli. Az alakok olykor bálványokká magasztosulnak. Műfajilag a képek figurális kompozíciók, előadásuk azonban oly fölényesen nyugodt és férfias, oly természetes és önkéntelen, hogy a «kompozíció»

szót, mely jelentése szerint a szerkesztéssel összefügg, nehéz reájuk alkalmazni.

Ez a művészet boldogan, felszabdultan ragyog, semmi köze sincs a külföldi eredményekhez és mégis izigvérig korszerű. Erkölcsi tisztasága és emelkedett szelleme a nagybányaiak felfogását idézi emlékezetbe. A budapesti közönséget gyakran szidják, hogy csak a ravasz blöfföket vagy érzelmes kontármunkákat honorálja. Ezúttal rácáfolt rossz hírére: a képek egy-kettő kivételével mind vásárlóra találtak.

Molnár C. Pál.

A Szinyei Merse Pál Társaság ezévi nagydíját Molnár C. Pál festőművésznek juttatta, kit grafikai lapjaiból a *Napkelet* olvasói is jól ismernek. A kitűnő művész és szeretetreméltó egyéniség megbecsülésének jele mindenkinek jól esett, ki a művészt és az embert ismeri.

Molnár C. Pál ereiben felében magyar, felében francia vér csörgedezik s az utóbbinak köszönheti latin kultúráját, gall gráciáját, mely művésztében oly erősen jelentkezik. Párizsi tanulmányai idején francia hatás alatt kezdte meg pályafutását, az újklasszicizmus formai elveit követve. Ennek az iránynak hazatelepítésében vezető érdemei vannak. Később sokáig Itáliában tartózkodott s az újklasszicizmus elveiben megerősödve tért haza. Olajképei csaknem valamennyien figurálisak, szívesen fordul vallásos tárgyakhoz, melyeknek megjelenítésében elbeszélő-kedve naiv áhítattal és artistikusan régieskedő előadásmóddal társul. Aktképeinek hosszú sorozata az újklasszicista térkompozíció problémáit feszegeti. De talán legismeretebb és legmegbecsültebb illusztrá-

tori tevékenysége miatt, melynek egyik nagy eredménye, hogy életre-keltette a fametszetet, még hozzá oly artisztikus érzékkel és gyengéd báj-jal, melyhez foghatót külföldön is nehéz találni. Tormay Cecilia *Magyar legendárium*-ától Rostand *Cyranójáig* mindenütt megtalálta a mű sajátos hangját: más műfajokban jelentékenyvet alkotott, ezen a területen pedig egyenesen verhetetlen. A Szinyei-Társaság nagydíja arra méltó művészt koszorúzott meg.

Genthon István.

Batthyány Gyula gróf képei.

Az Ernst-Múzeum termeiben különös, érdekes képek fogadják a közönséget: Batthyány Gyula gróf vázsnai. Az élmény, amelyet nyújtanak,

nem hétköznapi. Először is azért nem, mert a festőnek, ki alkotta ezeket, a szépségről egészen más fogalmai vannak, mint az okcidentális, európai művészeknek voltak és vannak. Batthyány látása a keletázsiai látással rokon, szépnek a jellegzetes találja, még ha torz is az. Másodszor: stilizál, a világ valamennyi jelenségét elnyúlt és elfinomodott formákban látja, ezen belül azonban megtartja a dolgok egymáshoz való viszonyának törvényszerűségeit. Soha nem követte az aktuális vagy divatos áramlatokat, ma sem s ezen az utolsó kiállításán magaalkotta artisztikus beszéde még pregnánsabbá vált. Külön világ, külön törvényekkel, de megérdemli, hogy betekintsenek. S. I.

Zene.

Hosszú évek szünete után végre újra színrekerült az Operaház színpadán *Bartók Béla* 1917-ben bemutatott táncjátéka, *A fából faragott királyfi*. Tizennyolc év nagy idő egy olyan forrongó, folyton új utakat kereső, örök nyugtalan alkotó szellem fejlődésében, mint amilyen Bartók Béla. De ez az idő ismét ítélkezett egy művének maradandó értékéről, mert tudatára ébresztett annak, hogy a modern színpadi zene kongó ürességében és ötlettelenségében *A fából faragott királyfi* zenéje üdítő oázis, ahol kifogyhatatlan gazdagságú táncritmus, a jellemző erő, az érzéskifejezés, a színes hangfestés páratlan eredetisége rögtön megfogja a hallgatót. Szinte felfedezésszerűen hat ránk ez a muzsika, klasszikus példának arra is, hogy milyen az igazi magyar szellemű műzene. Nincs itt egyetlen egy közhely sem; a népzenevel közös sajátságok szervesen olvadnak bele az egészbe. Még ott is, ahol kifejezetten magyar témákat használ, nyomát sem érezzük az át-

vételnek, a beállítottságnak; annyira magától értetődő és természetes ez, mint ahogy valaki az anyanyelvén tudja magát a legfolyékonyabban kifejezni. *A fából faragott királyfi* táncában újra megcsodáltuk, hogy hányféle változatban tud Bartók ráébreszteni a ritmikus élmény ősi erejére. Kemény és pattanó ez a ritmus, a groteszk elemek legkülönbébb megnyilvánulásai vibrálnak benne. De ebben a kifogyhatatlan változatban ez a groteskség önmaga fölé nő, már keserű, szívettepő kacagás lesz belőle. A xylophon kopogó tizenhatodaiban, a fúvósok élesen odadobott hangzataiban, a basszusban csapkodó akkordok magával ragadó forgatagában szinte megborozongat félelmes ereje. Ez a zene nem nyúl kesztyűs kézzel a problémáihoz, kíméletlen őszinteséggel mutatja meg a világnak: ime az ember! Kacagni való, szánalmas figura, aki fájdalmas szomjúsággal kergeti a távolból meseszerű szépnek tetsző, csillogó délibábokat, hogy elérve őket, üres, hitvány báb marad-

jon a kezében. Marcangol és korbácsol ez a zene a maga megrázó drámaiságában: lelki konfesszió az ember örök tragédiájáról.

Wagner, Strauss hatása itt-ott még félreismerhetetlen, de az érzéskifejezésben, mint a fájdalom töprengés, a kétségbeesés, a hívogató, sürgető vágyódás, az egykedvűség, a magát kellettő gyerekes tetszelgés, a felmagasztosulás kifejezésében, az erdők és patakok megmozdulásának, a virágok felvonulásának festésében mind ismeretlen szépségek bontakoznak ki, amik ma már nagyobb megértésre találnak s előkészítik a talajt Bartók gyönyörű, nagyértékű egyetlen operájának *A kékszakállú herceg várán*ak várva-várt felújítására.

Az új rendezés és díszletezés sok jóakarattal igyekezett Bartók zenéjéhez a megfelelő keretet megteremteni. De nem is könnyű színpadi feladat az erdők és patakok mozgásában megfelelő illuziót kelteni. Bartók zenéje itt erősen impresszionisztikus jellegű, így szinte megköveteli a festői, összefolyó, misztikus sejtelmességekkel telt színpadi képet. Ehelyett igen szűk levegőjű, az erdő ábrázolásában különösen szegényes fantáziával és prózai realizmussal tagolt képet kaptunk. A virágok felvonulásában a nagy papírtulipán meg egyéb virágfejek merev, esetlen mozgása csakis egy tisztán kubisztikus zenéhez volna stílszerű, már pedig a végső feloldódás lágy, egymásbafolyó, kifejezésteljes harmóniái a legtávolabb állnak ettől a stílustól.

A szereplők közül legelső helyen kell kiemelnünk a fából faragott bábú megszemélyesítőjét, a nagytehetségű Harangozó Gyulát. A merev, groteszk mozdulatok valóságos mestere, aki a legnehezebb feladatokat is játszi könnyedséggel oldja meg. Szalay Karola inkább lírai tehetség s így nem tudott kellőképen behelyezkedni a királykisasszony szerepébe. A durcás

és a groteszk elemek kifejezésével nem lehet kimeríteni ennek a szerepnek mély szimbolikáját. Csányi Károly a királyfi szerepében érezte velünk legerősebben Cieplinski balettmester koreográfiájának túlságos aprólékoságát. A legkisebb ritmus kitáncolása sokszor már kárára van a cselekmény lényegének. A zenekar a fiatal Ferencsik karnagy vezényletével még többet hozhatott volna ki a bartóki zene erejéből és lendületéből.

*

Flotow «Márta» c. operájának felújítása csak szép díszletezése miatt érdemel megemlést. Az üres, olcsó melódikus hatásokra felépített mű, a naiv szöveg csak igen mérsékelt igényekkel élvezhető. Azért a pár sikerültebb zenezámért bizony nem igen érdemes az egészet végigunatkozni. Az előadás sem tartozott a legjobbak közé. Pataky Kálmán nagyszerű tenorjával pótolta a vígoperai stílus éreztetésének teljes hiányát. Ebből a szempontból még Gere Lola ügyes mozgásával volt leginkább a helyén.

*

A budai szimfónikus zenekar hangversenyei sehogyan sem tudnak kellő művészi színvonatra emelkedni. Az oka ennek különösen a gyakori szereplésük és a túlságosan nagyméretű és nehéz műsorok. Olyan feladatokra vállalkoznak, amiket egy még kevésbé fegyelmezett és összejátszott zenekar, fiatal karmesterrel az élén, nem tud megoldani. «Kevesebbet és alaposabban» jelszóval sokkal többre jutottak volna már. Eddigi legfőbb érdemük a magyar szerzők műveinek felkarolása. Minapi hangversenyükön is ilyen magyar műsört állítottak össze. Két bemutatójuk közül az egyik *Siklós Albert* «Preludium és fuga»-ja nagy tudással, kiegyensúlyozott művészi ízléssel, zenei logikájában alaposan átgondolt, klasszicizáló mű. *Zádor Jenő* «Simphonia technica» c.

szerzeménye egyes részleteiben igen érdekes hangfestő hatásokat mutat, amelyekkel a híd, a táviróoszlop, a vízmű, a gyár kissé homályosan felismerhető jellegzetességeit akarja zenére átfordítani. Ez még talán a táviróoszlopnál és a vízműnél sikerült a legjobban, ahol a programzenei illusztrálás a külső mozgásképzetekhez, a drót remegéséhez, a víz áradásához fűzheti a maga mondani-valóját. Nem is csodálhatjuk, hogy olyan korban, ahol a nagy benső ürességtől futva menekül az ember a folytonos erőszakolt külső aktivitásba, a technikai vívmányok — mint például Darius Milhaudnál a mezőgazdasági gépek — lesznek a zeneszerzők ihletői.

*

Liszt «A-dur zongoraversenyét» *Károlyi Gyula* kitűnő technikai készséggel adta elő, de a mű metafizikai mélységeinek éreztetésétől éppen olyan távol állott, mint a kísérő zenekar. *Ádám Jenő* «Dominica» suite-jét és *Kodály Zoltán* «maroszléki táncai»-t jobb lett volna egy külön hangverseny keretében alapos kidolgozásban nyújtani. Ilyen tolmácsolás inkább árt, mint használ a magyar műzene ügyének.

Prahács Margit.

Mascagni a Rádióban.

Mascagni *Neró* c. legújabb operájának rádió-közvetítését mindenfelé nagy érdeklődés előzte meg. A *Parasztbecsület* világhírű zeneszerzőjét kevés alkalom van hazáján kívül más művéből is megismerni. Az olaszoktól valóban lehet tanulni abban, hogy miképp tudják megbecsülni nemzeti komponistáikat. Mascagni annak ellenére, hogy azóta csak töredékekben közelítette meg fiatalkori szerzeményének erőteljes ihletettséget, mind mai napig az olaszok egyik legkedvesebb, legnépszerűbb zeneszerzője. Végre most nekünk is alkalmunk le-

hetett a *Neró*-ban Mascagni öregkori stílusát összehasonlítani a nálunk olyan jól ismert *Cavalleria rusticana* stílusával.

Az első felvonásban legelsősorban a hangszerelés rendkívüli egyszerűsége, mondhatnók primitívsége tűnt fel, annál is inkább, mert a nehezen meginduló cselekményben itt még az énekszólamok sem tudtak kibontakozni. A *Parasztbecsület* idegeket korbácsoló, nyers hangszerelése megszelídült, de azáltal, hogy elvesztette méregfogait, elvesztette hatásának legfőbb titkát: az erejét s jobban szembeütött a szerzőnek ezen a téren tanúsított közönye vagy gyengesége. Mascagni *Neró*-jában az olasz vér minden izzó temperamentuma és érzékisége a melosban összpontosul. A II. felvonásban már jobban felfigyeltünk a gyönyörű olasz orgánumokra: tenor, szoprán, alt, egyik szebb, ragyogóbb, mint a másik. Mascagni mestere annak, hogyan kell ezeket, a már önmagukban is esztétikai gyönyörűséget okozó hangokat, teljesen kiénekelteni, szinte mintegy, a legvégső határig kifeszített ijjat a dráma forró levegőjében széles ívekben izzóvá, szárnyalóvá tenni. Egész más ez, mint a *Parasztbecsület* dallamittassága. Ennek helyét inkább a drámai énekbeszéd foglalja el, ami szinte állandó túlfűtöttségében, csak a lírai helyzetekben alakul át áriaszerűvé. A «verismo» eszményeihez azonban mégsem lett hűtlen Mascagni. Történelmi témát választott, de a *Neró*-ban inkább a költő, a művész alakját állította előtérbe, hogy így az ő személyén keresztül a «verismo» örök témaköre, a szerelem, a féltékenység és a halál s ezzel együtt az örök olasz zenéi eszmény jusson diadalra. Nem más ez, mint a szellemi problémák teljes átfordulása az énekelte hang érzéki hatalma, az őseredeti melódikus tehetség kiélése felé.

P. M.

Gustave Lanson.

(1857—1935.)

A most elhunyt Gustave Lanson a francia irodalomtörténetírás egyik legjellemzőbb egyénisége volt. Nemcsak azért, mert birtokában voltak a képességek, amelyek ismertté tették a francia esztéták nevét: finom ízlés, elmélyedő lélekismeret és bátor kritika, hanem azért is, mert minden szellemi mozgalom, ami hosszú életén keresztül a francia irodalomtudományban érvényesült, munkásságán is nyomot hagyott.

Állásfoglalását józanság és a szélsőségektől való óvakodás jellemzi. 1894-ben jelent meg azóta klasszikussá vált irodalomtörténete, amelyben az essay-szerű irodalmi felfogás először találja meg az összhangot a történelmi szemléletmóddal. A könyv megjelenésének időpontjában a *Brunetiére* által képviselt «tudományos», dogmatikus kritika és az egyéni szabadságot, sőt a hangulatok, benyomások jogait hirdető, költői impresszionista kritika (*Jules Lemaitre*, *Anatole France*) vitáitól hangos a francia irodalmi élet. A fiatal Lanson igyekszik a két álláspontot összeegyeztetni, de jobban hajlik az írók által képviselt impresszionizmus felé. Sokat idézett véleménye szerint közelebb áll az irodalomhoz a matematikus, aki minden különösebb cél nélkül olvas, mint az irodalomtörténész, aki «szakszerűen», különböző szempontok szerint felbontva szemléli a műalkotást. Irodalomtörténetében is érvényesíti az ideális olvasó szemléletmódját; így igyekszik közvetlen, elfogulatlan képet adni a különböző

írókról és ez által mentesíti magát Taine és Brunetiére elméleteinek hatásától.

Később azonban — különösen *Gaston Paris* eredményes középkori kutatásainak hatása alatt — a tudományos felfogáshoz közeledik. Belátja és hirdeti, hogy az irodalomtörténetnek mesterkéltnek kell lennie, nem elégedhetik meg sem az olvasó közvetlen és naiv szemléletmódjával, sem az impresszionista kritika szubjektívizmusával. Módszerességre és alapos, biztos ismeretre kell törekednie. E tudományosabb felfogással együtt jár a történelmi érzék erősödése. Ezen a fokon már arról beszél, hogy az irodalomtörténésznek kétféle ízléssel kell rendelkeznie. Az egyik, amellyel kiválogatja és élvezi szórakoztató olvasmányait, a másik, amelyet kutatásai közben használ, amellyel bele tud helyezkedni Voltaire, Béranger, vagy Victor Hugo gondolatvilágába.

E tudományosabb és történelmibb felfogás két legismertebb emléke az irodalomtörténetéhez írott «notes de répentir», amelyekben lényesegeti első állásfoglalása túlzásait és bibliográfiai kézikönyve, amely tájékozottságával, megbízhatóságával ma is kiindulópontja a francia irodalmi kutatásoknak. (*Manuel bibliographique de la littérature française*. 1909—14.)

Mi magyarok nemcsak azért illetődünk meg halálakor, mert az európai tudományos életet jelentékeny veszteség érte, hanem azért is, mert egyik barátunk távozott el az élők sorából. Mint az «École Normale Supérieure» igazgatója, állandó és bensőséges kapcsolatban állott a budapesti Báró

Eötvös József Kollégiummal, amelynek tagjai sűrűn keresték fel a Rue d'Ulm-on a baráti intézetet, laktak benne, előadásait hallgatták és vendégül is látták a Magyarországon időző «normalien»-eket. Tudományos egyénisége meghatározott és eredeti, pótolni tehát nem lehet, reméljük, hogy az utóbbi téren, a magyarok iránt érzett rokonszenvéért utódjainban vigasztalást találunk a nagy veszteségért.

Fábián István.

Robakidze.

Különös zengése van már magának a szónak is. Mint távoli dob morajlása kezdi csiklandozni a fület, aztán egyszerre lágy gitárpengésbe hal. Ilyen különös, félelmesből, titokzatosból és andalító bájból szőtt kettőssége van Robakidze írásainak is. Mert aki ezt a furcsa zengzetű nevet viseli, író, teljes nevén Grigol Robakidze s származására georgiai. Erről a földről érkezik hozzánk legritkábban irodalmi üzenet. Az irodalomból alig ismerjük Georgiát. Csak sejtelmes legendák homálylanak róla. A cirkassziai szépség úgy bontja felénk lángból és jégből szőtt szirmait, mint titokzatos rózsa. Lermontov romantikus verses regényei, a *Mziri* és a *Démon*, Tamara királynő byroni története adnak ízelítőt erről a fantasztikus földről. Zichy Mihálynak a Taniel eposzhoz készült rajzai varázsolják elénk hegyi folyóktól megszaggatott tájait, a vad Terek rohanó árjának völgyét az égbe nyuló havas csúcsok közt ezt az egész regényes régiót, amelynek exotikuma szinte páratlanul áll az egész föld kerekéségén.

Ez az exotikus táj éled meg szinte mágikus varázssal Robakidze regényeiben és Robakidze mégsem exotikus író a szónak abban az értelmében, amellyel Stevensont, Somerset, Maugham-ot, Joseph Conradot

vagy Pierre Lotit exotikus regényírónak mondjuk. A költészetet mindig vonzotta, ami különbözik a megszokottól, a hétköznaptól. A képzelet szívesen révült el távoli, idegen világok színes káprázatában. Mennél távolibb, mennél rendkívülibb volt ez a világ, annál csodálatosabb ragyogást, a forró fényeknek, a temperamentum hevének annál szivárványszerűbb játékát vetítette a képzelet rohanó filmjére. Így születtek meg az exotikus költészet remekei: Baudelaire fűszeres szigetek nosztalgiájában fogant álmaitól Gaugin buja, őstermészeti képeket termő látomásáig. Ezekben az exotikus szépségekben azonban mindig ott égett a civilizáció mehanizált rendjében raboskodó lélek sóvárgása is ősi, vad távolok sejtelmességébe zárt világok után. Ezeknek az exotikus remekműveknek szerzői számára éppen olyan exotikum volt az általuk ábrázolt, rendkívüli környezet, mint olvasóik számára s az első szerelem ittasultságának közös mámorával szédültek bele szokatlan szépségeibe.

Robakidze világa azonban csak nekünk exotikus, ő maga otthon van ezeken a tájakon. A természetnek ez a roppant arányokban kibontakozó operai színpada számára nem káprázatos díszlet, az ő exotikus regénye nem fakad tehát az ámulásnak abból a szertelen elragadtatásából, amely az exotikus regényírókat csaknem kivétel nélkül romantikusokká teszi. Regényeiben mindaz, ami ránk az exotikum legszélsőbb romantikájával hat, a saját nézőpontjából a valóság élő világa. De talán éppen ez az exotikus remekmű igazi formája. Valóban mély, nemcsak a rendkívüli külsőségek színharsogása révén exotikus költő csak az exotikus tájak benszülött, a néplélek ősi gyökerű fáján termett fia lehet.

Robakidze csakugyan ilyen mély, népi gyökerekből táplálkozó költője

Georgiának, aki abban is elől jár az exotikus írók közt, hogy hosszú idő óta az első georgiai, aki az európai irodalomban megszólal. Kiku Yamata, a leheletkönnyű pasztellszínek gyöngéd költőnője elhozta közénk a cseresznyevirágos Japánt, a fiatal Cseng, akit Paul Valéry kalauzolt a mi ösvényeinken, a rejtélyes modern Kínát szólaltatta meg. Rabindranath Tagore műveiből a mesés Hindosztán kertjei küldték hozzánk balzsamos illatukat. De Georgia egészen váratlanul kapcsolódik be egy igen tehetséges fia révén érdeklődésünkbe. Még pedig nemcsak a mai Georgia, hanem mingyárt az az ősi, sok ezer éves föld is, amely Európa és Ázsia határán egyre élő történelmi tradícióival szinte Ádámgig és a teremtségig ér vissza. A Kaukázus és az Elbrusz festői érintkezésénél, a napzáporos Irán gádoorában félelmes, avatag mithoszok sejtelmes gőze párázik fel a földből. A szelekben a Kaukázus szikláihoz láncolt Prometheus gyötördő lelke kiáltoz. Ez a föld volt az egykori bűvös Kolchisz, az aranygyapjú hazája s kietlen, vad partjainak árnyában Medea sötét szenvédélyei lobognak. A mesés szumir kultúra szelleme hagyta itt emlékeit. Bércrengetegének sok félelmes szorosa, amelyen most szovjet-autók libegő motorjai zihálnak, egykor Nagy Sándor hódító hadainak országútja volt. Gilgames, a borongó lelkű fejedelem titokvemhes völgyek árnyában halottidéző mágiákkal itt kutatta az árnyak birodalmának végzetes titkát.

Ez a mithikus erejű ősföld, bolygónk egyik legfönségesebb tája nemcsak színpada, hanem élő szereplője is Robakidze *Kigyóing* című regényének. A régi, ragyogó Ekbatana romjainak rőtre égett, szárnyas kőoroszlánja alatt tárul elénk először a hatalmas kettős látomás a Kaukázus roppant bérctömegei és Irán nap-

zsiros bősége felé az egyik oldalon Tiflisz kupoláival, a másikon Taskent mecseteivel és bazárjaival. Georgia egész megejtő varázsa itt dobban először egészen a szívéig egy távolba vetődött fiának, aki, mint ősi fejedelmi család utolsó sarja, az európai civilizáció csúcsairól kerül ezekre a multjuk mithikus terhességében is szüzi tájakra. A sorstragédiák átkának talán még a kolchiszi misztériumok félelmes homályán született végzete hajszolta messze idegenbe ezt a nemes georgiai vért és most az utolsó sarj sok hányódás után megtért ősi földjére. A regény epikus nagyvonalúsággal, világtávlatok lenyűgöző fényeiben bontja ki előttünk a rejtelmes folyamatot, hogyan keríti hatalmába, hogyan szívja magához ez az ősi föld ismeretlen mélyekről felborzongó balladáival, legendáinak keresztény és pogány elemekből szőtt kábító káoszával, szabadságszomjas, lovagi büszkeségű népének Európában soha nem hallott dalaival, ennek a távolba szakadt gyermekének szívét. A sokezeréves mult mint kigyóing fonódik és tapad rá Archibald Makashra, aki itt eszmél rá, hogy a félelmes és átokverte Irubakidzék késett unokája. Érti, hogy lelke minden álmával, szíve minden dobbanásával, idegszálainak minden rezdülésével ide tartozik. Szerelmét is meghódítja a Kaukázus. Georgiai szűz szemérmes bája vitatja el tündöklő orosz asszony fűszeres szépségétől.

Közben a mult viharaitól vemhes fellegek violás izzásába a jelen vakító villama hasítanak bele kító fénnycl. Nagy Sándor hadiútján száguldozó szovjet-autók fulladt kürtje hörög s a hatalmas orosz test véres vajúdása dübörög a csipkés bérckárpitok mögött. De a jelennek ezek a vad fényvillanásai csak annál tüzesebbre gyujtják a mult költészetével beszótt keleti meseszőnyeg buja színeit.

Egészen különös, soha nem sejtett szépségek bontakoznak ki a regénynek úgyszólván minden lapján.

Robakidze másik regénye: *Az istennő szólit*, a mai Georgia élő szerelmi mithosza. Egymásba fonódó ikersorsok egymást mérgező végzete idéz föl itt kikerülhetetlen következetességgel lezúduló tragédiát. Thanbi, a legendás hírvadász, akinek már apjáról az a monda járta, hogy magános bolyongásai során a bérci rengetegekben találkozott az erdők igéző istennőjével, az ősi pogány hiedelmek babonás varázsával ékes Dalival, akiben Asztarte és Diana testesült eggyé, akárcsak apja, szüntelen az istennőről álmodik, úgy érzi, hogy őt erre a kivételes szerelemre választották ki. Miközben vadászkalandozásain a vadont bújja, egyre az istennő hívó szavát lesi. Keresi a találkozást Dalival s megszentelt állatával, a kőszáli kecskék hőszinű vezérbakjával. Ezt a vezérbakot hol kimélni akarja, hol feláldozni, hogy Dalí kegyét kierőszakolja. Egy éjjeli bódult kódorgása alkalmával szinte látomásként remeg fel előtte Julittának, a Dadeskeliániak ősi nemzetségéből származó gazdag thavadnak, a szelid és szomorú Julonnak nyugtalan vérű felesége. A látomás első káprázatában azt hiszi, hogy Dalíhoz vezérelte a szerencsés sors. Később az asszony alakja lassan egybemosódik lelkében Dalival, akinek Julitta félig megtestesülése, félig vetélytársa lesz. Ettől kezdve kettős szerelem tüze emészti Thanbit: az elérhetetlen égi s a még elérhetlenebbnek látszó földi. De Julittát is végzetes varázs vonzza Thanbihoz, zaklató, serkentő inger számára is, hogy egy istennő versenytársa lehet és hogy legyőzze őt, szerelme zálogául azt kívánja, hogy a célt nem hibázó vadász hozza el neki Dalí fehér bakjának szarvát. És Thanbi elköveti a szentségtörő

bűnt, elhossa a végzetes vadásztrofeát és megkapja érte jutalmát a mámoros Julittától. De Dalí üldözni kezdi kettős bűnéért; a szentségtörő öldöklésért s a szerelmi hűtlenségért. Thanbi nem találja többé helyét. Búskomorság szakad rá. Vezekelni akar. Sose fogja többé Julittát látni, pedig szüntelen marcangoló sóvárgás sodorja felé. Ebből a végzetes dilemmából csak a halál válthatja meg.

A halál nem várat soká magára. Szent György-templomának júliusi ünnepén Thanbi lovagol a legények élén az új szent zászlóval, amelyet Julitta Gelovani hímzett. Vad iramú, halállovaglás ez a zászlóavató bravur a legnehezebb terepen. És Thanbit elragadja a tizes arab paripa. Mintha láthatatlan kéz korbácsolná őrjítő vágatására. Igy száguld bomlottan, eszeveszetten szédülő lovasával s a zászló magasan úszó jelével. Aztán rettentő zuhanás, mély szakadék nyeli el a lovat s lovasát és a kétségbeesett Julitta már csak szerelmesének összezúzott holttestére borulhat.

Igy sujt le Thanbira a megbánott istennő végzetes szerelme, amelyben földi vágy égi beteljesüléssé magasztosul s a mennyei káprázat földi gyönyörűségben ölt testet. Mithosz és élet, bűvös hatalmú ereklyék, rejtelmes erők igézete s az eleven természet varázslatos bűbája fonódnak össze ebben a történetben, melyben a lelkek vad ittasultsága sokszor szinte a realitás kézzelfoghatóságával feszül szertelen messzeségek elérhetetlen távlatai felé. Igazi költő kell ilyen tárgynak biztos hatású megélevenítéséhez mai idegzetű olvasó számára. Grigol Robakidze ilyen költő. Csodálatos erővel zendíti sejtelmes balladákká a multnak sziklákban, harsogó vizekben, vad völgyek mélyén s a szívek titkos pitvaraiban szunnyadó mithoszait.

Kállay Miklós.

Innen — onnan.

A vajudó német világ a vallás területén is eredetét akar alkotni. Valami ködös keverékről van szó, amelyben a kereszténység maradványai mellett ott úszkál a germánok pogánysága és a nietzschei filozófia néhány töredéke. Az eddigi kereszténység azért nem felel meg, mert a zsidó és latin szellem megtestesülését látják benne és a mai Németországban egyik sem jó ajánlólevél a kettő közül. *Faulhaber* bíboros magyarrá is lefordított könyve azzal védi meg a katolicizmust, hogy megmutatja, hogy mennyivel magasabbrendű a kereszténység, sőt a zsidó kultúra, mint az ősi germán szellemi élet. Minket, külföldieket meggyőz a könyv, de nem tudom, nem olaj-e az ilyen okoskodás a mai német tűzre. Bátorsága mindenesetre imponáló.

* * *

Az őszi francia könyvpiac szenzációja *Henry de Montherlant* könyve: *Les Célibataires*. A vidéki, tönkrement kurtanemesek életét írja le. A forma modern. Nincs cselekmény, csak jelenetsorozat. Lélektani elemzései mélyek, de nem aprólékosak és nem erőltettek. *Léon Pierre-Quint*-nek (*Revue de France*) nem tetszik a regény (Mire jó? Csak műhelygyakorlat, nem műalkotás), de azért ő is elismeri sikerét: Un roman à succès. *Henri Bidou* a regény megjelenése alkalmából végigtekint Montherlant egész pályafutásán a *Revue de Paris*-ban. Ezt a regényt fordulópontnak tartja írói pályáján, mert eddig hősi regényeket írt s ez a fordítottja. Az eddig katolikus írónak tartott, előkelő származású Montherlant már régebben megszabadult mestereinek (*Claudé*, *Barres*, *Gide*) hatásától s most újabb meglepetéssel szolgált. *Bidou* azt mondja, hogy úgy ír, ahogy a forrásban levő víz dobálja a fedőjét. Úgy látszik, úgy is él.

* * *

A latin és germán szellem ellentéteit már a demokratikus Németországban is sokat emlegették, de akkor az volt a tendencia, hogy ezek az ellentétek kiegyesztik, egyensúlyozzák egymást. Most azonban erről már szó sincs. *Hans Hartmann* a *Germanisch-Romanischer Monatschrift*-ben ismerteti *Dimitri Popoff* könyvét, aki végleg elítéli az önző és szűklátókörű latin népeket és Németországban látja azt az országot, «amely pozitív alkotásokkal építi az utat a népek valódi szabadságához». Hogy a szerző véleménye többet nyomjon a latban, a bolgár íróból a szláv szellem képviselője lesz.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: NÉMETH ANTAL.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFJ. KOHL FERENC.